

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SİYASAL VE HUKUKSAL BOYUTLARIYLA İNSANİ MÜDAHALE OLGUSU:
YENİ BİR MÜDAHALE DOKTRİNİ (Mİ?)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Oğuzhan BAL

OCAK - 2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SİYASAL VE HUKUKSAL BOYUTLARIYLA İNSANİ MÜDAHALE OLGUSU:
YENİ BİR MÜDAHALE DOKTRİNİ (Mİ?)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Oğuzhan BAL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İsmail KÖSE

OCAK - 2023

TRABZON

ONAY

Oğuzhan BAL tarafından hazırlanan ‘‘Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla İnsani M¼dahale Olgusu: Yeni Bir M¼dahale Doktrini (Mi?)’’ adlı bu çalışma 26.01.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak j¼rimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Y¼ksek Lisans Programı’nda **y¼ksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

J¼ri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Doç. Dr. Metin AKSOY	Başkan	☐	☐	
Doç. Dr. İsmail KÖSE	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Vahit GÜNTAY	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

Prof. Dr. T¼lay İLHAN NAS

Enstit¼ Müdür¼

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Oğuzhan BAL
12.01.2023

ÖNSÖZ

İnsani müdahale kavramı üzerine günümüzde hala ciddi fikir ayrılıkları mevcuttur. Devletlerin egemenlik zırhına meydan okuyan bu kavram çok dikkatli bir şekilde ele alınıp, kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde objektif kriterlere dayandırılmalıdır. Soğuk Savaş sonrası dönemin başlarında insani müdahaleye artan rağbet sonrası kavramın açıkları son derece ustalıkla kullanılmış ve bu süreçte kavrama karşı muhalefet artmıştır. Buna karşın lehte de birçok taraftarı bulunan insani müdahale kavramının gerekliliğine ilişkin argümanlar üretilmeye devam etmiştir. Özellikle evrensel insan hakları değerlerinin benimsenmesiyle birlikte dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan insan hakları ihlali, uluslararası kamuoyu tarafından ciddi bir tepkiyle karşılanmaktadır. Gelişen teknoloji ve iletişim araçları sayesinde uluslararası kamuoyunun konsolide olması da kolaylaşmıştır. Böylece uluslararası kamuoyunun sosyal medya üzerinden kampanyalar başlatıp kendi hükümetleri üzerinde baskı oluşturarak yaşanan insan hakları ihlalinin sona erdirilmesi için yapılacak müdahale desteklenmiştir.

Demokrasiyle yönetilen ülkelerde tekrar seçilme kaygısı yüzünden vatandaşlardan gelen bu taleplere karşı hükümetler duyarsız kalamamış ve isteksiz de olsa müdahalede bulunmak zorunda kalmıştır. Bazen de devletler müdahale için uygun zemin oluşturarak zaten planladıkları ve çıkarlarına uygun olan müdahale için meşruiyet kazanmaya çalışmışlardır. İşte böyle bir paradoks içerisinde yer alan insani müdahale kavramı bu çalışmada hem siyasal hem de hukuki boyutlarıyla ele alınarak kapsamlı bir analiz yapılacaktır. Üç bölümden oluşacak bu çalışmanın ilk bölümde insani müdahale kavramının teorik çerçevesi çizilecek, ikinci kısımda insani müdahale ile hayatımıza giren kavramlardan koruma sorumluluğuna değinilecek ve son olarak da insani müdahale örnekleri ele alınacaktır.

Bu çalışmada manevi desteğini üzerimden hiç eksik etmeyen başta danışman hocam Sayın Doç. Dr. İsmail KÖSE'ye çok teşekkür ederim. Ayrıca tüm eğitim serüvenim boyunca beni sürekli destekleyip motive eden annem Nevin BAL'a ve babam Aykut BAL'a da çok teşekkür ederim.

Ocak, 2023

Oğuzhan BAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X

GİRİŞ	1-3
-------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNSANİ MÜDAHALE KAVRAMI	4-22
1.1. İnsani Müdahale Kavramına Bakış	4
1.1.1. İnsani Müdahale Olgusunun Bileşenleri	4
1.2. İnsani Müdahalenin Tarihsel Gelişim Süreci ve Haklı Savaş Doktrini.....	7
1.2.1. Birleşmiş Milletler Öncesi Dönem	7
1.2.2. Birleşmiş Milletler Sonrası Dönem.....	10
1.2.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem	11
1.3. İnsani Müdahale Hakkındaki Görüşler	12
1.3.1. İnsani Müdahale Taraftarları.....	12
1.3.2. İnsani Müdahale Karşıtları.....	13
1.4. İnsani Müdahalenin Ahlaki Boyutu	13
1.5. İnsani Müdahale'nin Kuramsal Boyutu	14
1.5.1. Realizm ve İnsani Müdahale.....	14
1.5.2. Liberalizm ve İnsani Müdahale	15
1.5.3. İngiliz Okulu ve İnsani Müdahale.....	16
1.5.4. Eleştirel Teori ve İnsani Müdahale	17
1.6. İnsan Hakları	17
1.6.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişim Süreci	18
1.7. Egemenliğin Tarihsel Gelişim Süreci	20
1.8. Egemenlik ve İnsani Müdahale Arasındaki İlişki	21

İKİNCİ BÖLÜM

2. KORUMA SORUMLULUĞU VE İNSANİ MÜDAHALE ÖRNEKLERİ.....	23-50
2.1. Koruma Sorumluluğunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	23
2.2. Koruma Sorumluluğu Örnekleri	25
2.3. Geçmişten Günümüze İnsani Müdahale Örnekleri	28
2.4. Soğuk Savaş Döneminde İnsani Müdahale Örnekleri.....	28
2.4.1. ABD'nin Dominik Cumhuriyeti'ne Müdahalesi.....	29
2.4.2. Hindistan'ın Doğu Pakistan'a Müdahalesi	29
2.4.3. Vietnam'ın Kamboçya'ya Müdahalesi	31
2.4.4. Tanzanya'nın Uganda'ya Müdahalesi	32
2.4.6. ABD'nin Panama'ya Müdahalesi	33
2.4.7. Liberya Müdahalesi	34
2.5. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde İnsani Müdahale Örnekleri.....	35
2.5.1. Irak Müdahalesi	36
2.5.2. Somali Müdahalesi.....	38
2.5.3. Haiti Müdahalesi.....	40
2.5.4. Ruanda Müdahalesi.....	41
2.5.5. ECOWAS'ın Sierra Leone'ye Müdahalesi.....	44
2.5.6. Doğu Timor Müdahalesi.....	45
2.5.7. Kosova Müdahalesi.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİYASAL VE HUKUKSAL BOYUTLARIYLA İNSANİ MÜDAHALE OLGUSUNUN TARTIŞILMASI.....	51-69
3.1. Kavramsal ve Olgusal Olarak Tartışma	51
3.2. Doktrinel Olarak Tartışma	53
3.3. Koruma Sorumluluğu Raporu ve Analizi.....	56
3.4. İnsani Müdahale Örneklerinin Analizi.....	61
3.5. İnsani Müdahale Kavramının Uluslararası Hukuktaki Yeri ve Geleceği.....	67
SONUÇLAR ve ÖNERİLER	70
KAYNAKÇA	72
ÖZGEÇMİŞ.....	83

ÖZET

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik odağı devletten bireye doğru dönüşmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi sonrasında evrensel bir uluslararası insan hakları standardı oluşturma çabası Soğuk Savaş döneminde pek mümkün olmamıştır. Soğuk Savaş'ın getirdiği iki kutuplu ortam ve ideoloji üzerinden süren kutuplaşma, dönemin bitmesiyle farklı mecralara kaymıştır. Özellikle din ve milliyetçiliğin güç kazanmasıyla devlet içi çatışmalar artmaya başlamıştır. Bu çatışmalar sonrası ortaya insani krizler çıkmış ve bu krizlerin sona erdirilebilmesi için insani müdahale kavramı uluslararası ilişkiler disiplininin başat konularından biri haline gelmiştir. Disiplinde kendine önemli bir yer edinen insani müdahale kavramıyla ilgili tartışmalar günümüzde sürmektedir.

İnsani müdahale kavramı, 1648 Westphalia Antlaşması'ndan beri uygulamada olan klasik devlet egemenliği anlayışına meydan okumaktadır. İnsani müdahale her ne kadar evrensel amaçlarla yapılsa da devletlerin içişlerine karışmama kuralını ihlal ettiği için kabul edilmesi ve üzerinde uzlaşılması zor bir kavramdır. İnsani müdahale kavramı geldiği nokta itibariyle devlet egemenliği ve içişlerine karışmama kuralının yeniden değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Konu insan hayatı olunca kavram uluslararası kamuoyu tarafından oldukça destek görmektedir. Özellikle yeni iletişim araçları sayesinde haberleşmenin eriştiği hız, insani krizlerin gizli kalmasını engellemektedir. Bu sayede hem vatandaşlar kendi devletlerine insani krizi sonlandırması için ciddi bir baskı yapabilmekte hem de insani krize sebep olan ülkeleri toplumda itibarsızlaştırmaktadır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler disipliniinde oldukça popüler bir kavram haline gelen insani müdahale gerek kırılğan yapısı gerekse de manevi sorumluluğu sebebiyle oldukça hassas bir kavramdır. Objektif kriterlere dayandırılmaması halinde suiistimale açık olan bu kavram, hareketsiz kalınması halinde ise sorunların büyümesine neden olabilmektedir. Hem insani krizlerin artmaması hem de kavramın suiistimal edilerek uluslararası toplumdaki güvenilirliğinin sarsılmaması adına bugüne kadar atılan en ciddi adım 2001 yılında yayınlanan Koruma Sorumluluğu raporudur. Bu raporla birlikte insani müdahale kavramına ilişkin objektif kriterler belirlenmiş ve kavrama olan güven arttırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Egemenlik, Milliyetçilik, İç Savaş, Uluslararası Hukuk

ABSTRACT

In the post-Cold War period, the focus of security began to shift from the state to the individual. The effort to establish a universal international human rights standard after the United Nations Universal Declaration of Human Rights was not possible during the Cold War period. The polarization, which continued through the bipolar environment and ideology brought about by the Cold War, shifted to different channels with the end of the period. Intra-state conflicts began to increase, especially with the strengthening of religion and nationalism. After these conflicts, humanitarian crises emerged and the concept of humanitarian intervention has become one of the main subjects of the international relations discipline in order to end these crises. Discussions about the concept of humanitarian intervention, which has an important place in the discipline, have not ended today.

The concept of humanitarian intervention challenges the classical understanding of state sovereignty that has been in place since the 1648 Treaty of Westphalia. Although humanitarian intervention is carried out for universal purposes, it is a difficult concept to accept and agree on since it violates the rule of non-interference in the internal affairs of states. The concept of humanitarian intervention necessitates a re-evaluation of the rule of state sovereignty and non-interference in internal affairs. The concept is highly supported by the international community when it comes to human life. The speed of communication, especially thanks to new communication tools, prevents humanitarian crises from being hidden. In this way, citizens can both put serious pressure on their own states to end the humanitarian crisis and discredit the countries that caused the humanitarian crisis in the society. Humanitarian intervention, which has become a very popular concept in the discipline of international relations after the Cold War, is a very sensitive concept due to its fragile nature and moral responsibility. This concept, which is open to abuse if not based on objective criteria, can cause problems to grow if it is inactive. The most serious step taken so far in order not to increase the humanitarian crisis and not to harm the credibility of the international community by the abuse of the concept is the Responsibility to Protect report published in 2001. With this report, objective criteria regarding the concept of humanitarian intervention have been determined and it has been tried to increase the confidence in the concept.

Keywords: Sovereignty, Nationalism, Civil War, International Law

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	İnsani Müdahale Örneklerinin Analizi	67

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	: Afrika Birliği Örgütü
ADÖ	: Amerikan Devletler Örgütü
AFL	: Liberya Silahlı Kuvvetleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
DKÜÖ	: Doğu Karayip Ülkeleri Örgütü
ECOMOG	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu İzleme Grubu
ECOWAS	: Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu
FRY	: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti
ICISS	: Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu
INTERFET	: Doğu Timor için Uluslararası Güç
KFOR	: Kosova Gücü
KKO	: Kosova Kurtuluş Ordusu
MRND	: Demokrasi ve Kalkınma için Ulusal Cumhuriyet Hareketi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NPFL	: Liberya Ulusal Vatansever Cephe
PARMEHUTU	: Hutu Kurtuluş Partisi
RPF	: Ruanda Yurtsever Cephesi
RUF	: Devrimci Birleşik Cephe
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNAMIR	: Birleşmiş Milletler Ruanda Yardım Misyonu
UNMIT	: Doğu Timor Birleşmiş Milletler Entegre Misyonu
UNPREDEP	: Birleşmiş Milletler Önleyici Dağıtım Gücü
UNSMIL	: Birleşik Devletler Libya Destek Komisyonu
UNTAET	: Doğu Timor'da Birleşmiş Milletler Geçiş İradesi
UTF	: Birleşik Görev Güçleri

GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkiler disiplinin güvenlik yaklaşımları daha çok devlet merkezli olmasına karşın, Soğuk Savaş dönemi sonrasında disiplinin güvenlik araştırmaları tekdüzelikten çıkmış ve çok boyutlu hale gelmiştir. Bu durumun temel nedeni güvenlik aktörlerinde yaşanan değişim ve birey güvenliğinin ön plana çıkmasıdır. Bu dönemden itibaren istisnalar hariç olmak üzere devletler doğrudan doğruya birbirleriyle savaşmamış, çatışmalar daha çok devletlerin içerisinde tezahür etmiştir. Yaşanan bu dönüşüm sonrasında birey güvenliği önem kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminin getirdiği ideolojik kutuplaşma sona erince milliyetçilik ve din yeniden güç kazanmaya başlamıştır. İnsan hakları Soğuk Savaş'ın getirdiği karmaşanın ortadan kalkmasının ardından zaman içinde olumlu anlamda gelişmeye ve daha çok dikkate alınmaya devam etmiştir. Böylelikle, devletlerin içerisinde yaşanan çatışmalar neticesinde ortaya çıkan insan hakları ihlalleri, insani müdahale kavramını gündeme getirmiş ve bu kavramın meşruiyeti tartışılmaya başlanmıştır.

Thomas Hobbes'a (Hobbes, 2019) göre insanlar can ve mal güvenliğini sağlama kaygısıyla egemenliğini bir üst otoriteye yani devlete devretmişlerdir. Bu sorumluluğu üzerine alan devlet, kimi zaman varlığını korumak veya sürdürmek amacıyla, kimi zaman ise ekonomik ve siyasi yönden diğer devletler üzerinde baskı kurabilmek amacıyla savaşmaktan çekinmemiştir. Teknolojinin gelişmesiyle beraber savaşların artan yıkıcı etkisi, devletleri her sorunda savaşmaktan daha çok diyalog kurarak sorunları çözmeye teşvik etmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplininin 1919 yılında kurulmasıyla birlikte bu konuda ciddi bir adım atılmıştır. Bir diğer ciddi adım ise şüphesiz ki Milletler Cemiyeti'nin (MC) oluşturulmasıdır. Devletler savaş yetkisini devretmekte isteksiz davrandığı için MC savaşı yasaklayamayıp, insanlık tarihinin gördüğü en büyük savaş olan II. Dünya Savaşı'na engel olamamıştır. Buna karşın MC başarısız olarak görülse de aslında günümüzde halen varlığını sürdüren Birleşmiş Milletler'in (BM) temelini oluşturmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra benzer bir tecrübe yaşamak istemeyen devletler, BM'yi kurmuş ve savaş yetkisini devretmiştir. Bu yetki devri sonrasında devletler sadece iki yolla savaşa başvurabileceklerdir. Bunlardan ilki meşru müdafaa hakkı, ikincisi ise BM Güvenlik Konseyi tarafından alınacak karardır.

Modern devlet anlayışının oluştuğu tarih olan 1648 Westphalia Antlaşması'ndan sonra devletlerin egemenliği tanınmış ve akabinde devletlerin iç işlerine müdahale etmeme noktasında mutabakat sağlanmıştır. Günümüzde uluslararası hukuk ilkeleri de bu anlamda devletlerin egemenliklerine ve sınırlarına saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat devletlerin kendi içinde yaşanan çatışmalardan dolayı ortaya çıkan yoğun insan hakları ihlalleri sonrasında bir başka devletin duruma insani gerekçelerle müdahalede bulunması iç işlerine karışmama ilkesini

tartışmaya açmıştır. Buna paralel olarak insani gerekçelerle sivilleri korumaya yönelik yapılan insani müdahaleler giderek uluslararası ilişkiler disiplinde bir inceleme konusu haline gelmiştir. İnsani müdahalede bulunan devletin hangi niyetle müdahaleyi gerçekleştirdiği tam olarak saptanamadığı için paradoksal bir durum oluşmuş ve insani müdahale kavramının etrafına lehte ve aleyhte birçok taraftar toplanmıştır. İnsani müdahale kavramının açıkça başka bir devletin iç işlerine müdahale etmek için meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanıldığını savunanlar olduğu gibi buna karşın türlü çıkarlar için insan haklarını ihlal eden devletlere karşı zamanında müdahale yapılmamasının kamuoyu vicdanında büyük bir rahatsızlığa sebep olacağını ve insan haklarını erozyona uğratacağını savunanlar da olmuştur. Söz konusu anlaşmazlık insani müdahalenin en sorunlu kısmını oluşturmaktadır.

Nitekim Soğuk Savaş sonrası dönemde güç kazanan yaşayan insani müdahale kavramı üzerinde net bir uzlaşma sağlanamaması ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Bir başka ifadeyle insani müdahalenin ne zaman, nasıl ve hangi koşullar altında yapılması gerektiği hususu üzerinde mutabakat sağlanamaması sürece dahil olacak tüm aktörler için sorun teşkil etmektedir. Özellikle müdahalede bulunacak devletin insan hakları ihlallerinden daha çok söz konusu coğrafya üzerinden sağlayacağı çıkarlara odaklanması ve herhangi bir kazanım elde edemeyeceği bir coğrafyada yaşanan insan hakları ihlallerine müdahale etme noktasında isteksiz davranması bu kavramın içini boşaltmaktadır. Hatta insani müdahale karşıtları, müdahale yapılacak coğrafyada yaşanan insan hakları ihlallerini bizatihi müdahale yapacak devletin zımni olarak desteklediğini ve bir amaç uğruna bu müdahaleyi yaptığını iddia etmektedir. Bu anlamda müdahale bulunacak olan devletin söz konusu coğrafya üzerindeki eylemlerinin denetlenmesi gereklidir.

Koruma Sorumluluğu ilkesiyle hedeflenen insani müdahalenin ne zaman, nasıl ve hangi koşullar altında yapılması gerektiğini saptamaktır. Soğuk Savaş sonrası ilk on yılda son derece sık başvurulan bir yöntem olan insani müdahale kavramının net bir şekilde tanımının yapılması gerekmektedir. Özellikle güç ve çıkar siyasetinin ahlaki ortama taşınmaması ve insani müdahalenin yeni bir müdahale aracı olarak kullanılmaması için bu oldukça önemlidir. Uluslararası ortamda sürekli meşruiyeti sorgulanan insani müdahalenin kurumsallaşması ve suiistimale uğramaması gelecekte dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleştirilmesi gereken insani müdahale operasyonlarının çok daha sağlıklı yürütülmesine olanak sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı, insani müdahale kavramının uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki meşruiyetini sorgulayarak karmaşık doğasını anlamaya çalışmaktır. Kavram ile ilgili en önemli sorulardan bir tanesi “insani” olarak isimlendirilen müdahalelerin gerçekten insani amaçlarla mı yapıldığı yoksa müdahalede bulunan devletlerin ekonomik, siyasi ve stratejik amaçlarına hizmet eden eylemlerinin meşruiyet aracı olarak mı kullanıldığıdır. Ayrıca bu çalışmada insani müdahaleye izin veren BM'nin rolü üzerinde de durulmuştur. Özellikle BM'nin karar alma mekanizmasının sorunlarına dikkat çekilerek revize edilmesi gerektiği hususu üzerinde durulmuştur. Zira BM'nin söz

konusu sorunlu yapısının bu tezin konusunu oluşturan insani müdahale kavramı noktasında yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir. Bu çalışmanın en önemli hipotezi insani müdahale kavramının her ne kadar evrensel insan haklarını ön plana çıkararak uluslararası toplum nezdinde belirli bir ölçüde kabul görmüş olsa da güç ve çıkar ekseninde şekillenen uluslararası sistem içerisinde suistimale oldukça açık bir kavram haline geldiğidir. Dolayısıyla insani müdahale kavramının müdahaleciler için bir meşruiyet aracı olup olmadığı konusuna tezin içerisinde sıkça yer verilmiştir.

İnsani müdahale kavramının tüm bu kırılgan yapısından hareketle çalışmanın ilk bölümünde öncelikli olarak insani müdahalenin tanımı yapılmıştır. Ardından insani müdahalenin tarihsel süreç içerisindeki serüveni BM'nin kuruluşu milat olarak görülüp incelenmiştir. İnsani müdahalenin taraftarları ve karşıtları arasındaki tartışmalar incelenmiş ve ardından insani müdahalenin ahlaki boyutuna değinilmiştir. Akabinde uluslararası ilişkiler teorilerinin insani müdahaleyi ele alış biçimi değerlendirilmiştir. Son olarak insan haklarının tarihsel gelişim sürecine, egemenlik ve insani müdahale ilişkisine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise koruma sorumluluğunun ortaya çıkışı, gelişimi ve koruma sorumluluğu örnekleri ele alınmıştır. Ardından Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem olmak üzere insani müdahale örnekleri incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise insani müdahale kavramsal, olgusal ve doktrinel olarak tartışılmıştır. Ardından koruma sorumluluğu raporuna ve analizine yer verilmiştir. Nihayetinde insani müdahale örneklerinin analizi yapılarak kavramın uluslararası hukuktaki yerine ve geleceğine değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNSANİ MÜDAHALE KAVRAMI

1.1. İnsani Müdahale Kavramına Bakış

“İnsani Müdahale” kavramı son dönemde herkes tarafından kabul edilen bir olgu olsa da, herkesin asgari müşterekte buluşacağı bir tanım yapmak çok kolay değildir (Murphy, 1996: 32). En başta da isimlendirme konusunda genel bir uzlaşma yoktur. Bazı çalışmalar konuyu “İnsancıl Müdahale” olarak adlandırırken bazıları ise “İnsani Müdahale” şeklinde adlandırma yapmaktadır. Bu çalışmada “İnsani Müdahale” kavramsallaştırılması tercih edilmiştir. İnsani müdahale kavramı, özellikle Soğuk Savaş’ın bitişiyle yükselişe geçen ve uluslararası topluma iç savaş, sivil çatışmalar ve baskıcı rejimlerin yarattığı ağır insan hakları ihlalleri gibi durumlarda ilgili ülkelere karşı askeri müdahalede bulunabilme hakkını meşrulaştıran bir yaklaşımdır (Bozkurt, 2006: 105). Yukarıda yapılan tanım bu konuyu çalışan bilim insanlarının yaptığı tanımlardan sadece birisidir. BM’nin kuruluşunu takip eden süreçte ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi (1948) sonrasında insan hakları konusunda çalışmalar artmıştır. Buna paralel olarak insani müdahale kavramı da disiplinde kendine yer bulup, tartışılmaya başlanmıştır.

İki kutuplu dünya düzeni sona erdikten sonra oluşan uluslararası ortam, büyük belirsizlikleri beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde göz ardı edilen din, milliyetçilik ve azınlık hakları gibi unsurlar daha fazla konuşulur hale gelmiştir. Bununla beraber güvenlik algısı da kendi içinde dönüşüm geçirmiştir. Nihayetinde yeni uluslararası sisteme adapte olamayan devletlerin içerisinde iç çatışmalar patlak vermeye başlamıştır. Bu çatışmalar sırasında oluşan ciddi insan hakları ihlalleri, insani müdahale kavramına dair birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarını benimsemekte zorlanan veya benimsemek istemeyen devletlerin içerisinde hızla insani krizler meydana gelmeye başlamıştır.

1.1.1. İnsani Müdahale Olgusunun Bileşenleri

İnsani müdahale, bir devlete karşı rıza aranmaksızın insani veya koruyucu olduğu iddia edilen amaçlarla her türlü önleyici ve zorlayıcı müdahale tedbirlerinin askeri müdahale de dahil olmak üzere uygulanmasıdır (ICISS, 2001: 8). Bu kapsamda insani müdahalenin her aşaması ivedilikle yürütülmeli ve şüpheden uzak olmalıdır. Aksi takdirde amacının dışına çıkan insani müdahaleler hem

kavramın uluslararası toplum nezdindenki imajını zedeleyecek hem de kavrama karşı muhalefeti arttıracaktır.

Semantik olarak insani müdahale kavramı olumlu bir çağrışım yapmaktadır. Buna karşın daha önce dikkat çekildiği üzere, sosyal bilimlerdeki çoğu kavram gibi üzerinde mutabakat sağlanmış net bir tanımı ve kabul edilebilirliği yoktur. İnsani müdahale ile ilgili belki de en büyük sorun öngörülemezliktir. Bunun sebebi birçok parametreye bağlı olmasıdır. Unutulmamalıdır ki bir insani müdahalenin yapılabilmesi için söz konusu coğrafyada ciddi insan hakları ihlallerinin varlığı kadar devletlerin veya uluslararası örgütlerin müdahale konusunda istekli olmaları gereklidir. Devletlerin veya uluslararası örgütlerin insani müdahale konusunda harekete geçmelerinin arkasındaki motivasyon şüphesiz ki orta ve uzun vadede elde edebilecekleri kazanımlardır. Ancak bu konuda geleneksel medya ve sosyal medyanın etkisi de devletler üzerinde ciddi bir baskı oluşturmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse herhangi bir ülkede gerçekleşen insan hakları ihlalleri ve bunun sonucunda yaşanan kriz, geleneksel ve sosyal medya sayesinde çok kısa sürede milyonlarca insana ulaşmaktadır. Tekrar seçilme kaygısı taşıyan her demokratik devletteki karar vericiler istemeseler de harekete geçmek zorunda kalmaktadırlar.

İnsani müdahale kavramına dair en somut uzlaşma yapılacak müdahalenin bir devlet ya da uluslararası örgüt tarafından icra edilmesidir. Devletler veya uluslararası örgütlerin yaptığı insani müdahale sonrasında kriz alanında insani amaçlarla görev alan her türlü kurum ve kuruluş her ne kadar bölgede ciddi oranda etkili olsa da insani müdahalenin dışında kalmaktadır (Murphy, 1996: 14). İnsani müdahaleyi gerçekleştirebilecek tarafların bu şekilde sınırlandırılmasının temel sebeplerinden biri insani müdahale kriterleri üzerinde uzlaşma ihtimalini arttırmak ve süreci daha yönetilebilir hale getirmektir. Aksi takdirde kavram üzerindeki kargaşa daha da artarak devam edecektir.

İnsani müdahale kavramının kırılma yapısının temelinde herhangi bir hukuki zemine oturtulamamış olması gelmektedir. Bu sebeple insani müdahale karşıtlarının sayısı oldukça fazladır. Devlet egemenliğine meydan okuyan ve temelde insan haklarının ihlal edilmesini müdahale gerekçesi olarak gören insani müdahale kavramı suiistimale oldukça açıktır. Böylesine hassas bir kavramın hukuki zeminden yoksun olması insani müdahalenin tüm tarafları için göz ardı edilemez bir sorundur. Dolayısıyla şüpheye yer bırakmayacak şekilde müdahalenin tüm taraflarına açıklama yapılmalıdır. İnsani müdahale, temelde savaşın bir çeşididir ve meşrulaştırılabilmesi için haklı bir sebep aranır. Bu sebeplerin başında insan haklarının ciddi ve sürekli olarak ihlal edilmesi gerekmektedir (Teson, 2014: 391-392).

“Yaşama hakkı, işkence yasağı ve soykırım yasağının ihlaline neden olan, öldürme, yaralama, işkence ve tecavüz gibi fiillerin, bir devletin ülkesinin geneline yayılması veya ülkenin geneline yayılmasa bile, ülkenin bir bölümündeki tüm insanlara ya da belli gruplara karşı, devlet organları

ve resmi kişilerce gerçekleştirilmesinin, ağır ve yaygın insan hakları ihlalleri olarak değerlendirilmesi mümkündür. Ayrıca bu tür fiillerin, bir devletin içinde veya bir devletin ülkesinden ona komşu olan diğer devletlere doğru sebep olacağı toplu göçler, yukarıda sayılan eylemlerin kitlesel olarak insanların yaşadığı yerleri terk etmek zorunda bırakması veya sığınma hareketleri de yaşanan ihlallerin ağırlığının ve yaygınlığının tespitinde önemli bir yer tutmaktadır'' (Sak, 2015: 124).

İnsani müdahalenin en önemli unsurlarından biri de amacına uygun olması zorunluluğudur. Bir başka ifadeyle müdahale sonrasında karşı karşıya kalınan krizin gözle görülür ölçüde azalması gerekmektedir. Müdahaleyi yapan devlet veya uluslararası örgütün töhmet altında kalmaması için bu olmazsa olmazdır. Bu konuda tarihte olumlu ve olumsuz olmak üzere birçok örnek bulunmaktadır.

Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla yapılan müdahaleler hem daha kapsamlı hem de daha çok insani amaçlara hizmet eden bir yapıda olmuştur. Bu müdahalelerin ortak özelliği silahlı çatışmanın kurbanı olmuş sivil halkı korumaya yönelik olmalarıdır. BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla yapılan müdahalelerin 1990 sonrası dönemde artmasıyla birlikte, insani müdahale kavramına dair şüpheler bir önceki döneme göre azalmıştır. 1970'li yıllarda yapılan tek taraflı müdahaleler, insani müdahale kavramına ilişkin ciddi şüpheler uyandırmış ve kavramın zaten tartışılan meşruiyetini olumsuz etkilemiştir. 1971 yılında Hindistan'ın Doğu Pakistan'a, 1978-79 yılında Vietnam'ın Kamboçya'ya ve 1979 yılında Tanzanya'nın Uganda'ya yaptığı müdahaleler insani amaçlardan uzak kalmıştır ve kavramın imajını olumsuz olarak etkilemiştir (Keskin, 2006: 54).

Soğuk Savaş sonrası dönemde BM güdümünde yapılan insani müdahalelerin sonuçlarının hepsi olumlu olmamıştır. Kamboçya, Mozambik, Arnavutluk, Kosova, Doğu Timor ve Somali'de yapılan insani müdahaleler sonrası bölgedeki çatışmaların azaldığı ve hayat koşullarının iyileştiği gözlemlenirken, Angola ve Ruanda'da durum tam tersi etki yaratmış hatta çatışmalar daha da artmıştır (Keskin, 2006: 54). Müdahaleyi yapacak tarafın tamamen insani gerekçelerle hareket ettiği zamanlarda bile başarıya ulaşamaması, insani müdahale kavramının birçok parametreye bağlı olduğunun açık göstergesidir. Bu sebeple insani müdahale kavramını sadece siyasi veya hukuki yönden değerlendirmek büyük bir yanılğıyı beraberinde getirmektedir.

İnsani müdahaledeki önemli konulardan biri de, müdahale yapılan devletin rızasının varlığıdır. Müdahale sonrasında bölgede yaşanan insan hakları ihlallerinin son bulması ve kaos sonrasında bölgeden kaçmak zorunda kalan insanların kendi vatanlarına geri dönmesi amaçlanmalıdır (Sak, 2015: 125). Başarıya ulaşan insani müdahale örnekleri uluslararası bir göç krizine sebep olabilecek durumların da önüne geçebilmektedir.

1.2. İnsani Müdahalenin Tarihsel Gelişim Süreci ve Haklı Savaş Doktrini

1.2.1. Birleşmiş Milletler Öncesi Dönem

Savaşların ahlaki yönü ikiye ayrılmaktadır. Walzer, savaşların iki kez yargılandığını iddia etmektedir. İlk olarak savaşların sebeplerinin, ikinci olarak ise savaşların icrası esnasında kullanılan yöntemlerin yargıya tabii tutulduğunu belirtmektedir. İlk yargılamada sıfat kullanımı tercih edilip ve savaşın haklı veya haksız olmasına ilişkin görüşler ortaya atılmaktadır. İkinci yargılamada ise zarf kullanımı tercih edilip, savaşın adil olup olmadığı hususunda iddialar ortaya atılmaktadır. Bu farklılık Ortaçağ döneminde ‘*jus ad bellum*’ (savaşın haklılığı) ve ‘*jus in bello*’ (savaşta adalet) olarak yeniden adlandırılmıştır. Dolayısıyla haklı sebeplerle başlatılan bir savaş haksız yöntemlerle icra edilebileceği gibi, haksız sebeplerle başlatılan bir savaş adil yöntemlerle yürütülebilir (Walzer, 2010: 47).

Devletlerin kuvvet kullanırken bu durumu meşrulaştıracak haklı sebeplere ihtiyaç duyması oldukça önemlidir. Henüz kuvvet kullanma ve savaş arasında anlamsal olarak bir ayrım yapılmayan dönemlerde bile bir savaşın ne zaman haklı olabileceği konusunda çokça tartışma yaşanmıştır. Netice itibarıyla güç kullanan taraflar bunu haklı sebeplere dayandırmış olsa dahi bu iddialarının diğer devletler tarafından benimsenip benimsenmediğine bakmaksızın fiilin icrasına devam etmişlerdir (Keskin, 1998: 26).

Klasik dönemdeki haklı savaş doktrininin kaynağı Yahudi, Roma ve Germen dünyasına dayanmaktadır (Johnson, 1991: 6). Felsefi düşünceye önemli katkıları olan Yunan site devletlerinde haklı savaş doktrinine dair bazı izler görülmektedir. Bu dönemde site devletleri arasında gerçekleşen savaşlar olumsuz gelişmeler olarak nitelendirilmiştir. Bunun en önemli sebepleri arasında site devletlerinin güçlerinin neredeyse aynı olması, ortak bir dili ve kültürü paylaşmaları gibi nedenler yer almaktadır. Dönemin ünlü düşünürlerinden biri olan Platon’da haklı savaş doktrinine dair bazı izlere rastlamak mümkündür. Platon, Yunan site devletleri arasında gerçekleşen savaşları çatışma olarak adlandırmayı tercih etmiştir. Ayrıca çatışma sonrasında kazanan tarafın fethettiği bölgeyi köleleştirmemesi ve oradaki insanları öldürmemesi gerektiğini belirtmiştir (Bainton, 1960: 37).

Yahudilik inancında üç tür savaş tanımı yer almaktadır. Birincisi, dini savaşların bizzat Tanrı tarafından emredildiği kabul edilmiş ve savaşma kabiliyeti olan her erkeğin savaşması gerektiği hususu benimsenmiştir. İkincisi, savunma savaşlarıdır. Bu savaşa da herhangi bir dini görevi olmayan tüm erkekler katılmakla zorunlu kılınmıştır (Johnson, 1991: 7). İlk iki savaş türünün haklı olduğu varsayılmış ve savaşın icrasına ilişkin herhangi bir sınırlandırma yapılmamıştır. Üçüncü savaş türü ise geçici savaş olarak tanımlanmıştır. Geçici savaştaki amaç saldırdır ve kralların savaşı olarak adlandırılmaktadır. Bainton’a göre geçici savaş daha insancıldır (Bainton, 1960: 49). Germen kültürü ise ekseriyetle gözardı edilmiş olsa dahi haklı savaş doktrinine seküler kaynak oluşturduğu

için önemlidir (Sichol, 1990: 64). Orta Çağ döneminde sivil halk ve savaşan arasındaki ayrım şövalye geleneklerine dayanmaktaydı. Bu geleneğe göre şövalye olmayanlar küçümsedikleri için savaş dışı bırakılırlardı. Her ne kadar olumsuz bir anlam içerse de şövalyelik geleneği sayesinde sivil halkın korunması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. İlerleyen dönemlerde kilise ve şövalye gelenekleri arasındaki ayrım belirsizleşmeye başladığında, haklı savaş doktrinine dair şövalyelik gelenekleri kavrama önemli katkı sağlamıştır (Sichol 1990: 64).

Savaşın haklı sebeplere dayandırılması ihtiyacı Orta Çağ döneminde de devam etmiştir. Kilise görevlisi Thomas Aquino, haklı savaşa ilişkin üç koşul ileri sürmüştür. İlk koşul, savaşın yetkili birimlerde ilan edilmesi gerekliliğidir. İkinci olarak, savaşın icrasının sürdürüldüğü söz konusu coğrafyada yaşayan insanların suçlu olması yani bu durumu hak etmeleri gerekmektedir. Üçüncü olarak ise, kuvvet kullanan tarafın iyi niyetli olması en azından bölgede olumlu gelişmelerin yaşanabilmesi için çaba göstermesi gerekmektedir (Kotzsch, 1956: 30).

Haklı savaş doktrininin 16. yüzyıldan sonraki gelişimi, modern devletin inşası ve egemenliğin kabulüyle birlikte sekteye uğramış hatta ikinci plana itilmiştir. Rönesans ve reform süreci sonrasında sekülerleşme hareketleri başlamış, kilisenin etkisi azalmıştır. Söz konusu gelişmelerin sonucunda artık din, haklı savaş için yeterli bir gerekçe olmaktan çıkmış ve din uğruna savaş düşüncesi reddedilmiştir. Bu husus Vitoria, Suarez ve Grotius tarafından da vurgulanmıştır (Ereker, 2004: 22).

Din, tarihin her döneminde insanlar arasındaki ilişkileri belirlemede oldukça etkili bir araç olmuştur. İnsanlar arasında arkadaşlıkların kurulmasını sağlayabileceği gibi aynı zamanda insanlar arasında düşmanlıklar oluşturabilecek çok hassas bir kavramdır. Hatta aynı dine mensup iki topluluk arasında bile mezhepsel farklılıklardan dolayı savaşa varan çatışmalar oldukça kolay çıkabilmektedir. 17. yüzyılın hemen başında çıkan Otuz Yıl Savaşları buna oldukça iyi bir örnektir. Otuz Yıl Savaşları, 1648 yılında imzalanan Westphalia Antlaşması ile sona ermiş ve Avrupa'da barış sağlanmıştır. Bu barış bir milat olmuş ve böylece modern devletin temelleri atılmıştır. (Salihpaşaoğlu ve Boyacı, 2020: 192). Egemen olarak eşit konumda bulunan devletler birbirlerini tanımıştır. Karasal sınırların belirlenmesi de önceki döneme göre devletleri belirli bir alan içerisine hapsedmiştir. Böylece egemen eşit siyasal birimler hem siyasi hem de karasal olarak karşı karşıya kalmışlardır (Özcan, 2019: 56). Westphalia Antlaşması ile birlikte sınır ve otorite olguları arasında doğrudan bağlantı kurulmuştur. Antlaşma sonrasında artık devletler kendilerini birbirlerine denk olarak görmeye başlamışlardır (Akıncı, 2012: 64).

Westphalia Antlaşması ile devletlerin elde ettiği egemenlik hakkı, dışardan gelebilecek her türlü müdahalenin olumsuzluk olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. İnsani müdahale karşıtlarının en güçlü argümanı da egemenlik hakkıdır. Ancak insan haklarının görmezden gelindiği durumlarda insani müdahale kavramı öne çıkmış ve devletin egemenliği kavramı tartışılmaya başlanmıştır (Brown ve Ainley, 2008: 209).

Egemenlik kavramının tarihsel serüvenindeki bir sonraki durak noktası 1789 Fransız Devrimi'dir. Devrim sonrasında 'ulusal egemenlik' kavramı literatüre girmiştir. Fransız Devrimi ile gelen en önemli değişim egemenliğin monarktan alınıp ulusa verilmesi olmuştur (Ağaoğulları, 2006: 236). Fransız Devrimi ile birlikte modern devlet ve ulus-devlet özdeşleşmiştir. Bu özdeşleşme, egemenliğin ulusa aktarılmasının doğal bir sonucudur (Şaylan, 2003: 45). Napolyon Savaşları sonrasında Fransız Devrimi'nin etkileri tüm Avrupa'ya yayılmış ve siyasi sonuçlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Napolyon Savaşları sonrasında Fransa'nın mağlup olması ve akabinde gerçekleşen 1815 Viyana Kongresi ile birlikte Avrupa'da devletler arasında bir konsensus (Avrupa Ahengi) sağlanmıştır. Bu konsensus ile birlikte Westphalia Antlaşması'nın ilkeleri tekrar vurgulanmış olsa da Fransız Devrimi ile gelen düşünce akımlarını ancak bir süreliğine durdurulabilmiştir. Nihayetinde değişim süreci devam etmiş ve 20. yüzyılın başlarında neredeyse Avrupa'nın tamamı ulus-devletlerden oluşan bir coğrafyaya dönüşmüştür (Kardaş ve Balcı, 2019: 24).

Viyana Kongresi (1815) ile oluşan 'Avrupa Ahengi'ni sekteye uğratan girişimler, Almanya Şansölyesi Otto von Bismark tarafından başlatılmıştır. Siyasal birliğini 1871 yılında tamamlayan Almanya'nın dış politikasının temeli, Almanya'nın güvenliği ve bazı Avrupa devletleriyle ittifaklar oluşturularak Fransa'nın yalnızlaştırılması üzerine inşa edilmiştir (Armaoğlu, 2007: 25). Tıpkı Almanya gibi siyasal birliğini geç tamamlayan İtalya, sömürgecilik yarışında destek alabilmek için Almanya'ya ittifak talebinde bulunmuştur. Nihayetinde 1882 yılında 'Üçlü İttifak' adı altında Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan arasında bir ittifak grubu oluşturulmuştur. İttifak içerisinde bulunan devletlerin herhangi birine saldırı olması durumunda saldırıya uğrayan tarafa yardım edileceği kararlaştırılmıştır. (Armaoğlu, 2007: 27). İttifak Antlaşması, ilerleyen yıllarda genişlemeye devam etmiş olsa da, 1902 yılında İtalya'nın Fransa ile gizli bir anlaşma yaparak ittifaktan çekilmiştir (Kardaş ve Balcı, 2019: 35). Üçlü İttifak girişimi, Avrupa'nın iki bloğa ayrılmasının başlangıcını oluşturmuştur. Almanlara karşı endişe duyan İngiltere, Fransa ve Rusya bir dizi anlaşma sonrasında 'Üçlü İtilaf'ı tamamlamış oldu. Birinci Dünya Savaşı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Arşidükü Ferdinand'ın suikaste uğramasının ardından başlamıştır. Savaş kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Japonya, Uzak Doğu'da İttifak Devletleri adına savaşa katılırken, Amerika Birleşik Devletleri ise İtilaf Devletleri adına savaşa katılmıştır (Kardaş ve Balcı, 2019: 35-36). Netice itibarıyla insanlık tarihinin o güne kadar görmüş olduğu en kanlı savaş, İtilaf Devletleri'nin zaferiyle sona ermiştir.

Savaşın sona ermesi ve akabinde yeni dünya düzeninin kurulmasına ilişkin ilk adımlar ABD Başkanı Woodrow Wilson'dan gelmiştir. Wilson, 1918 yılında yaptığı konuşmada 'Wilson İlkeleri' adı altında barış için 14 ilke belirlemiştir. 1919 yılında savaşın galibi olan İtilaf Devletleri ve müttefikleri Paris Barış Konferansı'nda bir araya gelerek Wilson'un ilkelerine vurgu yapmışlardır (Best, vd, 2008: 37-38). Konferans'ta Wilson'un fikir babalığını yaptığı MC adı altında bir uluslararası örgüt kurulması fikri ortaya atılmıştır. Bu uluslararası örgütün kurulmasıyla tekrar benzer büyük bir savaşın çıkmaması amaçlanmıştır. MC, ülkelerin bağımsızlığını, toprak

bütünlüğünü, silahsızlanmayı ve uluslararası ilişkilerde hukukun üstünlüğünü sağlamakla yükümlü olacaktır. Kuvvet kullanımı yasaklanmadığı için de ilerleyen yıllarda Almanya, İtalya ve Japonya'nın diğer ülkelere karşı güttüğü saldırgan tutuma karşı MC hareketsiz kalmış (Kardaş ve Balcı, 2019: 36-37) ve nihayetinde çok kısa bir süre içerisinde yeni bir dünya savaşına giden yol açılmıştır.

1.2.2. Birleşmiş Milletler Sonrası Dönem

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından kurulan MC, tam anlamıyla uluslararası sistemde istikrarı sağlayamamıştır. Buna ek olarak Nazi Almanya'sının yayılcı politikası, küresel ekonomik kriz ve Japonya'nın Uzak Doğu'daki işgalci tutumları gibi sorunlar, İkinci Dünya Savaşı'na giden kapıyı aralamıştır. İkinci Dünya Savaşı, Almanya'nın 1939 yılında Polonya'yı ilhak etmesi ve akabinde İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesiyle resmen başlamıştır. Almanya'nın Blitzkrieg (Yıldırım Savaşları) saldırıları sonucunda savaş çok kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılmıştır (Heywood, 2013: 63). Japonya'nın ABD'nin Pearl Harbour askeri üssüne saldırısı sonrasında ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB'nin yanında savaşa girmiştir. Almanya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) karşı düzenlediği hareketin başarısız olması savaşın sonunu hızlı bir şekilde getirmiştir (Hobsbawm, 2003: 203). Netice itibarıyla Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim olmasıyla savaşın Avrupa ayağı sona ermiştir. Asya'da ise Ağustos 1945'te ABD'nin Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine attığı iki atom bombası sonrasında Japonya teslim olmuş ve insanlık tarihinin gördüğü en kanlı savaş olan İkinci Dünya Savaşı sona ermiştir. Savaş sonrasında alınan kararların en önemlisi BM'nin kurulması olmuştur. Bu yapı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında etkisiz kalan MC'nin yerine geçmiştir. BM, tüm devletlerin üye olduğu uluslararası barış ve güvenliği sağlamakla mesul bir uluslararası örgüt olarak dizayn edilmiştir (Kardaş ve Balcı, 2019: 42-43).

Bir daha böyle yıkıcı bir savaşın yaşanmamasını isteyen dünya devletleri, BM'ye ciddi görevler atfetmiştir. BM'nin yapısı oluşturulurken MC'de yapılan hataların tekrarlanmaması için yüksek özen gösterilmiştir. BM Şartı da bu ekseninde oluşturulmuştur. Kuvvet kullanımının belli şartlara bağlanması ve tıpkı Westphalia Antlaşması'ndaki gibi devletlerin egemen eşit olduklarının kabul edilmesi BM Şartı'nın en önemli maddelerindedir. BM Şartı'na göre, bir devletin başka bir devlete karşı tek taraflı askeri müdahalesi açıkça hukuka aykırı olarak nitelendirilmiştir. Kuvvet kullanımının uluslararası sistemdeki bazı sorunları çözmede araç olarak kullanılması, sistemin tıkanmaması için gerekli görülmüş ve tamamen yasaklamak yerine belli şartlara bağlanması gerektiği kabul edilmiştir. BM Şartı'na göre kuvvet kullanımının ilişkin getirilen istisnalar şunlardır (Pazarıcı, 2005: 512):

- Meşru müdafaa halinde kuvvet kullanımı (Birleşmiş Milletler Antlaşması [BM], 1945: 27-28)
- Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanımı (BM Antlaşması, 1945: 22-28).

Günümüzde halen geçerli kuvvet kullanımına ilişkin meşru müdafaa hakkı ve Güvenlik Konseyi kararı olmak üzeri iki istisna bulunmaktadır (Bozkurt, 2007: 23). Meşru müdafaa devletlerin tek taraflı kuvvet kullanımını içerirken, Güvenlik Konseyi kararı ise uluslararası toplum adına yetkilendirilen merci tarafından yapılan bir eylem olarak değerlendirilir. Meşru müdafaa ise istisnai bir eylemdir ve Güvenlik Konseyi devreye girene kadar devam eder. Güvenlik Konseyi kararı ise BM mekanizmasının karar alma erkinin tezahürüdür (Topal, 2005: 103).

BM Güvenlik Konseyi kararı sonrasında yapılan müdahalelere ilişkin herhangi bir hukuki tartışma yoktur. Tartışmaların odak noktası daha çok kuvvet kullanımının iki istisnası dışında gerçekleştirilen tek taraflı eylemlerle ilgili olmuştur. Bu eylemlerin başında da insani müdahale gelmektedir. BM Şartı'nda da açıkça belirtildiği gibi devletler egemen olarak eşittir ve herhangi bir tek taraflı kuvvet kullanımı (iki istisna dışında) sonrasında bir devletin başka bir devletin iç işlerine karışması yasaklanmıştır. Dolayısıyla BM Şartı'nda insani müdahale kavramına ilişkin herhangi bir hukuki dayanak yoktur. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki BM Şartı 1945 yılında dönemin konjonktürel yapısına uygun şekilde hazırlanmıştır. BM Şartı'na ilişkin tüm ülkelerin asgari müşterekte buluşabileceği bir revize çalışması yapıp günümüz dünyasına uygun hale getirilmesi hususu düşünülebilir.

1.2.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

Soğuk Savaş sonrası dönemde insani müdahale sayılarında ciddi bir artış yaşanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle iki kutuplu düzenin getirdiği görece istikrar son bulmuş, Soğuk Savaş döneminde geri planda kalan milliyetçilik ve din gibi kavramlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle siyasal yapılanması güçsüz olan kırılğan devletler içerisinde sorunlar gün yüzüne çıkmaya başlamış, gücü kontrol eden iktidarlar aldıkları tek taraflı kararlarla insan haklarını hiçe saymaya yönelmişlerdir. Teknolojik olanaklar sayesinde de medya etkisini çok çabuk göstermiş ve herhangi bir ülkede yaşanan iyi veya kötü her gelişme çok kısa sürede tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. Bu durum özellikle demokrasiyle yönetilen devletlerin yöneticileri üzerinde kamuoyu baskısı oluşmasına sebep olmuştur. Devletler iç ve dış dinamiklerin etkisiyle yaşanan insan hakları ihlallerine kayıtsız kalamamışlardır.

Soğuk Savaş dönemi sonrasında artan insani müdahale örneklerine paralel olarak kavrama ilişkin tartışmalar da artmıştır. Özellikle insani müdahale adı altında yapılacak herhangi bir müdahalenin çok kolay bir şekilde suiistimal edilebilecek olması kavramla ilgili kaygıları derinleştirmiştir. Hatta BM Şartı'nın kuvvet kullanma yasağını ve devletlerin iç işlerine karışmama ilkesini (BM Antlaşması, 1945: 6) ihlal etmemek ya da en azından uluslararası toplum tarafından tepki çekmek istemeyen devletlerin, müdahale etmek istedikleri söz konusu coğrafyalarda insani müdahaleye uygun zemini önceden hazırladıkları ve daha sonra da insani müdahale adı altında bu coğrafyalara müdahalede bulunup kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalıştıkları iddiaları gündeme

gelmiştir. Söz konusu iddiaların bir kısmının haklı gerekçelere dayandığı düşünülmektedir. Doğal olarak insani müdahale kavramına ilişkin zaman içerisinde birçok ihtilaf oluşmuştur. Bu ihtilaflar geçmişte yapılan müdahale örnekleri üzerinden tartışılmaya halen devam etmektedir.

1.3. İnsani Müdahale Hakkındaki Görüşler

1.3.1. İnsani Müdahale Taraftarları

İnsani müdahale destekçilerinin en büyük argümanlarından birisi BM Şartı'nda yer alan insan hakları ve uluslararası teamül hukukuyla ilgili hükümlerdir. BM Şartı'nın 1., 55. ve 56. maddelerinde insan haklarına yapılan vurgu ve insan haklarının korunması gerektiği hususu, insan haklarını korumak amacıyla girilen eylemlerin yasal zeminini oluşturmaktadır (BM Antlaşması, 1945: 1-30-31). İnsani müdahale yanlılarının bir diğer argümanı ise devletlerin 19. yüzyıl boyunca yaptığı müdahalelerin uluslararası bir teamüle dönüştüğü ve böylece oluşan bu yapıla gelişler neticesinde günümüzde devletlerin tek taraflı olarak insani müdahalede bulunma hakkının mevcut olduğudur. İnsani müdahalenin hukuki çerçevesinin yanında etik olarak bir gereklilik olduğunu savunan müdahale yanlıları da mevcuttur. Buna göre bir ülkede sivillerin, soykırım, etnik temizlik veya kitlesel ölüm gibi durumlara maruz bırakılması durumunda uluslararası toplumun etik olarak sorumluluğu vardır. Nihayetinde insani müdahale, bir insanlık vazifesi olarak nitelendirilmektedir (Öztürk, 2011: 24).

İnsani müdahale kavramının hukuki bir zemini olduğunu ileri süren destekçilerinin savunduğu argümana göre bir devlet kendi vatandaşlarının insan haklarını ihlal ediyorsa, o devlete karşı silahlı müdahale meşrudur fakat temel insan haklarının ağır bir şekilde ihlal edilmiş olması gerekmektedir. Bu temel hakların hangi hakları içerdiği konusunda herhangi bir uzlaşma yoktur (Keskin, 2006-2007: 52-53). Temel insan haklarını ihlal eden devletlere karşı yapılan insani müdahalelerin hukuka uygun olduğu tezini savunan görüş, insani müdahalenin zayıf biçimi olarak görülmektedir ve Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin dış politikasını oluşturmuştur (Brown, 2003: 122). Bu görüş insani müdahaleye kolaylıkla meşruiyet kazandırarak müdahale örneklerinin çoğalmasına sebep olmakta ve kavramı suiistimale açmaktadır.

BM Şartı'nın VII. bölümünün 39. maddesinde ortak kuvvet kullanımı için gerekli olan şartlar sayılmıştır. Bunlar; barışa yönelik tehdit ya da saldırı olması ve barışın bozulması olmasıdır. Dolayısıyla geniş yorumlandığı takdirde insani gerekçelerle yapılan müdahaleler ortak kuvvet kullanımı için gerekli olan şartlara aykırı değildir. Bir başka ifadeyle insani müdahale, uluslararası barışa karşı bir tehdidi savuşturuyorsa meşru olarak kabul edilebilir (Demirel, 2013: 169)

1.3.2. İnsani Müdahale Karşıtları

İnsani müdahale karşıtlarının en temel argümanı, insani müdahalenin hukuki bir zemini olmamasıdır. Kuvvet kullanımına ilişkin istisnai haller BM Şartı'nda açıkça belirtilmiştir. Ayrıca yapılacak bir müdahalenin hukuki meşruiyetinin yanı sıra siyasi ve etik açıdan da değerlendirilmesi gerekmektedir. İnsani müdahale karşıtlarına göre yapılan müdahaleler insani gerekçelerden daha çok siyasi gerekçelerle yapılmaktadır. Özellikle devletlerin kimi örneklerde insani müdahale sürecini çok erken başlatmaları, kimi örneklerde ise bu sorumluluktan kaçınmaları veya müdahaleyi çok geç yapıyor olmaları insani müdahalenin ulusal çıkarlar ekseninde yapıldığının bir göstergesidir. Buna ek olarak insani müdahalenin meşruiyet kazanması, güçlü devletlerin tahakküm kurmak isteyeceği zayıf devletler üzerinde istediği zaman gerekli zemini oluşturup müdahale yapma imkanı verebileceği bir düzenin kurulmasına sebep olacaktır (Öztürk, 2011: 24-25).

BM Şartı'nda yer alan madde 2/4 ve 2/7 maddelerinin insani müdahale lehine yorumlanması, insani müdahale karşıtlarını bu istisnanın kötüye kullanılması olasılığı yüzünden kaygılandırmaktadır. Bunun en somut örneği ABD'nin liderliğinde Irak'a yapılan müdahaledir. Harekat, Irak'ın iç işlerine müdahale olarak değerlendirilmektedir ve hukuka aykırıdır. Iraklı yöneticilerin, Kürt halkına karşı gerçekleştirmiş oldukları sistematik kıyım, bu müdahalenin çok fazla üzerinde durulmadan gündemden düşmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak söz konusu müdahalenin, Irak'a huzur sağlayıp sağlamadığı konusu tartışmalıdır (Keskin, 2006-2007: 89).

İnsani müdahale karşıtları, müdahale taraftarlarının uluslararası toplumun ahlaki değerlerini sürekli ön plana çıkararak kendilerine bundan bir sorumluluk devşirdiklerini iddia etmektedir. Atfedilen bu ahlaki sorumluluk BM'yi -dünyanın neresinde olursa olsun- tüm iç çatışmaların tarafı haline getirmektedir. Bu durum klasik anlamdaki egemenlik anlayışını tartışmaya açmakta hatta onu dönüştürmektedir. Nihayetinde BM, yüklenen bu sorumluluğun altından kalkamadığı ve iç çatışmaları sona erdirecek gerekli aksiyon adımlarını atamadığı için eleştirilmiştir (Steadman, 1992: 1-16).

1.4. İnsani Müdahalenin Ahlaki Boyutu

İnsanları vicdani olarak rahatsız eden her problem uluslararası adaletin tesis edilebilmesi için oldukça önemlidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde artan iç savaşlar ve bunun getirdiği yaygın insan hakları ihlalleri, insani müdahaleyi tartışılır hale getirmiştir (Kocaoğlu, 2018). Birçok insanın karşı karşıya kaldığı insani dramı sona erdirmek için yapılacak bir müdahalenin ahlaki olup olmadığına dair herhangi bir şüphe unsuru yoktur. İnsani müdahaleyi savunanların temel argümanlarından birisi de dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan insanların temel insan hakları hiçe sayılıyorsa diğer insanların onlara yardım etme sorumluluğu olduğudur. Bu sorumluluk devletlerin temel insan haklarına saygı göstereceği ana kadar devam eder. Temel insan hakları hiçe sayılan

insanlar yardıma muhtaçtır ve bazen onlara yardım edebilmek için kuvvet kullanmak gerekebilir (Teson, 2003: 97). İnsani müdahale taraftarları, yapılacak müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olsa dahi ahlaki yanının daha ağır bastığını iddia etmektedirler. Yaşanan insan hakları ihlallerine karşı seyirci kalmak, insan haklarının gelişimini tüm dünyada sekteye uğratabilecek hatta hiçe sayacaktır (Teson, 2003: 129).

İkinci Dünya Savaşı sonrası inşa edilen uluslararası sistem ağırlıklı olarak Batı değerleri ekseninde oluşturulmuştur. Uluslararası hukuk, insan hakları ve demokrasi, inşa edilen uluslararası sistemin en önemli değerleri arasındadır. Özellikle uluslararası hukuk ve insan haklarına aykırı davranan devletler uluslararası sisteme karşı tehdit olarak algılanmakta ve uluslararası sistemden dışlanmaktadır. Bu noktada insan haklarını ihlal eden devlete karşı yapılan müdahale her ne kadar o devletin egemenliğini ihlal etse de uluslararası kamuoyu tarafından meşru ve ahlaki olduğu kabul edilmektedir. Buna rağmen ahlaki saiklerle yapılan müdahalelerin batının bir başka değeri olan uluslararası hukuka aykırı olması kafalarda soru işareti oluşturmakta ve ne kadar ahlaki olursa olsun insani müdahale kavramını tartışılır hale getirmektedir.

1.5. İnsani Müdahale'nin Kuramsal Boyutu

Uluslararası ilişkiler disiplinin en temel özelliklerinden birisi uluslararası sistemde gerçekleşen olayları kuramsal formüller diğer bir ifadeyle teoriler vasıtasıyla açıklamaya çalışmasıdır. İnsani müdahale kavramı da özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemi oldukça meşgul etmiş ve izah edilmesi gereken bir durum olarak ön plana çıkmıştır. Bu nedenle insani müdahale doktrininin teorik bir çerçeve kazanabilmesi için teorilerle karşılaştırılması gerekir.

1.5.1. Realizm ve İnsani Müdahale

İkinci Dünya Savaşı, güç ve güç dengesi kavramlarının uluslararası sistemde ne kadar önemli olduğunu tüm uluslararası ilişkiler aktörlerine açıkça göstermiştir. Dolayısıyla güç ve güç dengesi kavramlarını ön plana çıkaran realist teori, İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan kayıpların tekrarlanmaması arzusuyla uluslararası ilişkiler disiplinin önemli teorilerinden biri haline gelmiştir. Realist teoriye göre devletler anarşik bir düzende yaşamaktadır ve hayatta kalabilmek için güçlerini maksimize etmek zorundadır. Bu güç yarışı uluslararası sistemin dengesini bozmakta ve uluslararası sistemi tehdit etmektedir (Çelik ve Erol, 2018: 101).

Realist teoriye göre, insan hakları bir devlet için güvenlik ve refah kadar önemli değildir. İnsan hakları kavramının uluslararası ilişkilerde bir araç olarak değerlendirilmesi, bazı realistler tarafından doğru bulunmamaktadır çünkü realistlere göre uluslararası ilişkilere ahlaki açıdan bakmak mümkün değildir. Ahlakilik ve ulusal çıkar aynı kefeye koyulamaz. Eğer bir devlet insan haklarının

davranışları üzerinde etkili olmasına müsaade ederse, kendi vatandaşlarına karşı sorumluluklarını yerine getiremeyecektir (Heywood, 2013: 370).

Realizm, tamamen gücünü ve çıkarını düşünen bir yapı olan devletten karşılıksız bir şey beklemenin gerçekçi olmayacağını iddia etmektedir. İnsan haklarını hem ihlal eden hem de koruyan bir varlık olan devletin, insani müdahalede bulunurken ne kadar insani amaçlarla hareket edip etmediği konusu soru işaretidir. Realist teorinin insani müdahale olgusunu açıklamada bazı çıkarımları vardır. Birincisi, devletler yapacakları insani müdahaleleri kendi çıkarları doğrultusunda seçmekte ve çıkarlarına aykırı olan insani müdahaleleri de yapmakta isteksiz davranmaktadırlar. Bu durum Soğuk Savaş dönemindeki kadar yaygın olmasa da hala daha geçerliliğini korumaktadır. İkinci olarak yardım kuruluşlarının yaptıkları insani müdahalelerde devletlere nazaran daha tarafsız oldukları gözlemlense dahi bu kuruluşlar güçlü devletlerin etkisi altında kalabilmekte ve zaten hukuki zemini tartışılan insani müdahale kavramını daha da karmaşık hale getirebilmektedir (Seval, 2017: 478-479). Realist teoriye göre insani müdahale kavramı suiistimal edilmeye oldukça açık, kendi güç ve çıkarlarını maksimize etmeye çalışan devletlerin yapacakları müdahalenin kılıfı görevini görmektedir. Devletlerin egemenlik zırhını aşındıran insani müdahale kavramı, uluslararası sistemin mevcut yapısının dinamiklerinden uzak ve son derece tehlikelidir. Yapılan müdahalelerin insani müdahale adı altında meşrulaştırılması kötü emsaller oluşturacaktır.

1.5.2. Liberalizm ve İnsani Müdahale

Liberalizm, son yüzyıldaki gelişmelerin uluslararası ilişkiler disiplinine kattığı bir teoridir. Liberal teori, insanların özgür bırakılmalarının genel toplum refahı için oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır (Gismondi, 2008: 17-22). Toparlayıcı olması maksadıyla liberalizm, bireyi merkeze alan, rasyonaliteyi ön plana çıkaran, özel hayata müdahalenin olmadığı, kamusal alanda da sınırlı bir devlet müdahalesinin olması gerektiğini savunan bir teoridir (Heywood, 2011: 51-80).

Liberal felsefe, realist teorinin aksine insan haklarını oldukça fazla önem atfetmiştir. Liberalizm, siyasi meşruiyetin kaynağını çok uzun zamandan beri doğal haklar ve insan hakları olarak belirlemiştir. Sosyal sözleşme teorisyenlerince bir devletin en temel görevi, yaşam, mülkiyet ve özgürlük gibi hakları muhafaza etmesi gerektiği hususu vurgulanmıştır. Eğer bir devlet bu hakları ihlal ediyor veya korumuyor ise vatandaşlarıyla arasındaki zımni sözleşmeye uymuyor demektir (Heywood, 2013: 370).

Liberal teorinin öncülerinden Immanuel Kant'ın düşünceleri liberalizmin insani müdahaleye olan bakış açısını şekillendirmiştir. Kant devletleri liberal olan ve liberal olmayan diye ikili bir ayrıma tabii tutmuştur. Buna göre liberal olan devletler iş birliği içinde olmalı ve liberal olmayan devletlere karşı birlikte hareket etmelidir. Ayrıca liberal olmayan devletlerin, içinde yaşayan insanların temel insan hakları ihlal edildiğinde müdahalede bulunulması gerektiğini savunur. İnsan

haklarını ihlal eden devletlerin iç işlerine müdahale meşrudur. Bu anlamda liberalizm insani müdahalenin gerekliliği hususunu savunan öncü teorilerden biridir. Teson da tıpkı Kant gibi insani müdahalenin bir ahlaki görev olduğunu savunarak kavramın gerekliliğini vurgulamıştır. Devletlerin asli görevlerinden birisi insanların haklarını muhafaza etmektir. İnsan haklarının ihlal edildiği bir devlette anarşi mevcuttur ve bu durumu sona erdirmek için yapılan kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere tüm müdahaleler bir zorunluluktur (Türkmen, 2006: 36-37).

Liberalizmin birey odaklı yaklaşımı ve insan haklarına verdiği önem, insani müdahale kavramını da kapsamıştır ve bu oldukça tutarlıdır. Buna rağmen liberalizm en az insan hakları kadar uluslararası hukuku da ön planda tutan bir yaklaşımdır ve daha öncede belirttiğimiz gibi insani müdahale devletlerin iç işlerine müdahale olduğu için teorik açıdan uluslararası hukuka aykırıdır. Bu yaklaşım bir çelişkiden daha çok insan haklarına verilen önemin açık bir göstergesidir. Her ne kadar devletlerin insani müdahalede bulunup bulunmama konusunda seçici davrandıkları konusunda bir tartışma olsa da en azından olası bir insan hakları ihlallerine karşı çözüm arayışı vardır.

1.5.3. İngiliz Okulu ve İnsani Müdahale

Uluslararası sistemin bir anarşi ortamı olduğunu savunan İngiliz Okulu, bu anarşinin aslında uluslararası sistem içerisinde bir düzen oluşturduğunu iddia etmekte ve bu düzeni de ‘uluslararası toplum’ kavramıyla açıklamaktadır. İngiliz Okulu, 1945 sonrası İngiltere’de ortaya çıkmıştır ve uluslararası ilişkilere ilişkin görüşlerini sosyal bilimlerin birçok alanına dayandırarak izah etmektedir (Jorgensen, 2019: 187). İngiliz Okulu, diğer ana akım teorilere eşit mesafededir. Ne realistlerin savundukları gibi uluslararası sistemin sürekli bir anarşi halinde olduğunu düşünür, ne de liberallerin iddia ettiği gibi bir dünya devletinin var olabileceğine inanır. Dolayısıyla İngiliz Okulu, bu teoriler arasında orta yolu temsil etmektedir. İngiliz Okulu’na göre devletler arasında fikir ayrılıkları olabilir ama nihayetinde devletler birbirlerinin egemenliklerine saygı duyan birimlerdir. İngiliz Okulu’nun temel mottolarından biri olan ‘uluslararası toplum’ kavramına göre uluslararası sistem anarşiktir ve devletler böyle bir ortamda bağımsız aktörler olarak varlıklarını sürdürürler fakat bu anarşi uluslararası kuruluşlarla oluşturulmuş düzeni etkilemez. Mevcut uluslararası sistemin varlığını sürdürdürebilmesi için devletler bazen çıkarlarından feragat etmektedirler. Herhangi bir savaş halinde bile devletlerin savaş hukukuna riayet etmesi ve diyalog kanallarını kapatmaması uluslararası toplumun varlığının ispatıdır (Jorgensen, 2019: 188).

Diğer alanlarda olduğu gibi İngiliz Okulu içerisinde de farklı sesler mevcuttur. İnsani müdahale kavramına ilişkin iki farklı görüş ya da diğer bir ifadeyle akım vardır. Bu akımlardan ilki Grotiyen veya dayanışmacı (solidarist) olarak adlandırılmaktadır. Grotiyen akım, uluslararası hukuk ile meşru ve adil savaşa vurgu yaparak insani müdahalenin gerekliliğini dayanışmacı bir biçimde savunmaktadır. Bir diğer akım olan Vattelyan ya da çoğulcu (plüralist) olarak adlandırılan akım ise dayanışmacı değil uzlaşıcı taraftadır. Ülkelerin çıkarları belirleyici olsa da Vattelyan (çoğulcu)

akımın Grotiyen (dayanışmacı) akıma göre daha çok ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Sırbistan'ın Kosova'da yaptığı insan haklarına aykırı eylemler herkes tarafından kabul edilse de NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) tarafından gerçekleştirilen müdahalede tüm ülkeler tarafından destek görmemiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen insani müdahale devletler için istisnai bir durumdur ve zorunda kalmadıkça hiçbir devlet bir başka devletin iç işlerine müdahale etmek istememektedir (Dunne, 1998: 89).

1.5.4. Eleştirel Teori ve İnsani Müdahale

Realizm ve liberalizm, yıllarca uluslararası ilişkiler disiplininin lokomotifi olmuştur. Fakat disiplin içerisinde yer alan ciddi sorunları göz ardı etmiş ve güç ekseninde bir uluslararası ilişkiler çerçevesi çizmiştir. Soğuk Savaş döneminin sonunda ortaya çıkan eleştirel teoriler ise göz ardı edilen sorunları çözmeyi kendine amaç edinmiştir. Ana akım teoriler uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yer alan olayları kendi bakış açısından bize sunarken eleştirel teori ise uluslararası ilişkiler disiplinine farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca ana akım teoriler kapitalist ekonomik sistem anlayışını benimsemektedir. Buna göre devletlerin refahı ve demokrasisi doğrudan kapitalizm ile bağlantılıdır. Eleştirel teorinin öncü isimlerinden Antonio Gramsci hegemonya kavramını ortaya atmıştır. Gramsci'ye göre devletlerin hegemonyasının yalnızca askeri güçlere göre değerlendirilmeyeceği ayrıca ekonomik, siyasi ve kültürel dinamiklerinde önemli olduğunu ortaya atmıştır (Gramsci, 1971). Ana akım teoriler ise kapitalist sistemin hegemonyasının kontrolü altındadır ve sistem içerisinde güçlü olan devletlerin yaptığı eylemleri farklı şekillerde gerekçelendirir.

Güçlü devletlerin uluslararası sistemi kendi oluşturdukları uluslararası örgütler ve normlarla dizayn ettiği eleştirel teoriler tarafından iddia edilmektedir. İnsani müdahale kavramı da güçlü devletler tarafından şekillendirilmektedir. Buna göre insani müdahale kavramı, güçlü kapitalist ülkeler tarafından mevcut uluslararası sistemin devam ettirilebilmesi için kullanılmaktadır. İnsan hakları, insanın var oluşuyla kazandığı haklardır ancak uygulaması büyük ölçüde batı değerlerine göre gerçekleşmektedir. Bu durum insani müdahale kavramı için de geçerlidir. İnsanları kurtarmak ve devlet egemenliği ilkesini buna göre yeniden değerlendirmek ciddi adımlar olacaktır. Fakat insani müdahale kavramı, devletlerin kendi güç ve çıkarları peşinde koştuğu bir sistem içerisinde meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Buna ek olarak insani müdahale kavramı, ana akım teorilerin uluslararası sistem üzerinde baskın oldukları bir dönemde ortaya çıkmıştır.

1.6. İnsan Hakları

Günümüzde insani müdahale şeklinde bir kavramdan söz edebiliyorsak bu insan haklarının varlığı sayesinde. Her ne kadar insan haklarını ihlal eden de koruyan da devlet olsa dahi, bu paradoks insan haklarının varlığından önemli değildir.

‘İnsanın sadece insan olması nedeniyle sahip olduğu hak ve özgürlükler’ manasına gelen insan hakları, insanlık tarihiyle paralel bir şekilde gelişmiş olsa da, bu haklardan tüm insanların faydalanması kolay olmamıştır (Ünal, 1997: 19). İnsan haklarına sahip olmanın tek koşulu ‘insan’ olmaktır. ‘*İnsan, haklarıyla ve özgürlükleriyle insandır*’ (Şahin, 2015: 62). İnsanlık tarihinin en büyük mücadelelerinden biri de, insan haklarının garanti altına alınması için olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan düzenlemelerle insan hakları güçlendirilmiş ve hatta devletlerin insan haklarına gösterdikleri saygıya paralel meşruiyetleri belirlenmeye başlamıştır. Günümüzde devletlerin insan haklarını ihlal etmesinin de ötesinde eğer herhangi bir şekilde insan hakları belgeleriyle arasına mesafe koyması durumunda bir devletin meşruluğu tartışılır hale gelebilmektedir. İnsan hakları, her ne kadar bu denli yüceltilse de birtakım eleştirilere maruz kalmıştır. İnsan haklarının günümüz değişimlerine ayak uyduramadığı, Batı’nın ürünü olan bu hakların tüm ülkelerin değerlerini kapsamayacağı (Galtung, 1999) ve insan haklarının Batılı devletler tarafından bir dış politika aracına dönüştürülerek diğer devletler üzerinde baskı oluşturulduğu eleştirileri mevcuttur (Kardaş ve Balcı, 2019: 499).

Hak, yetki ve talep anlamına gelmektedir. Hak sahibi hem bir şeyi yapmaya yetkilidir hem de bir şeyi talep etmeye muktedirdir (Uygun, 1996: 13). Bir hak, sahibine bir şey yapabilme yetkisi veriyor iken, başkalarına da bu hakkın kullanılmasına engel olmama ve yetkiye saygı gösterme sorumluluğunu yüklemektedir (Uygun, 1996: 13).

1.6.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişim Süreci

İnsan haklarının temeli, Antik Yunan dönemine kadar dayanmaktadır. İnsanlığın ortak mirasına vurgu yapan Yunanlı Sofistler, insana verdikleri önemi vurgulamışlardır. Sofistlere göre insanın sükûnet içerisinde yaşamasının yolu, yeteneklerini geliştirmesinden geçmektedir. Bu uğurda bir anayasa hazırlayan sofistler, insanın özgür ve gelişmeye en açık varlık olduğunu düşünmektedirler (Çüçen, 2003: 29).

Sokrates, Platon ve Aristoteles de tıpkı sofistler gibi insana önem atfetmiştir. Sokrates, bir insanın yapması gereken ilk şeyin kendini tanıması olduğunu savunmaktaydı. Bunu da ‘kendini bil’ mottosuyla ilkeleştirmiştir. Sokrates’e göre, bir insan önce kendi değerinin ve yeteneklerinin farkına varmalı ve haklarını bilmelidir. İnsanın en temel haklarından biri de kendini yönetme biçimidir. Demokrasi, Antik Yunan döneminde geçerli bir yönetim biçimi olmasına rağmen kölelik olduğu için sadece özgür vatandaşlar seçme ve seçilme hakkından faydalanabiliyordu. Buna rağmen insan hakları kavramının temellerinin bu dönemlerde atıldığını söylemek yanlış olmaz (Çüçen, 2003: 29-30).

Yoğun bir din etkisinde geçen Ortaçağ döneminde, insan haklarına ilişkin ciddi bir gelişme yaşanmamıştır. Bir başka ifadeyle İlkçağ dönemi, Ortaçağ dönemine nazaran insan hakları

bakımından çok daha medeni bir dönemdir. Buna rağmen dönemin düşünürlerinden Thomas Aquinas ve Padovalı Marsilius, iktidara karşı insan haklarının var olduğunu ve iktidarın sınırlandırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Avrupa’da Ortaçağ kilisenin etkisi altında insan haklarından yoksun bir şekilde geçiyorken, İslam dünyasında ise iktidarın vatandaşlar lehine sınırlandırılması hususunda ortak bir akıl vardır. Yeniçağ döneminde ise artık insan haklarına dair düşünceler somutlaşmıştır. Dönemin düşünürlerinden Jean Bodin, iktidarın sınırlandırılarak insanlara özgürlük alanı bırakılması gerektiği hususunda görüş bildirmiştir. Bodin’ın bu düşüncesini Thomas Hobbes desteklemiş ve katkı sağlamıştır. Ardından daha sonra yaşamış olan John Locke ve Jean-Jacques Rousseau da Bodin’in fikirlerini paylaşmıştır (Tanör, 1994: 260).

İnsan haklarının tarihsel gelişim sürecinde felsefi etkilerin yanı sıra bazı tarihi olaylar sonrası kabul edilen belgelerde etkili olmuştur. 1215 yılında imzalanan Magna Charta ile ilk defa kralın yetkileri sınırlandırılmış ve anlaşma sonrasında soylu sınıfı birtakım haklar kazanmıştır. Takip eden süreçte 1628’de Haklar Dilekçesi, 1679’da Habeas Corpus Akti, 1689’da Haklar Bildirisi, 1776’da Temel Haklar Virginia Bildirisi ve nihayet 1789 yılında Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi yer almıştır. Özellikle Fransız İhtilali sonrasında kabul edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, bir devrim niteliğinde olmuş ve bu tarihten sonra tüm batılı ülkelerin anayasalarında insan hakları yer almaya başlamıştır (Kabaoğlu, 1994: 131).

Yirminci yüzyıla kadar insan hakları toplumun genelinde ziyade sadece bazı zümreleri kapsamaktaydı. Yirminci yüzyılla birlikte insan haklarının toplumun tüm bireyelerine doğru genişleyip diğer bir ifadeyle bireysellikten toplumsallığa geçiş gözlemlenmiştir. Her ne kadar insan hakları konusunda olumlu gelişmeler yaşansa da, I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında birçok insan hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda insan haklarının evrensellik kazanması gerektiği düşüncesi ön plana çıkmaya başladı. II. Dünya Savaşı’ndan önce insan hakları, sadece devletler arasındaki ilişkilerde geçerliydi. Dolayısıyla bir devletin içinde yaşanan devlet ve vatandaş arasındaki sorunlar, o devletin iç işleri olarak kabul ediliyor ve genelde bu sorunlara karışılmıyordu. Bir başka ifadeyle uluslararası hukuk, bir devletin içerisinde yaşanan insan hakları ihlallerine karşı etkisizdi. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında insan haklarının evrensel bir boyut kazanmasıyla, bir devletin içinde yaşanan herhangi bir insan hakları ihlali o devletin iç sorunu olmaktan ziyade uluslararası bir sorun olarak kabul edilmeye başlandı. 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin kabul edilmesiyle birlikte insan haklarında yeni bir dönem başlamış oldu. Otuz maddelik bildirinin en önemli yanı, dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın tüm insanlar için geçerli haklar olmasıdır. Bildirinin zayıf yanı ise hukuki açıdan devletleri bağlayıcı hükümleri olmamasıdır. Ancak yine de fikir olarak böyle bir bildirinin yayınlanması insan haklarının gelişim sürecinde çok önemli bir mihenk taşıdır (Çüçen, 2003: 32).

1.7. Egemenliğin Tarihsel Gelişim Süreci

Egemenlik kavramı, Jean Bodin tarafından somutlaştırılmıştır. Bodin, bu terimi Latince en üst anlamına gelen “superanus” kelimesinden türetmiştir. Bodin, bu terimden ilham alarak “bir devletin mutlak ve sürekli gücünü” vurgulamak için Fransızca da egemenlik anlamına gelen “souverainete” kelimesini kullanmıştır (Bodin, 2003: 1). Bodin egemenliğin mutlak olduğunu, güç, işlev ya da süre tarafından kısıtlanmadığını vurgulamıştır. Egemenliğe getirilebilecek herhangi bir sınırlama, egemenliğin doğasına aykırı olacaktır. Bu sebeple egemenlik, Tanrı dışında herhangi bir güç tarafından tahakküm altına alınamaz (Bodin, 2003: 3-4). Bodin, yapmış olduğu bu tanım sayesinde modern devletin tarihsel gelişim serüveninde Machiavelli ve Thomas Hobbes arasında yer almaktadır (Şenel, 1995: 302).

Hobbes, egemenliğin varlığını doğrudan devletin varlığına bağlamıştır. Hobbes’a göre devletin egemenliği güvenlik için elzemedir. Dolayısıyla devlet, hem doğal hukuk hem de tanrısal yasalardan arındırılmalıdır. Hobbes ve Bodin’in ayrıldığı bir başka husus ise devlet için otoritenin kaynağıdır. Hobbes, devlet içerisinde yaşayan bireylerin kendi güvenlikleri için akdettikleri toplumsal sözleşmeyi devletin otoritesinin kaynağı olarak belirlemiştir. Bir başka ifadeyle Hobbes’a göre egemenliğin kaynağı toplumun kendisidir (Akal, 1995: 111).

1789 Fransız İhtilali sonrasında “ulusal egemenlik” kavramı tarih sahnesinde yer almaya başlamıştır. İhtilalin öncüleri devletin meşruiyetinin yegane kaynağı olan egemenliğin özüne ilişkin bir değişiklik yapmamışlardır. Ancak egemenlik artık monarkın değil, ulusundur (Ağaoğulları, 2006: 236). Egemenliğin ulusa aktarılmasının doğal bir sonucu olarak, Fransız İhtilali sonrasında modern devlet ve ulus-devlet arasındaki ayrım ortadan kalkmıştır (Şaylan, 2003: 45).

Ulus-devletin inşası sonrasında artık insanlar geleceklerini tayin etme noktasında daha fazla söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu durum feodal düzenden merkezi otoritenin güçlü olduğu düzene geçilmesinin doğal bir sonucudur. Ortak bir dil, ortak bir ırk, ortak bir din, ortak bir kültür, ortak bir tarih ve nihayetinde ortak bir düşmana sahip insanların bir araya gelerek oluşturdukları yapının vücut bulmuş hali olan ulus-devletin meşruiyetinin kaynağı da ulusun kendisidir (Özyakışır, 2006: 78). Ulus-devlet, sınırlar sayesinde kendi egemenlik alanlarını belirleyerek diğer ulus-devletlerin egemenlik alanlarından ayırmakta ve kendi egemenlik alanı üzerinde yegane güç sahibi olmaktadır (Bağçe, 1996: 6).

Stephen D. Krasner, egemenlik kavramını dört kategoride tasnif ederek literatüre katkıda bulunmuştur:

- “İç Egemenlik: Bir devlette kamu otoritesinin örgütlenmesi ve bu otoritenin denetim mekanizmasına, kontrol gücüne sahip olması,

- *Sınır ve karşılıklı bağımlılık egemenliği: Kamu otoritesinin sınır aşan hareketlerini de denetleyebilme kabiliyeti,*
- *Uluslararası hukuk egemenliği: Devletlerin birbirlerini tanımaya dayalı egemenlik alanı,*
- *Westphalian egemenlik: Dış aktörlerin iç otorite konfigürasyonuna müdahale edememesidir'' (Krasner, 1999: 3-5).*

1.8. Egemenlik ve İnsani Müdahale Arasındaki İlişki

I. ve II. Dünya Savaşları'nda yaşanan sivil insan kayıpları artık bireylerin de en az devletler kadar uluslararası hukukun bir parçası olması gerektiği sonucunu gözler önüne sermiştir. Yaşanan bu her iki savaşta siviller en büyük zararı görmüştür. Bu gelişmelerin ardından Westphalia tipi devleti merkeze alan egemenlik anlayışının yerine, daha çok bireyi ön planda tutan bir anlayış getirilmiştir. Tüm bunlara rağmen en çok sivil kaybının verildiği II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan BM devlet odaklı Westphalia tipi anlayışa devam etmiştir. BM Şartı'da devletlerin egemen olarak eşit olduğu ve birbirlerinin iç işlerine karışamayacağı hususu vurgulanmıştır. Ancak söz konusu BM Şartı'da bireyin artan önemi ve gelişen insan haklarını engelleyen herhangi bir madde bulunmamıştır (Kılıç, 2009: 637).

BM'nin kuruluşundan sadece üç yıl sonra 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insan haklarına verilen önemin açık göstergesidir. Her ne kadar devletler nezdinde herhangi bir zorunlu bağlayıcılığı olmasa da insan haklarının koruyup geliştirilmesi hususu tüm uluslararası ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olmuştur (Birinci, 2017: 50).

Gelişen ve uluslararası bir antlaşmayla vücut bulan insan hakları fikri, devletlerin egemenliği üzerinde kısıtlayıcı bir etki doğurmuştur. Devletlerin kendi iç işlerinde vatandaşlarının haklarına saygılı olması beklenmektedir. Aksi bir durum o devletin imajını uluslararası kamuoyunda olumsuz anlamda etkileyecek ve meşruiyetine gölge düşürecektir. Dolayısıyla bu durum devletin iç işlerindeki egemenlik tekeline engel olmuştur (Beriş, 2006: 222).

İnsan haklarının gelişimi, egemenliğin tarihsel süreçteki dönüşümü üzerinde etkili olmuştur. Artık egemenlik, Bodin'in tanımladığından çok daha fazlasını ifade etmektedir. Dönüşen egemenlik anlayışıyla devletlerin üzerine sorumluluk yüklenmiştir. Bunu "sorumlu egemenlik" kavramıyla açıklayabiliriz. Buna göre hali hazırda tüm dünyada geçerli uluslar-üstü bir sistem mevcut olmadığı için zaten devletlerin üzerinde bir üst otorite yoktur fakat bu devletlerin tamamen sorumsuz olduğu anlamına gelmemektedir. Devletler, insan haklarına hem iç egemenliklerinde hem de dış egemenliklerinde saygılı olmakla yükümlüdür. Aksi takdirde devletler uluslararası kamuoyundan baskı görecektir ve yalnızlaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bir başka ifadeyle insan haklarını herhangi bir şekilde ihlal eden devlet, diğer devletler tarafından yaptırımlara maruz kalacaktır. Özellikle gelişen teknoloji sayesinde dünyanın herhangi bir yerinde gelişen bir olay çok hızlı

yayıldığı için uluslararası kamuoyunu harekete geçecek ve insan hakları ihlallerinin sona ermesi için gerekli tedbirleri alacaktır. Tam olarak bu noktada ‘insani müdahale’ kavramı ortaya çıkmaktadır. Burada uluslararası sistemde çoğu devletin demokrasiyle yönetilmesinin etkisinden de bahsetmek gerekir çünkü diğer devletler, insan haklarını ihlal eden devlete müdahale etme noktasında gönülsüz bile olsalar tekrar seçilebilme kaygısıyla müdahalede bulunacaklardır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KORUMA SORUMLULUĞU VE İNSANİ MÜDAHALE ÖRNEKLERİ

Soğuk Savaş sonrası dönemde artan insani müdahale sayıları uluslararası sistem üzerinde önemli bir etki oluşturmuştur. Özellikle insani müdahale kavramının çok hızlı geliştiği bu dönemde kavramın var olan zayıflıkları birçok eleştiriyi beraberinde getirmiştir. Hukuki meşruiyet sorunu, müdahaleye ilişkin kıstasların olmaması, devletlerin çıkar amaçlı yürüttükleri müdahale politikaları ve müdahalede bulunulan devletin egemenliğinin ihlal edilmesi insani müdahale kavramına getirilen en önemli eleştiriler arasında yer almaktadır. Bu tip sorunları bünyesinde barındırmasına rağmen insani müdahale kavramı çağımızın bir gerçeğidir ve uluslararası sistemi etkilemektedir. Böyle bir ortamda insani müdahale kavramına ilişkin çalışmalar artmış ve bu çalışmaların en önemlilerinden birisi ‘‘koruma sorumluluğu’’ kavramı olmuştur. Koruma sorumluluğu son yıllarda ortaya çıkan sorunların rehabilite edilme sürecine katkı sağlamaktadır. Bununla beraber son yıllarda gelişen iletişim ve teknoloji sayesinde devletlerin egemenlik zırhları aşınmaya başlamıştır. Koruma sorumluluğu doktrini ile yaşanan insani krizleri önleyebilmek adına yapılacak müdahalelerin yerinin, zamanının ve koşullarının belirlenmesi konusunda adımlar atılmaktadır. Koruma sorumluluğunun ardındaki temel motivasyonlardan birisi insan haklarının evrenselleştirilmesi düşüncesidir.

Koruma sorumluluğu, yeni bir devlet egemenliği anlayışını ortaya koymuş ve devletler için bu egemenlik anlayışına uygun tanımı yapmıştır. Fakat koruma sorumluluğu kavramı, BM Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinin elindeki veto hakkı arzu edilir şekilde uygulanamamaktadır. Realist teoriye göre Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinin elinde bulundurdukları veto hakkını kullanma tercihlerini çıkarları şekillendirmektedir. Liberal teoriye göre ise uluslararası ilişkiler iş birlikleri sayesinde devletlerin birbirlerine karşı olan saldırganlıklarını azaltan karmaşık bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Liberalizm de tıpkı realizm gibi çıkarları da önemser fakat çıkarlara ulaşma yöntemi olarak iş birliğini tercih eder. Liberalizm, Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesinin eylemlerinde akılcı ve zıt düşseler dahi nasıl ekonomik ilişkiler kurmaya devam ettiklerini de açıklar.

2.1. Koruma Sorumluluğunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Uluslararası sistemin mevcut dinamik yapısı son yıllarda savaşlarında içeriğini önemli ölçüde değiştirmiştir. Birkaç istisnai durum dışında genellikle çatışmalar iç savaş şeklinde gerçekleşmeye başlamıştır. Sömürgeciliğin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sona ermesi ve 1991’de SSCB’nin dağılmasıyla birçok devlet bağımsızlığını ilan etmiştir. Uzun süre bir üst otoritenin altında yaşayan

bu devletler, bağımsızlık sonrası kendi kurumlarını oluşturamamış ve uluslararası sisteme adapte olamamıştır. Devletler içerisinde iktidarı ele geçirmek isteyen güç odakları arasında iç çatışmalar başlamış ve bu iç çatışmalar insan hakları ihlallerini beraberinde getirmiştir. Nihayetinde mevcut insan hakları ihlallerine karşı uluslararası toplumun mesuliyeti ön plana çıkmış ve bu mesuliyet devletlerin egemenlik anlayışı üzerinde değişime neden olmuştur (Ulusoy, 2013: 270).

Yoğun insan hakları ihlallerinin yaşandığı bir ortamda devlet egemenliğine atfedilen kutsiyetin insan haklarını ihlal edenlerin ekmeğine yağ sürdüğü aşıkardır. Mevcut uluslararası sistem içerisinde insani güvenliğin devletin güvenliğinin önüne geçtiği ve buna paralel olarak insan haklarının devletin haklarından daha önemli bir konuma geldiği gözlemlenmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan Bosna ve Kosova'daki dramatik görüntüler ile Ruanda'da yaşanan soykırım, devletlerin elindeki egemenlik kozunu zayıflatmış, böyle bir durumda dışardan yapılacak müdahalenin gerekliliği konusunda güçlü bir lobi oluşmaya başlamıştır (Bellamy, 2004: 141).

İnsan hakları ihlallerine karşı BM Güvenlik Konseyi'nin gerekli önlemleri alma noktasında etkisiz kalması uluslararası hukuk açısından ciddi bir sorun oluşturmaktadır. BM Güvenlik Konseyi izni alınmaksızın yapılan veya yapılmak zorunda kalınan insani müdahaleler, BM sisteminin kuvvet kullanma yasağını ihlal etmektedir. Bu durum insani müdahale kavramını meşrulaştırırken BM sistemini sorgulamaktadır. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 20 Eylül 1999'da BM Genel Kurulu'nda yıllık raporunu takdim ederken yaptığı konuşmada devletlerin geleneksel egemenlik anlayışlarını gözden geçirmesi çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıya kulak veren Kanada hükümeti, Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu'nun (ICISS) bir toplantı tertip etmeleri için talepte bulunmuştur. Komisyonun görüşmeleri Avusturya eski dışişleri bakanı Gareth Evans ve BM özel danışmanı Cezayirli diplomat Mohammed Sahnoun'un nezaretinde gerçekleşmiştir. Aralık 2001 tarihli ICISS raporunda koruma sorumluluğu kavramı ortaya atılmıştır (Fröhlich 2006'dan aktaran: Arsava, 2011: 105). Komisyonun ortaya koyduğu koruma sorumluluğu isimli raporda uluslararası toplumun insani gerekçelerle ne zaman müdahalede bulunması gerektiği sorusuna cevap aranmıştır (https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/57/303). Akabinde koruma sorumluluğu kavramı BM sisteminin reform paketine hızlıca dahil edilmiş fakat çalışmalar sonucunda ortaya konulan rapora başta ABD, Çin ve Rusya olmak üzere birçok devlet tarafından itirazlar gelmiştir (Fröhlich 2006'dan aktaran: Arsava, 2011: 105-106).

Komisyon, koruma sorumluluğu kavramına ilişkin ayrıntılı bir çalışma yapmış olsa da olası suiistimalleri önleyebilmek adına dört yıl sonra tekrar bir düzenlemeye ihtiyaç duymuştur. Kavrama, 2005 yılı Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138. ve 139. maddelerinde yeni düzenlemeler getirilmiştir. Buna göre koruma sorumluluğu kavramı belli suçlarla sınırlandırılmıştır. Bu suçlar; etnik temizlik, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları olarak sıralanmıştır. Komisyonun koruma sorumluluğu kavramına getirdiği bu sınırlandırmanın altında yatan temel sebep güçlü

devletlerin koruma sorumluluğu kavramını öne sürerek zayıf devletlerin iç işlerine karışmasını önleyebilme kaygısıdır (Çakmak, 2014: 196).

Dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, koruma sorumluluğu kavramına ilişkin Ocak 2009'da üç bölümden oluşan bir rapor yayınlamıştır. Raporun ilk bölümünde devletlerin kendi vatandaşlarını koruma sorumluluğu hususu ön plana çıkarılmıştır. İkinci bölümde ise uluslararası toplumun devletleri teşvik ederek kendi vatandaşlarını koruma sorumluluğu ele alınmıştır. Nihayetinde üçüncü bölümde ise müdahale gerektiren durumlarda uluslararası toplumun makul sürede ve kararlı cevap vermesi üzerinde durulmuştur (Arsava, 2011: 107; Çakmak, 2014: 196).

2.2. Koruma Sorumluluğu Örnekleri

Kenya'da 2008 yılında yaşanan olaylar, koruma sorumluluğu kapsamında değerlendirilecek örneklerden birisidir. Bölgede giderek artan şiddet ve soykırım olaylarına cevaben koruma sorumluluğu devreye girmiş ve diplomasi yoluyla soruna çözüm getirilmiştir. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, BM ve Afrika Birliği'nin ortak çabalarıyla askeri müdahaleye gerek kalmadan sorun diplomasi yoluyla çözüme kavuşturulmuştur (Evans, 2009: 11).

Koruma sorumluluğunun tarihi çok uzun bir geçmişe dayanmamakla birlikte önemli uygulamaları olmuştur. Örnek olarak Fransa'nın 2013 yılında Orta Afrika Cumhuriyeti'nde gerçekleştirdiği müdahale, Fransa'nın Mali'de yaşanan karışıklık sonrası yapmış olduğu müdahale, BM tarafından askeri müdahalede bulunulmayan Suriye iç savaşı, aralarında 2011 yılında Libya'ya yapılan müdahalenin de yer aldığı Arap Baharı süresince birçok ülkeye gerçekleştirilen müdahaleler, Nijerya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde cereyan eden iç savaş ve Darfur krizi koruma sorumluluğu kavramının uygulanmasının önemli örnekleridir (Çakmak vd., 2016: 35).

Arap Baharı, sembolik olarak Tunus'ta seyyar satıcı Muhammed Bouzazi'nin kendisini ateşe vermesiyle başlamış ve bu halk hareketi hızla yayılmıştır. Ortaya çıkan halk hareketinin temel motivasyonu, bu ülkelerde yaşayan insanların uzun süredir karşı karşıya kaldığı kötü yaşam koşulları, yüksek enflasyon, yetersiz gıda, kısıtlanan ifade özgürlükleri, siyasi yozlaşma ve işsizliktir (Dede, 2011: 23-24).

Tunus'ta başlayan halk hareketi hızlı bir şekilde yayılıp, Libya'ya da sıçramıştır. Ancak Libya'da meydana gelen ayaklanmalar, Mısır ve Tunus'takinden farklılık göstermektedir. Uzun süredir iktidarda olan Kaddafi, ülkeyi adeta zapturapt altına almış ve bizatihi devletle özdeşleşmiştir. Dolayısıyla Mısır ve Tunus'taki ayaklanmalar hükümet aleyhine bir tepki olarak doğarken, Libya'da ise hem hükümete hem de mevcut idare sistemine karşı ayaklanmalar başlamıştır (Schnelzer, 2016: 38).

Libya'da, Muammer Muhammed Kaddafi rejimi, siyasi ve sosyal yapılarda esaslı bir değişiklik talep eden vatandaşlar tarafından başlatılan halk ayaklanmaları nedeniyle sürekli tehdit altına girmiştir. Kaddafi'nin 42 yıllık iktidarı, siyasi haklar ve sivil özgürlükler, insan hakları ihlalleri ve sesli muhaliflere karşı terör ve işkence kullanımı konusunda katı sınırlamalar ile karakterize edilmiştir. Bingazi'de insan hakları aktivisti Fethi Tarbel'in tutuklanmasının tetiklediği halk gösterileri başlamıştır. Giderek şiddetlenen gösteriler, silahlı isyancı güçlerin rejim değişikliği talep ettiği bir iç savaşa dönüşmüştür (Silancer, 2013: 269). Uluslararası toplum, Libya'da yaşanan iç savaşa karşı sessiz kalmayıp, derhal harekete geçmiştir. Kaddafi rejiminin isyancılara karşı uyguladığı sistematik saldırıların "insanlığa karşı suç" olduğu sorunu araştırmak üzere kurulan komite tarafından tespit edilmiştir. Güvenlik Konseyi, konuyu değerlendirerek 1970 sayılı kararı almıştır. Libya'nın BM İnsan Hakları Konseyi üyeliği de Genel Kurul kararıyla askıya alınmıştır. Buna ek olarak Arap Birliği de BM ile aynı reaksiyonu göstererek Libya'nın üyeliğini askıya almıştır (https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/02/110223_gaddafi_battles_for_west.sht).

Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1970 sayılı karara göre Libya Hükümeti'nin sivilleri hedef olarak gerçekleştirdiği eylemleri "insanlığa karşı suç" olarak tanımlanmıştır. Kararda, koruma sorumluluğuna net bir atıf yapılmış ve bu sorumluluğun öncelikli olarak Libya Hükümeti'nde olduğu vurgulanmıştır. Bu sorumluluğu yerine getirmekten kaçınan Libya Hükümeti ile ilgili Roma Statüsü'nün 16. maddesi dayanak gösterilerek soruşturma işlemleri başlatılmıştır (Ulusoy, 2013: 280).

Güvenlik Konseyi, Libya Hükümeti'nin sorumluluklarını yerine getirmemesi üzerine 1973 sayılı kararı almak zorunda kalmıştır. Bu karar askeri önlemleri içermesinin yanı sıra aynı zamanda 1970 sayılı kararın kapsamını da genişletmiştir. Ayrıca BM Şartı'nın 42. maddesine atıf yapılarak askeri müdahalede bulunulabileceği hususu vurgulanmıştır. Kararın icra aşamasında NATO'ya görev tevdi edilmiş, bölgesel nitelikli örgütlerden Arap Birliği ve Afrika Birliği'nin de sorumluluğu paylaşması beklenmiştir. Libya'da insanlığa karşı işlenen suçların sorumluların Uluslararası Ceza Mahkemesi önünde yargılanması gerektiği hususunda mutabık kalınmıştır. 1973 sayılı karara göre "münhasıran sivil halkın korunması" ile ilgili sağlanan uzlaşımın altındaki temel motivasyon, sivil halkı yaşanan çatışmalardan korumaktır (Arsava, 2013: 94).

Libya'ya yapılan müdahale, koruma sorumluluğunun gereklerini yerine getirme bakımından en iyi örneklerden birisidir. Pratikteki bu başarı, önceki örneklerden çıkarılan dersin bir sonucudur. Libya müdahalesinin önceki müdahalelerden en önemli farkı ise Güvenlik Konseyi'nin aldığı karar sonrası gerçekleştirilmiş olmasıdır. Ancak NATO tarafından görevlendirilen askeri güçlerin isyancılara destek verip rejimi devirmeye katkı sunması, NATO'nun kendisine verilen görevin dışına çıkması anlamına gelmektedir. Bu durum koruma sorumluluğunun imajına olumsuz etki yapmıştır. 1973 sayılı kararın içeriği sivillerin korunması ile sınırlı iken, kararın dışına çıkılarak rejim değişikliğine doğru bir sapma gerçekleşmiştir. Rusya, Brezilya, Çin ve Hindistan durumun vahametinin farkına varmışlardır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in olayı bir tık daha ileriye

taşıyarak bu kararı ‘‘Her şeye izin veren bir Haçlı Seferi’’ olarak yorumlaması Batı devletleri ve Arap Birliği tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır (<https://www.cnnturk.com/2011/dunya/03/21/putin.libyaya.mudahale.hacli.seferi.cagrisi/6106>).

Kaddafi'nin ölümüyle Libya'daki kaos sona ermiş ve Güvenlik Konseyi'nin 16 Eylül 2011 tarihinde aldığı 2009 sayılı kararla BM Libya Destek Komisyonu (UNSMIL) kurulmuştur. Bu komisyonun kurulmasıyla BM, Libya'nın yeniden inşa sürecinde sorumluluk üstlenmiştir. Nihayetinde süreç hızlı bir şekilde ilerlemiş, Ulusal Geçiş Konseyi ülkede modern bir anayasa oluşturulacağını ve demokratik yönetim için adil bir seçim tertip edileceğini deklare etmiştir. Yapılan seçimlerde bazı aksaklıklar yaşansa da demokratik bir seçim olmuştur (Ziya, 2012).

Libya'da yaşanan iç savaş büyük bir insani krize dönüşmüştür. Bu insani krizi sona erdirmek için önleme sorumluluğunu Libya Hükümeti yerine getirmekten imtina etmiş, Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararıyla yaşanan kaos sona erdirilmiş ve koruma sorumluluğunun ilk safhası tamamlanmıştır. İkinci aşama olarak belirlenen reaksiyon (tepki verme) bakımından Libya'da yaşananlar ele alındığında, Libya Hükümeti yaşanan insani krizi önlemek yerine daha da derinleştirmiş dolayısıyla dışarıdan müdahale için gerekli haklı neden unsurları oluşmuştur. Güvenlik Konseyi, ilk olarak 1970 sayılı askeri önlemleri içermeyen kararı almıştır fakat bu yeterli olmayınca 1973 sayılı askeri önlemleri de kapsayan kararı almak zorunda kalmıştır. Böylece askeri önlemlerin son çare olarak başvurulduğu Güvenlik Konseyi'nin bu kararıyla da tekrar görülmüştür. Buna ek olarak askeri müdahale görevinin NATO'ya verilmesi de gene koruma sorumluluğu kapsamında oldukça yerinde bir karar olmuştur. NATO gibi çok uluslu askeri güce sahip bir savunma örgütü tarafından gerçekleştirilen müdahale, koruma sorumluluğunun imajına da olumlu katkı sağlamıştır. Ancak NATO, verilen bu görevin dışına çıkarak sınırlarını aşmış ve orantılılık ilkesini ihlal etmiştir (Tekin, 2011: 16). Özellikle muhalif gruplara destek vererek rejimi devrilmesine yardım etmiştir. NATO, kötü bir emsal oluşturarak koruma sorumluluğunun güvenilirliğini sarsmış, takip eden süreçte Suriye'de yaşanan iç savaşta koruma sorumluluğunun gerekliliklerini yerine getirme hususunda derin şüpheler uyandırmıştır. Buna rağmen Libya'da önemli tecrübeler elde edilmiş ve Libya benzeri iç savaşın yaşandığı bölgelerde herhangi bir tarafa destek vermeden müdahalenin gerçekleştirilemeyeceği düşüncesi ortaya atılmaya başlamıştır (Arsava, 2013: 94).

Zaman içerisinde koruma sorumluluğu diplomatik bir enstrüman olarak kullanılmaya başlanmıştır. Koruma sorumluluğunun devreye girebilmesi için gerekli koşullar üzerinde mutabakat tam olarak sağlanmasa bile devletler yaptıkları müdahaleleri hukuki bir zemine oturtmak için bu yola başvurmaktadır. Özellikle Rusya'nın Güney Osetya'daki ‘‘soykırımı’’ öne sürerek Gürcistan'a müdahalede bulunması bir meşrulaştırma örneği olarak görülebilir (Bellamy, 2011: 26).

Uluslararası toplum koruma sorumluluğunun yerine getirilmesi gereken durumlarda hareketsiz kalmıştır. Bunun en güzel örnekleri Doğu Türkistan, Sri Lanka (Tamil Kaplanları), Suriye, Somali

ve Doğu Kongo'dur. Buralarda yaşanan insan hakları ihlalleri görmezden gelinmiştir. Kimi zaman müdahaleye meşruiyet kazandırmak maksadıyla koruma sorumluluğu ilkesinin ortaya atılması kimi zaman ise koruma sorumluluğunun gerçekten uygulanması gereken noktalarda hareketsiz kalınması, koruma sorumluluğunun geleceğine ilişkin birçok soru işaretine neden olmaktadır. Özellikle koruma sorumluluğunun şartlarının güçlü devletlerin tekelinde eğilip bükülmesi, bunun güçlü devletlerin yeni bir müdahale silahı olarak görülmesine neden olmakta ve uluslararası toplum nezdinde kabul edilmesini engellemektedir (Çakmak vd., 2016: 38).

Libya ve Fildişi Sahilleri örnekleri dışında koruma sorumluluğunun başarılı olduğunu söylemek güçtür. Bunun aksine ABD'nin Irak müdahalesine meşruiyet aradığı süreçte hem koruma sorumluluğuna hem de insani müdahaleye yaptığı vurgu, koruma sorumluluğunun güçlü devletlerin elinde bir oyuncak gibi kullanıldığı anlamına gelmektedir. Buna benzer diğer örnek ise Rusya'nın hem Gürcistan'a yaptığı müdahale de hem de Kırım'ı işgal ettiğinde benzer argümanlar ileri sunmasıdır. (Çakmak vd., 2016: 38).

2.3. Geçmişten Günümüze İnsani Müdahale Örnekleri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında birçok yeni devlet dünya sahnesine çıkmıştır. Bu devletlerin birçoğu sömürgecilik geçmişine sahip ve siyasi iktidarı ele geçirmek isteyen grupların mücadele içerisinde olduğu yapılarıdır. Günümüzdeki tanımıyla "başarısız devletler" olarak nitelendirilen bu yapılar bağımsızlıklarını kazandıkları andan itibaren kendi iç meselelerine odaklanmış fakat büyük çoğunluğu başarıya ulaşamamıştır. Soğuk Savaş'ın da sona ermesiyle birlikte bu devletlerin sayısı daha da artmıştır. Uluslararası sistemde yer alan bu devletler sürekli iç çatışmalarla gündeme gelmiş ve bu da insani krizler üreterek uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir. Her ne kadar BM Şartı devletlerin "iç işlerine karışmama" yasağı garanti altına alınsa da uzun vadede yaşanan insani krizin görmezden gelinemeyeceği ortadadır. Bu kapsamda insani müdahale kavramı Soğuk Savaş sonrasında uluslararası ilişkiler disiplinin de ön plana çıksa da Soğuk Savaş döneminde de mevcuttur. Çalışmanın bu bölümünde insani müdahale örnekleri Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem şeklinde tasnif edilip incelenecektir.

2.4. Soğuk Savaş Döneminde İnsani Müdahale Örnekleri

Bu dönemde insani müdahale kavramı uluslararası ilişkiler disiplini içerisine yeni yeni girmeye başlamıştır. Buna rağmen devletler yaptıkları veya yapmak istedikleri müdahaleleri meşrulaştırma yolunda insani müdahale kavramına başvurma noktasında hiç çekinmemiştir. Özellikle evrensel insan haklarının henüz emekleme aşamasında olduğu bu dönemde insani amaçlarla müdahalelerin yapılıyor olması ahlaki açıdan oldukça olumlu bir gelişme olsa da özellikle bu dönemde asıl amaç görünenden çok daha farklıdır. Nihayetinde bu dönemde yapılan müdahaleler sonrasında mevcut hükümetler ya devrilmiştir ya da belli tavizler vermek durumunda kalmıştır. Özellikle ABD'nin bu

dönemde yaptığı müdahaleler devam eden Soğuk Savaş'ta düşünüldüğünde genellikle ideolojiktir. Tüm bu olumsuzluklara karşın bu dönemde de nispeten başarılı insani müdahale örnekleri mevcuttur ve hatta bu başarılar gelecekteki insani müdahalelere emsal teşkil etmiştir.

2.4.1. ABD'nin Dominik Cumhuriyeti'ne Müdahalesi

ABD'nin kendi kıtasında bulunan devletlere kendi çıkarları doğrultusunda müdahale anlayışı, Dominik Cumhuriyeti'ne yapmış olduğu müdahale ile başlamıştır. ABD, korumacı bir tutum takınarak aynı kıtada bulunan herhangi bir devletin topraklarına dışarıdan yapılacak herhangi bir saldırıyı kendisine yönelik bir tehdit olarak algılamakta ve buna göre aksiyon adımları almaktadır (Batır, 2011: 120).

İnter Amerikan Barış Gücü, 1965 yılında çoğunluğu ABD askerlerinden oluşan bir yapı olarak Amerikan Devletler Örgütü (ADÖ) üyeleri tarafından kurulmuştur. Dominik Cumhuriyeti Başkanı Juan Bosch'un bir darbe sonrası iktidarı kaybetmesi ülkeyi kaosa sürüklemiştir. Bunun üzerine ABD, Dominik Cumhuriyeti'ndeki vatandaşlarını korumak ve ülkeden tahliyesini sağlamak amacıyla BM Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirerek 28 Nisan 1965 tarihinde Dominik'e asker çıkarmıştır. Buna ek olarak ADÖ konuya ilişkin görüşlerini bildirmek üzere toplanmıştır. Nihayetinde taraflar ateşkes çağrısı yapılmıştır. Akabinde 23 Mayıs tarihinde İnter Amerikan Barış Gücü olaylara müdahale etmek üzere bölgede göreve başlamıştır. Bölgede görevlendirilen askerlerin menşei yüzde doksan oranında ABD'li, geri kalan ise Latin Amerika ülkelerinden oluşmuştur. İnsani kaygılarla yapılan bu müdahalenin zaman içerisinde rotası değişmiştir. Bölgedeki hem ABD vatandaşları hem de diğer tehdit altında bulunan insanlar tahliye edildikten sonra bile ABD askeri bölgede kalmaya devam etmiştir. Her ne kadar müdahale sebebi olarak öncelikle kendi vatandaşları olmak üzere tehdit altında bulunan insanları korumak düşüncesi ön plana çıksa da asıl amaç bölgedeki kurulacak komünist yapının önüne geçmektir (Batır, 2011: 120; <https://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/domrebackgr.html>).

2.4.2. Hindistan'ın Doğu Pakistan'a Müdahalesi

Birleşik Krallık, her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'nı kazansa da uluslararası sistemdeki başat rolünü kaybetmiştir. Bu güç kaybı sonucunda uluslararası sistemdeki başat güç rolünü ABD'ye devretmiştir. Artık başat güç olmayan Birleşik Krallık, denizaşırı sömürgelerini elinde tutmakta zorlanmaya başlamış ve sömürgelerden gelen bağımsızlık taleplerine karşı direnememiştir. Nihayetinde Birleşik Krallık, Hindistan ve Pakistan'ın 1947 yılında bağımsızlıklarını tanımıştır (Duman, 2019: 1509). Ancak Birleşik Krallık bölgeden çekilirken henüz bağımsızlıklarını yeni kazanmış bu iki ülkeye bir miras bırakmıştır. Bu mirasın adı Cammu-Keşmir'dir.

Hindistan ve Pakistan'ın 1947'de bağımsızlığı sonrası bölgeden çekilen Birleşik Krallık, 562 prenslik içerisinde bulunan Cammu-Keşmir'in kendi geleceğini kendi tayin etmesi gerektiğine karar vermiştir. Ancak bu anlaşma hiçe sayılarak Keşmir Hindistan topraklarına katılmıştır. Hindistan'ın Keşmir'i kendi topraklarına katmasının ardından bölgede kendi düzenini kurmaya çalışmıştır. BM'nin tüm çabalarına rağmen Keşmirlilerin plebisit hakkını elinden alan Hindistan, nüfusun yarısından fazlasını oluşturan Müslümanları yok saymıştır. Bölgede kendi otoritesini sağlamaya çalışan Hindistan, uyguladığı baskı ve şiddet eylemleri sonrasında Keşmirli Müslümanlar ve Pakistan tarafından ciddi bir direnişle karşılaşmıştır. Akabinde Keşmir sorunu, Hindistan ve Pakistan arasında savaşa neden olmuş ve 1949 yılında BM'nin devreye girmesiyle ateşkes ilan edilmiştir. Ateşkes iki ülke arasındaki sorunu sadece geçici süreliğine dondurmüş, kalıcı bir çözüm getirememiştir (Duman, 2019: 1509-1510).

Soğuk Savaş'ın 1960'lı yılların başında detant dönemine girmesinin etkileri Hindistan-Pakistan ihtilafında da kendini göstermiştir. Hindistan bu dönemde Keşmir'i alabilmek için kendi içinde anayasal düzenlemeler yapmıştır (Çebi, 2018: 16). Bu durum iki ülke arasındaki ipleri daha da germiştir. Ayrıca BM'de bir türlü iki ülke arasındaki bu sorunun çözüme kavuşturulamaması da Hindistan-Pakistan arasındaki çatışmaları alevlendirmiş ve 1965 yılına gelindiğinde iki ülke arasında savaş yeniden başlamıştır. 1965 yılı içerisinde önce Nisan ayında Sind-Gujart bölgesinde iki ülke arasında küçük çaplı çıkan çatışma daha sonra Pencap'a kadar ilerlemiştir. Haziran ayına gelindiğinde iki ülke arasında çatışmalar tam bir savaşa dönüşmüş ve SSCB'nin arabuluculuğuyla taraflar Taşkent'te bir araya getirilmiştir (Arı, 2000: 86). Taşkent'te 1966 yılının başlarında müzakereler başlamış ve Ağustos ayında bir mutabakata varılmıştır. Buna göre iki ülke 1965 yılı önceki yerlerine dönmeyi kabul etmiş ayrıca mutabakatın kalıcı olması adına iki ülke sorunlarını barışçıl yollarla çözeceğini, ticari ve kültürel ilişkilerini arttıracaklarını vurgulamıştır (Armaoğlu, 2004: 663).

Bağımsızlıklarını yeni kazanan iki ülke arasındaki sorunlar sadece Keşmir ile sınırlı kalmamıştır. Bunun en önemli sebebi tarihsel süreç içerisinde iki toplumun çok uzun süre bir arada yaşamış olmasıdır. Dolayısıyla iki ülkede yeni kurulan düzen içerisinde çıkarlarını maksimize etmeye, bir başka deyişle geçmişten gelen ortak mirasın hamiliğini üstlenmeye çalışmaktadır. Bununla beraber Pakistan, Hindistan'a nazaran kendi içerisinde de sorunlar yaşamaya başlamış, Doğu Pakistan ve Batı Pakistan olmak üzere ikiye bölünmüştür. Batı Pakistan modern dünyada hızlıca ayak uydurarak sanayisini geliştirmiş ve zenginleşmiştir. Elde ettiği bu güç sayesinde Doğu Pakistan üzerinde tahakküm kurmaya çalışmıştır (Kuper, 1985: 45).

Hindistan sınır komşusundan yaşanan kaos sonrasında bir süre BM tarafından gelecek desteği beklese de, 5 Aralık 1971'de Doğu Pakistan'a müdahale etmiş ve hemen ertesi gün bağımsızlığını ilan eden ve yeni bir isim alan Bangladeş'i tanımıştır. Hindistan ve Batı Pakistan arasındaki savaş yaklaşık 12 gün sürmüş ve Batı Pakistan kaybetmiştir. Hindistan, Doğu Pakistan'a yapmış olduğu

müdahalenin insani kaygılarla gerçekleştirildiğini ve asıl amacın Doğu Pakistan halkına korumak olduğunu savunmuştur. Bununla beraber BM Güvenlik Konseyi, devletlerin egemenliklerine karşı yapılan müdahaleleri hiçbir şekilde meşru kabul edemeyeceklerini deklare etmiştir (Tancredi, 2014: 91). Hindistan'ın müdahale gerekçesi Güvenlik Konseyi tarafından kabul görmeyince farklı savunmalara yönelmiştir. Pakistan'da çıkan iç savaş sonrasında milyonlarca insanın Hindistan'a sığındığını dolayısıyla Doğu Pakistan halkına zulüm eden Batı Pakistan'ın bu durumdan sorumlu olduğunu iddia etmiştir. Pakistan'dan Hindistan'a doğru gerçekleşen çok sayıda göçün Hindistan'ın toprak bütünlüğünü tehlikeye attığını ve bu sebeple müdahale etmek zorunda kaldığını savunmuştur (Wheeler, 2000: 62). Güvenlik Konseyi tarafından Hindistan'a yönelik olarak alınan kınama kararları SSCB tarafından veto edilmiş ve konu BM Genel Kurulu'na intikal ettirilmiştir. BM Genel Kurulu da tıpkı Güvenlik Konseyi gibi Hindistan'ı haksız bulmuş ve müdahaleyi sonlandırması gerektiğine hükmetmiştir (Wheeler, 2000: 63).

2.4.3. Vietnam'ın Kamboçya'ya Müdahalesi

Kamboçya ve Vietnam arasında 1970'lerin sonunda patlak veren savaşın evveliyatı çok eskiye dayanmaktadır. Bu iki sınır komşusu bölgesel rekabet sebebiyle uzun yıllardır birbirleriyle iyi ilişkiler geliştirememiştir. İki ülke arasındaki bu yarışın savaşa dönüşmesinin yolu 1975 yılında Pol Pot yönetiminin bir uzantısı olan Kızıl Kmer rejiminin iktidara gelmesiyle olmuştur. İlk olarak savaşa varmayan düzeyde sınırlar üzerinden bir ihtilaf ortaya çıkmıştır. 1976 yılında Pol Pot yönetiminin Hanoi'yi ziyaret etmesiyle iki ülke arasındaki buzların eritilmesi amaçlansa da bu çabalar sonuç vermemiştir (Evans ve Rowley, 1990).

Pol Pot yönetimi iktidara geldikten iki yıl sonra kendilerine karşı muhalefet yapanları devre dışı bırakmak amacıyla sivillere yönelik sistematik bir katliam gerçekleştirmiş hatta sınıra yakın Vietnam köyleri de bu durumdan etkilenmiştir (Wheeler, 2000: 80-81). Pol Pot yönetimi dünya tarihinin en gaddar yönetimlerinden biri olarak kötü bir şöhrete sahiptir. İktidarı ele geçirdikten sonra üç yıl içerisinde ülkede yaşayan altı milyon insanın yaklaşık bir milyonunu öldürmüştür (Arend ve Beck, 1993: 121). Pol Pot yönetimiyle diyalog kurarak sorunun çözülebileceğine inanan Vietnam yetkilileri girişimde bulunsa da Pol Pot yönetimi tarafından çok dikkate alınmamıştır. Nihayetinde Tay Ninh'de 1977 yılının Eylül ayında çok sayıda sivil Vietnam vatandaşının Pol Pot rejimi tarafından öldürülmesi askeri müdahalenin yolunu açmıştır (Evans ve Rowley, 1990). Kamboçya'nın saldırgan tutumu ve toprak taleplerine karşı Vietnam uluslararası arenada kendine destekçi arayarak diplomasiyle sorunu çözmeye çalışmıştır. Vietnam yetkilileri Güvenlik Konseyi'nin aktif bir rol oynayacağını düşünmesine rağmen dönemin BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'a göre Çin'in böyle bir durumu muhtemelen kabul etmeyeceği iddia edilmiştir (Klinworth, 1982: 22).

Kamboçya'nın Vietnam tarafından 1978 yılının sonunda işgal edilmesiyle Pol Pot yönetimi iktidardan devrilmiştir. Akabinde gerçekleşen BM Güvenlik Konseyi toplantısında Vietnam

büyükelçisi Ha Van Lau, Pol Pot yönetimini yıkanların Kamboçya Ulusal Kurtuluş Cephesi olduğunu ve hem Kamboçya'daki Pol Pot yönetiminin kendilerine karşı savaş açtığını hem de Kamboçya halkı tarafından Pol Pot yönetimine karşı bir savaş açıldığını bildirmiştir (Klinworth, 1982: 22).

2.4.4. Tanzanya'nın Uganda'ya Müdahalesi

Uganda'da sosyalist lider Milton Obote, İdi Amin tarafından bir askeri darbe sonucunda 1971 yılında devrilmiştir. İdi Amin yönetimi iktidarda kaldığı sekiz yıl boyunca hiçbir hukuk kuralını tanımamış ve yaklaşık 300.000 kişiyi öldürmüştür (Hassan 1981'den aktaran: Türkmen, 2006: 122). İdi Amin kısa sürede Afrikalı devlet başkanları tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) tarafından düzenlenen toplantılarda Tanzanyalı lider Nyere'nin başını çektiği grup tarafından ağır eleştirilere maruz kalan İdi Amin, zulüm odaklı yönetim anlayışını değiştirmek yerine ABÖ Antlaşması'nın 3. maddesi olan içişlerine karışmama ilkesine güvenerek keyfi yönetimini devam ettirmiştir (Wheeler, 2000: 111).

Tanzanya'nın desteğiyle Ugandalı muhalifler 1979 yılında Kampala'da geçici bir hükümet kurmuş ve İdi Amin'in despot yönetimi son bulmuştur. Uganda halkı yıllardır süren İdi Amin yönetiminden kurtularak insan hakları, özgürlük ve adalet adına büyük bir kazanım elde etmişlerdir (Arend ve Beck, 1993: 124). Tanzanya'nın Ugandalı muhaliflere yardım edip bu müdahalenin gerçekleşmesinin sağlanmasına neden yardım ettiğiyle ilgili uluslararası kamuoyunda farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Özellikle Uganda'da İdi Amin yönetiminin Tanzanya'ya karşı tacizleri bu müdahalenin bir meşru müdafaa olarak değerlendirilebileceği üzerinde durulsa da Tanzanya'nın Uganda'ya müdahale ettiği sırada Tanzanya'ya yönelik herhangi bir saldırı yoktu. Tüm bunların yanı sıra Uganda'da yaşanan insani dram, askeri müdahale için yeterli gerekçeyi oluşturmaktadır (Murphy, 1996: 107).

2.4.5. ABD'nin Grenada'ya Müdahalesi

Grenada'daki durum, solcu Maurice Bishop'un iktidarı ele geçirdiği ve Küba ile yakın ilişkiler geliştirmeye başladığı 1979'dan beri Amerikalı yetkilileri endişelendirmeye başlamıştır. 1983'te başka bir Marksist olan Bernard Coard, Bishop'a suikast düzenlemiş ve hükümetin kontrolünü ele geçirmiştir. Protestocular yeni hükümetle çatışmış ve şiddet tırmanmıştır. Grenada'daki ABD vatandaşları için tehlikeyi öne süren Reagan, yaklaşık 2.000 ABD askerinin adaya girmesini emretmiş ve kısa süre sonra kendilerini Grenada'daki silahlı kuvvetleri ve Küba askeri mühendis gruplarının adanın havaalanını onarmak ve genişletmek için muhalefetiyle karşı karşıya bulmuşlardır (<https://www.history.com/this-day-in-history/united-states-invades-grenada>). Ayrıca Doğu Karayip Ülkeleri Örgütü (DKÜÖ) Grenada'da yaşanan kaosu kendi yurttaşlarını dahi tehlikeye attığını ve

bu sebeple bölgeye müdahale edilmesi gerektiği konusunda görüş bildirmiştir. Akabinde bu görüş Grenada Valisi Sir Paul Scoon tarafından da desteklenmiştir (Eisner, 1993: 206).

Reagan hükümeti tarafından yapılan müdahalenin gerekliliğine ilişkin üç tez öne sürülmüştür. Birincisi, Grenada Valisi Sir Paul Scoon'un ülkesinde yaşanan kaostan sona erdirilmesi için yaptığı davettir. İkincisi, DKÜÖ tarafından alınan müdahale kararıdır. Üçüncüsü ise Grenada'da bulunan sayıları 1000 civarı olan ABD vatandaşının kurtarılmasıdır (Leich, 1984: 203). İlk olarak Grenada Valisinin daveti üzerine yapılan müdahale hukuki açıdan meşru görünse de nihayetinde valinin yetkileri semboliktir. Yaşananlar esnasında Grenada'da bulunan Kanadalıların sadece bir yolcu uçağıyla kurtarıldığı durumda (Levitin, 1986: 621) sayıları 1000 civarı olan ABD vatandaşlarını kurtarmak için müdahalenin ne kadar gerekli olup olmadığı konusu tartışmaya oldukça açıktır (Batır, 2011: 121). Müdahale BM tarafından meşru kabul edilmemiştir. BM Genel Kurulu, konuyu "uluslararası hukukun ve bir devletin bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün apaçık bir ihlali" kararını vermiştir (Hilarie, 1997: 7). Güvenlik Konseyi'nde de ele alınan konuda aynı görüş benimsenmiş fakat alınan kararı ABD veto ederek kabul edilmesini engellemiştir (Batır, 2011: 121).

2.4.6. ABD'nin Panama'ya Müdahalesi

Panama Kanalı, stratejik önemi nedeniyle tüm Amerika kıtası için oldukça önemlidir. Kanal, uzun süre ABD'nin hakimiyetinde kalmış ve ABD buradan çekilirken kendi çıkarları doğrultusunda iki önemli anlaşma yapmıştır. Bunlardan ilki Panama Kanalı Antlaşması, ikincisi ise Tarafsızlık Antlaşması'dır. Bu antlaşmalarla ABD'nin Panama'ya müdahalede bulunabileceği durumlar detaylandırılmıştır (Scheffer, 1989: 113). 1970 yılında, Panama ordusunda yükselen bir figür olan Noriega, Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) tarafından ABD'nin Orta Amerika'da komünizmin yayılmasına karşı mücadelesine yardımcı olması için işe alınmıştır. Noriega uyuşturucu kaçakçılığına karıştı ve 1977'de CIA bordrolarından çıkarılmıştır. 1979'da Marksist Sandinista hükümetinin iktidara gelmesinden sonra Noriega tekrar CIA grubuna alınmış ve 1983'te Panama'nın askeri diktatörü olmuştur. Noriega, Orta Amerika'daki ABD girişimlerini desteklemiş ve buna karşılık Beyaz Saray tarafından takdir edilmiştir. 1984'te Noriega, Panama'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kukla başkan olan Nicolás Ardito Barletta lehine hile yapmıştır. 1986'da İran-Kontra olayının patlak vermesinden sadece aylar önce, Noriega'nın uyuşturucu kaçakçısı, kara para aklayıcı ve CIA çalışanı olarak geçmişine ilişkin iddialar ortaya çıkmıştır. Fakat bunlar içerisinde en şok edici olanı, Noriega'nın Küba istihbarat teşkilatı ve Sandinistalar için ikili bir ajan olarak hareket ettiği yönündeki haberlerdir. ABD hükümeti Noriega'yı desteklemekten vazgeçmiş ve 1988'de Tampa ve Miami'deki federal büyük jüriler tarafından uyuşturucu kaçakçılığı ve kara para aklama suçlamalarıyla karşı karşıya kalmıştır (<https://www.history.com/this-day-in-history/the-u-s-invades-panama>).

1989 yılı sonunda ABD Panama'ya müdahale etmiştir. Noriega müdahale sonrası Vatikan'a sığınsa da ele geçirilmiş ve ABD mahkemelerinde yargılanmıştır. Müdahalenin sebebi olarak Panama'da yaşayan ABD vatandaşlarına yönelik şiddet eylemleri gösterilmiştir. Aynı zamanda müdahale ile birlikte hem Panama'ya demokrasi getirmek hem de Noriega'nın ABD mahkemeleri önünde yargılanması amaçlanmıştır (Henkin, 1991: 293). ABD tarafından yapılan bu müdahalenin irdelenmesi için Reagan doktrinine değinmek gerekir. Reagan doktrini, meşru hükümetin yönetilenlerin rızasına ve vatandaşların haklarına saygı duymasına bağlı olduğu iddiasına dayanmaktadır. Bir hükümet, yalnızca var olduğu için, yalnızca bağımsız yöneticileri olduğu için meşru değildir. Örneğin Nazi Almanyası'nın başında Almanlar tarafından yönetilen fiili bir hükümet vardı; bu onu meşru kılmadı (Kirkpatrick ve Gerson, 1991: 19-23).

ABD kuvvetlerinin Panama'ya inmesinin ardından kurulan yeni hükümet hemen tanınmıştır. Yeni hükümet daha sonra ABD'yi ülkede yasa ve düzeni korumak için Panama'da kalmaya çağırmıştır. Nihayetinde ABD kuvvetleri, yeni hükümet için gerekli güvenlik garantilerini sağlama görevlerini yerine getirmiş fakat hemen ülkeyi terk etmemiştir (Hilarie, 1997: 8). Müdahale hem BM Genel Kurulu hem de ADÖ tarafından derhal kınandı ve ABD'nin Panamada'dan çekilmesi talep edildi (<https://digitallibrary.un.org/record/81030?ln=ru>). Panama müdahalesindeki en önemli etken Panama Kanalı'dır. Özellikle stratejik önemi sebebiyle kanaldan çekilirken son derece isteksiz olan ABD, eline fırsat geçer geçmez yeniden kanalı tahakkümü altına almak istemiş ve müdahale sonrasında uzun süre bunu sürdürmüştür. (Batır, 2011: 122).

2.4.7. Liberya Müdahalesi

Quiwonkpa 1983 yılında Liberya'yı terk etmiş olsa da 1985 yılında bir darbe girişiminde bulunmuştur. Ancak bu girişim başarılı olamamış (Foster vd., 2009: 99-100) ve Quiwonkpa Samuel Kanyon Doe'nin askerleri tarafından öldürülmüştür. Takip eden süreçte Doe'nin taraftarları hem Gio'da hem de Mano'da etnik temizliğe başlamıştır (Abdulai, 2011: 4). Doe hükümetinin zalimce insanları katletmesi ülke içerisindeki kabileler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle kabilelerde Doe hükümetine karşı oluşan intikam ve nefreti iyi değerlendiren Charles Taylor bu krizi kendi adına fırsata çevirmiştir (Halistoprak, 2015: 10). İlk olarak Liberya Ulusal Vatansaver Cephe'yi (National Patriotic Front of Liberia-NPFL) kurarak bölgeye destek sağlamış ve yerlilerden oluşan silahlı örgütlerle Doe hükümetine karşı meydan okumuştur (Munive, 2011: 368-369). Aralık 1989 tarihinde NPFL tarafından Nimba'ya yapılan saldırı iç savaşın fitilini ateşlemiştir. Saldırıya cevap vermek üzere bölgeye gelen Liberya Silahlı Kuvvetleri (Armedik Forces of Liberia-AFL) Gio ve Mano etnik kökenli insanları hedef alarak katliam gerçekleştirmiştir (Ellis, 1995: 166).

NPFL, yaşanan insan hakları ihlallerini öne sürerek Liberya'yı Aralık 1989'da işgal etmiştir (Öznaneci, 2015: 89). NPFL dokuz ay gibi kısa bir sürede ülkenin büyük bir kısmını ele geçirmiş sadece Monrovia Doe rejiminin elinde kalmıştır. İki taraf arasındaki çıkan bu iç savaş sonrasında

hem NPFL'den hem de Doe rejiminden ayrılan küçük milis gruplar ülkede yaşanan kaosu daha da artmasına sebep olmuştur. Her iki tarafta ülkedeki sivillere yönelik insanı kıyım veya işkence gibi saldırıda bulunduğu söylentileri yüzünden 1,3 milyon civarı insan ülkeyi terk etmiştir (Abiew, 1999: 200-211). Liberya'da yaşanan bu kaosu sonlandırılması için uluslararası alanda ilk çaba Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu'ndan (Economic Community Of West African States-ECOWAS) gelmiştir. ECOWAS, Liberya'da yaşanan kaosu sonlandırmak üzere örgütün silahlı kuvveti ECOMOG'u (Economic Community Of West African States Monitoring Group) görevlendirmiştir (<https://peacekeeping.un.org/mission/past/unomilF.html>). Ağustos 1990 yılında ECOMOG bölgeye silahlı müdahale etmeye başlamış fakat dışarıdan gelecek müdahaleye karşı çıkan NPFL tarafından geri püskürtülmeye çalışılmıştır (Wippman, 1993: 167).

Güvenlik Konseyi bölgede yaşanan gelişmeleri dikkatli bir şekilde izleyerek 788 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu karara göre; ECOWAS'ın Liberya'da yaşanan ihtilafı barışçıl yollarla çözme çabalarını ve BM'ye olan bağlılığı takdirle karşılanmış, çatışmanın taraflarından ECOWAS'ın barışı koruma güçlerine karşı devam eden silahlı saldırıları kınanmış, çatışmanın tüm tarafları uluslararası insan hakları hukukuna riayet etmeye çağırılmış, BM Genel Sekreteri'nden durumu değerlendirmek ve Güvenlik Konseyi'ne rapor etmek için Liberya'ya acilen bir temsilci göndermesi talep edilmiş, BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca, tüm devletlerin Liberya'da barış ve istikrarı tesis etmek amacıyla Güvenlik Konseyi aksine karar verene kadar Liberya'ya tüm silah ve askeri teçhizat teslimatlarına derhal genel ve eksiksiz ambargo uygulamalarına karar verilmiş, tüm devletlerin Liberya'daki ihtilafa barışçıl bir çözüm getirebilmek için ECOWAS tarafından oluşturulan önlemlere saygı duyulmasını talep etmiş, üye devletler, BM sisteminin ve insani yardım kuruluşlarının Liberya'daki çatışmanın mağdurlarına insani yardım sağlama çabaları takdir edilmiş ve bu bağlamda artan insani yardım desteği yeniden teyit edilmiştir (<https://digitallibrary.un.org/record/153983>).

2.5. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde İnsani Müdahale Örnekleri

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ideolojik rekabet bitmiş ve uluslararası sistem başlarda tek kutuplu ardından kısa sürede çok kutuplu bir yapıya evrilmiştir. Bu evrilis sonrasında güvenlik algıları da değişmiş ve güvenlik devletlerden bireylere doğru dikey bir hareket izlemiştir. Buna ek olarak Soğuk Savaş ikliminin bastırıldığı din ve milliyetçilik gibi konuların da güç kazanmasıyla birlikte savaşın biçimi de büyük oranda değişmiş ve devletlerin devletlerle savaştığı bir dünyadan iç çatışmaların yaygınlaştığı bir dünyaya doğru hızla yönelim başlamıştır. Nihayetinde yaşanan bu iç çatışmalar sonrasında oluşan insan hakları ihlalleri gelişen teknoloji ve iletişim araçlarının da büyük bir etkisiyle çok kısa sürede tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır. Böyle bir ortamda devletler ve uluslararası kamuoyu bu duruma kayıtsız kal(a)mamıştır. İç çatışmaların dramatik bir şekilde artışı insani müdahale sayısını da arttırmış ve böylece insani müdahale tam anlamıyla altın çağını yaşamaya başlamış ve uluslararası ilişkiler disiplininin önemli bir konusu haline gelmiştir.

2.5.1. Irak Müdahalesi

Kuveyt'in Irak tarafından 1990 yılında işgal edilmesi sonrasında diplomasi kanallarının işlevini yitirmesi 1991 Körfez Harekatı'nı zorunlu kılmıştır. Kuveyt'in işgal edilmesi sonrasında hem BM hem de NATO konuya müdahil olmuştur. Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi için atılan uzlaşmacı adımlar sonuçsuz kalmıştır. Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın tüm kapıları kapatması Irak'ı uluslararası arenada yalnızlaştırmıştır. Nihayetinde BM üyesi bir devletin işgal edilmesinin uluslararası kamuoyunda ciddi yankıları olmuş ve BM aksiyon adımlarını almaya başlamıştır. Buna göre BM tarafından alınan 660 sayılı kararla birlikte işgalin sonlandırılması için müdahaleyi meşrulaştırmıştır. 660 sayılı karara göre:

- *“Irak'ın Kuveyt'i işgali kınanmaktadır.*
- *Irak'ın Kuveyt'ten acilen geri çekilmesi ve askeri kuvvetlerini kayıtsız şartsız 1 Ağustos 1990'daki duruma getirmesi istemektedir.*
- *Irak ve Kuveyt bir an önce uyuşmazlıklarını çözmek, bu yoldaki çabaları; özellikle Arap Devletleri Birliği'ndekileri desteklemek üzere yoğun görüşmelere başlamaya çağrılmaktadır.*
- *Bu karara uyulmasını sağlamak üzere gerekebilecek ilerideki aşamalara geçmeyi karara bağlanmaktadır”* (Örnek, 2013: 103).

Irak BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 660 sayılı kararı uygulamaktan imtina ettiği için daha caydırıcı adımlar alınmaya başlanmıştır. 661 sayılı kararla birlikte hem Irak'a hem de Kuveyt'e ekonomik ambargo uygulanmaya başlamıştır. Karar Küba ve Yemen'in çekimser kalması sebebiyle 13 oyla kabul edilmiştir (UN, S/RES/661(1990)). Irak ambargo kararı sonrası tutumunu daha da sertleştirerek Kuveyt'in artık Irak'ın bir parçası olduğunu ilan etmiş ve artık Irak'ın bir ili olan Kuveyt'te yabancı ülke elçiliklerine ihtiyaç olmadığını duyurmuştur. Bunun üzerine Güvenlik Konseyi 662 sayılı kararı alarak tüm devletlere ve uluslararası örgütlere Irak'ın Kuveyt'i ilhakını tanımama çağrısını yaptı (UN, S/RES/662(1990)).

661 sayılı kararın uygulanması için gereken adımlar atılmadığı için Güvenlik Konseyi 25 Ağustos tarihli 665 sayılı kararı almıştır. Daha önceki kararlara gönderme yapılarak hem Irak'ın hem de Kuveyt'in ablukaya alındığı duyurulmuştur (UN, S/RES/665(1990)). Ablukanın temel hedefi 661 sayılı kararın gereklerini yerine getirmektir. Nihayetinde Güvenlik Konseyi BM Şartı'nın 49. maddesini referans göstererek abluka için üye devletlerden destek istemiştir. Irak'ın bu saldırgan tutumunun bölgeye yayılmasını önlemek amacıyla Körfez bölgesine ve Suudi Arabistan'a başta ABD olmak üzere bazı devletler asker göndermeye başlamıştır (Keskin, 2005: 67).

Kuveyt'in Irak tarafından ilhak edilmesinin üzerinden geçen dört ayda BM Güvenlik Konseyi 11 adet karar alarak tarihte bir ilki gerçekleştirmiştir. Alınan 11 kararın tamamı sorunun barışçıl yolla çözülmesi için atılan adımlardan oluşmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nin tabiri caizse uzattığı bu zeytin dalını görmezden gelip tutumunu iyice sertleştiren Irak'a karşı farklı aksiyon adımlarının alınması gerektiği uluslararası kamuoyu tarafından yüksek sesle dillendirilmeye başlamıştır. Saddam'ı hiçbir şeyin yıldıramayacağı anlaşıldığı andan itibaren uluslararası toplum harekete geçmeye karar vermiştir (Armaoğlu, 2004: 64).

Güvenlik Konseyi tarafından BM tarihinin en detaylı kararı 678 sayılı karar alınarak Irak'a Kuveyt'ten çekilmesi için 15 Ocak 1991'e kadar süre verilmiştir. Bu tarihe kadar Kuveyt işgalini sonlandıramaması halinde "bölgede uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için gerekli her türlü yola başvurulacağı" konusunda Irak'ı ikaz etmiştir. Nihayetinde tüm bu olanlara karşı sessizliğini bozmayan Saddam yönetimindeki Irak'a karşı 16 Ocak 1991 gecesi *Çöl Fırtınası Harekatı* başlamıştır. Gerekli asker sayısı ve mühimmatın bölgeye aktarılabilmesi için Irak'a bu kadar uzun bir süre tanınmıştır. Bu süre zarfında askerler Suudi Arabistan'da eğitim görmüştür. Nihayetinde ABD'nin başı çektiği çok uluslu bu ordu 700.000 askerden oluşmaktaydı (Armaoğlu, 2004: 883). İlk olarak hava harekatı şeklinde başlayan operasyon yaklaşık kırk gün sürmüş ve Irak güçleri oldukça zayıflamıştır. Bu zayıflıktan faydalanmak isteyen koalisyon güçleri kara harekatının yapılmasını uygun bulmuştur. Harekat öncesi Irak'a teslim olması için çağrılar yinelenmiştir fakat Irak tarafından kabul görmemiştir. Nihayetinde 24 Şubat'ta kara harekatı başlamış ve Irak direniş gösteremediği için hızlı bir şekilde sonuç alınmıştır. 25 Şubat günü Irak kuvvetleri Kuveyt'i tahliye etmeye başlamıştır. Tahliye esnasında 25.000 Irak askeri koalisyon güçlerine teslim olmuştur. Yaklaşık dört gün süren operasyon 28 Şubat 1992'de ABD Başkanı Bush'un Kuveyt'in Iraklı işgal güçlerinden temizlendiğini açıklamasıyla son bulmuştur (Armaoğlu, 2004: 886).

Irak ordusu Körfez Savaşı'nın ardından Irak'ın kuzeyinde yer alan Peşmergeleri hedef almıştır. Bunun sonucunda milyonlarca insan yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Irak ordusu bununla da yetinmemiş ülkenin güneyindeki Şii'leri de hedef almıştır. Tüm bunların üzerine BM Güvenlik Konseyi tarafından 688 sayılı karar kabul edilmiştir. Karar, Irak'ta bulunan sivillerin korunmasını hedefliyor ve ayrıca Irak'a uluslararası insani yardım kuruluşların girmesine izin veriyordu (UN, S/RES/688(1991)). Karar, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olduğuna dair resmi bir belirleme yapmamış yalnızca Irak'taki durumu böyle bir tehdit oluşturduğunu açıklamıştır. 688 sayılı karar, BM veya üye devletlere müdahale yetkisi tanımaya ilişkin hiçbir hüküm içermiyordu. Bu karar sadece müdahalenin yasal dayanağının önemli bir parçasıydı. Uluslararası örgütler yerine üye devletlerin eylemlerine atıfta bulunan tek paragraf, 'tüm üye devletlere insani yardım çabalarına katkıda bulunmaya çağırın' 6. Paragrafı (Batır, 2004: 146).

Kararın işlevsel bölümünde, Irak sivil nüfusunun kritik ihtiyaçlarını acilen karşılayabilmek için "insani çabalarını sürdürmesi" ve "elindeki tüm kaynakları kullanması" konusunda yetkili kişi BM

Genel Sekreteri'dir. 42. madde kapsamında toplu yaptırım önlemlerine atıfta bulunulmamaktadır. Doğru olan, kararın "Irak sivil nüfusuna yönelik baskı"nın hüküm ifade eden kısmında kınandığı ve Konsey'in, Irak'ın "uluslararası insani örgütlerin derhal erişimine izin vermesi gerektiği" konusunda ısrar ettiğidir.”. Ancak, uluslararası sınırlara doğru yoğun mülteci akışı, bölgede uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmektedir (Tanja, 1995: 83).

Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa tarafından yürütülen eylemlerin iki gerekçesi olabilir. İlk argüman, 688 sayılı Karar ile tutarlılık olabilir. Yukarıda belirtildiği gibi, bazı yazarlar operasyonlara 688 sayılı karar kapsamında yetki verildiğine inanıyorlardı. Güney Irak'ta uçuşa yasak bölge ilan eden Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Fransa güneyde yer alan füzelere karşı bir hava hareketi başlattı. BM Genel Sekreteri, bu saldırının Güvenlik Konseyi tarafından açıkça yetkilendirilmemesine rağmen BM Şartı'na uygun olduğuna dair bir açıklama yaptı (Gray, 1995: 166). İkinci argüman ise insani müdahale olabilir. Güvenlik Konseyi'nde veya Genel Kurul'da diğer devletler tarafından kınama yapılmaması, güvenli bölgelerin yasallığının kabul edildiği anlamına gelebilir (Gray, 1995: 163-164).

Amerika Birleşik Devletleri, uçuşa yasak bölgelerin oluşturulması ve uygulanması için makul bir yasal açıklama sağlamakla daha az ilgilenmiştir. Amerikalı bir bilim adamı olan David Scheffer, müttefiklerin konuşlandırılmasının yeni bir tür yasal askeri müdahale olarak görülmemesi gerektiğini savunmaktadır. Müdahale doğru bir eylemdi, ancak yanlış bir nedenle. Ona göre, “Bush yönetimi, insani müdahaleye ilişkin geniş görüşe başvursaydı daha dürüst olurdu” (Scheffer, 1989: 146-147). Kuzey Irak'a müdahale BM Genel Kurulu'nda tartışılmıştır. Bazı devletler müdahaleyi Irak'ın egemenliğinin ihlali olarak görürken bazıları da müdahale lehinde konuşmuştur. Nihayetinde hiçbir kınama kararı kabul edilmemiştir (Murphy, 1996: 193).

2.5.2. Somali Müdahalesi

1991'de Barre rejiminin devrilmesinden sonra farklı kabilelerin savaş ağaları arasındaki güç mücadelesi binlerce Somalili sivili öldürdü ve yaralanmıştır. 1992 yılında, savaş ağalarının milislerinin su kaynaklarını tahrip etmesi, mahsulleri yakması ve çiftlik hayvanlarını öldürmesinden sonra kuraklık ve kıtlık başlamıştır. Kıtlığın başlamasıyla ülkenin durumu uluslararası toplumun dikkatini çekmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler müdahale bulunmak ve gıda dağıtmak üzere insani yardım görevlileri göndermeye karar vermiştir. Ne yazık ki Aidid, insani gıda yardımının düşmanlarına ulaşmasını istemiyor ve düşmanlarından gelen yardımları engellemek için gıda sevkiyatlarını kesintiye uğratmaktaydı. Bush, ABD ordusuna savaş ağalarının milislerinin kolayca durdurulabileceği veya baskın yapabileceği yerlerden kaçınmak için uçakları kullanarak gıda yardımını ve hava ikmal malzemelerini doğrudan zor durumdaki bölgelere ulaştırma yetkisini vermiştir. Bunun üzerine Aidid, insani yardım misyonlarının kendi topraklarına yapılan yabancı

istilalar olduğunu iddia ederek BM personelini ateş etmekle tehdit etti (<https://seanmunger.com/2015/02/25/the-hunger-of-war-the-somali-famine-of-1991-92/>).

Somali'deki UNOSOM (United Nations Operation in Somalia) operasyonu, dünyanın dikkatini ihmal edilen krize çevirdi ve gıda tedarikini güvence altına alarak hayatların kurtarılmasına yardımcı olmuştur. Bazı yerel anlaşmalar, güvenliğin artırılmasını, Mogadişu Limanı ile havaalanının yeniden açılmasını, temel hizmetlerin iyileştirilmesini ve yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının oluşturulmasını desteklemeyi kolaylaştırmıştır (Bradbury ve Sally, 2010: 11). Kısa bir süre içinde 100.000'den fazla insan gıda yardımı aldı fakat tüm bunlara rağmen Somali'nin durumu değişmedi. Birkaç barış gücü askeri öldürüldü ve konvoy uçaklarına ateş açıldı çünkü savaş ağaları kendi insanların Batılı devletlerden yardım aldığını görmek istemiyorlardı. Barış gücü askerlerinin sayısı artmaya devam ederken, Birleşmiş Milletler daha fazla önlem almaya karar verdi. Aralık 1992'de, üye ülkeleri, gıda dağıtımı için güvenli bir ortam yaratmak amacıyla Birleşik Görev Güçlerine (UTF) asker göndermeye çağıran 794 sayılı Kararı kabul etti. Pakistan, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, İtalya ve diğer ülkeler gibi farklı ülkelerden 43 barış gücü öldürüldü ve iki Black Hawk Down helikopteri düşürüldükten sonra Birleşmiş Milletler barış güçleri geri çekilmeye karar verdi ve Somali ile ilgili misyonunu değiştirdi (<https://seanmunger.com/2015/02/25/the-hunger-of-war-the-somali-famine-of-1991-92/>).

794 sayılı Karar oybirliğiyle ABD'ye Umut Operasyonu'na (Operation Restore Hope) liderlik etme yetkisi vermiş olsa da, bazı delegasyonlar ABD liderliğindeki operasyona itirazlarını açıkladılar (UNSC Resolution 794). Örneğin, Zimbabve temsilcisi Mumbengagwi, Somali vakasının insani ve siyasi boyutları olduğu için, "bir üye devlet veya bir grup üye devlet bağlamında ele alınamayacağını" belirtmiştir. Buna benzer bir şekilde, Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi Çin temsilcisi Li Daoyu, "Karar lehinde oy kullanacağız ancak belirtmek isteriz ki karar taslağı bazı ülkelere askeri hareket yapma şeklini almıştır. Bu durum BM'nin kolektif rolünü olumsuz anlamda etkilemektedir" demiştir (UN, S/PV/3145).

Soğuk Savaş sonrası ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki Afrika Kıtası özelinde mücadelenin bittiği bir dönemde Bush yönetiminin Somali'ye asker göndermesi kararı Yeni Dünya Düzeni söyleminin bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Burgess, 2002: 265). Bu meydan okuma ABD'nin Yeni Dünya Düzeni söyleminde ne kadar ciddi olduğunun bir göstergesidir. Tüm bunlara rağmen Somali müdahalesi, Yeni Dünya Düzeni'ni korumanın bir tezahürü olan ABD müdahaleciliğinin bir versiyonu olarak görülebilir. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD hegemonyası sağlanarak dünyanın neresinde bir uyuşmazlık çıkarsa çözümün ABD sayesinde üretilebileceği ve ABD'ye muadil bir güvenlik yapısının oluşturulamayacağı gösterilmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak Avrupa'nın güvenlik konusunda NATO'ya alternatif üretememesi ve ABD'nin Körfez'de gerçekleştirdiği operasyonlar hem NATO'nun hem de ABD'nin alternatifsiz olduğunun kanıtı niteliğindedir. Somali müdahalesinde sorumluluk üstlenen ABD, müdahaleyi hem

kabileler arasında gerçekleşen savaşı sonlandırmak hem de bölgede yaşanan açlık sorununa çözüm bulabilmek amacıyla yaptığını öne sürmüştür. ABD tüm bunlara rağmen devlet egemenliği ilkesine ve iç işlerine karışmama yasağına riayet edilmesi gerektiğini savunanlar tarafından eleştirilmiştir (Kurtbağ, 2010: 221).

2.5.3. Haiti Müdahalesi

1987 yılında Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Haiti'yi özgür bir ortamda gerçekleştirilecek seçim yoluyla demokratik süreci işletmeye davet etmiştir. Akabinde 1990'da Rahip Jean-Bertrand Aristide oy çokluğu ile Haiti Devlet Başkanı seçilmiştir. Eylül 1991'de gerçekleşen bir askeri darbe Aristide'yi iktidardan devrilerek ülke kaosa sürüklenmiştir. Yeni askeri rejim tarafından şiddetli bir baskı dalgası uygulanmaya başlanmış ve devam eden süreçte Haiti nüfusu artan bir yoğunlukla, yargısız infazlar, işkence de dahil olmak üzere devlet tarafından uygulanan veya devlet tarafından onaylanan insan hakları ihlallerine maruz kalmıştır (Falk, 1996: 82).

Uluslararası toplum, Aristide'yi tekrar iktidara getirmek için mümkün olan tüm yolları denemiş ama başarılı olamamıştır. Ardından BM organları devreye girerek hem Genel Kurul hem de Güvenlik Konseyi, Haiti'nin fiili hükümetinin insan hakları ihlallerine ilişkin endişelerini dile getirmiştir (Gordon, 1996: 52). BM Genel Kurulu'nun 46. oturumunda Honduras, Haiti'deki insan hakları ve demokrasi sorununun gündeme alınmasını istemiştir. Ekim 1991'de Genel Kurul, "Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ) tarafından kabul edilen kararları memnuniyetle karşılamış ve Haiti'nin anayasal başkanının yasadışı bir şekilde değiştirilmesi girişimini, şiddeti, askeri baskıyı ve insan haklarının ihlal edilmesini şiddetle kınamıştır" (<https://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r007.htm>).

BM Güvenlik Konseyi Haziran 1993'de oy birliğiyle 841 sayılı kararı kabul etmiştir. Karar, Haiti'ye petrol ve silah ambargosu uygulanmasını kapsamaktadır. Yaklaşık bir yıl sonra 6 Mayıs 1994 tarihli 917 sayılı karar alınmış ve bu karar uyarınca hem Haiti'de demokrasinin yeniden tesis edilmesi gerektiğine vurgu yapılmış hem de Governors Island Antlaşması'na önem atfedilmiştir. Buna ek olarak 841 sayılı kararla uygulamaya konulan ambargoların uygulama alanları genişletilmiştir. Ayrıca Haiti'de yer alan güvenlik kuvvetlerinin hem anlaşmadan doğan sorumluluklarını yerine getirmedikleri hem de Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararların icrasında gerekli özeni göstermediklerine dikkat çekilmiştir. Bu sebeple bölgedeki barış ve güvenliğin tehlike altında olduğu belirtilmiştir. 917 sayılı kararla Haiti'de yaşananların küresel barış ve güvenliği tehdit ettiği iddiası ortaya atılırken bölgede yaşanan insan hakları ihlallerine de dikkat çekilmiştir (Demirel, 2013: 162-163).

Ekonomik yaptırımlar orantısız olmuş ve ülkedeki yoksulları daha fazla etkilemiştir. Dünya topluluğunun, yaptırımların Haiti halkı üzerinde yarattığı orantısız derecede zararlı etkiyi tanımadaki

gecikmesinin ve yaptırımların öncelikle Haiti silahlı kuvvetlerini ve onların destekçilerini etkileyecek şekilde uygun şekilde uyarlanmamasının iki nedene dayandırılmaktadır. Birincisi, Haiti'nin seçilmiş başkanı Aristide, darbe zamanından çokuluslu gücün Haiti'de konuşlandığı güne kadar ülkesine karşı geniş kapsamlı ekonomik yaptırımları güçlü bir şekilde desteklemiştir. İkincisi ve daha önemlisi ise Haiti'nin Güvenlik Konseyi'ndeki büyük güçler için stratejik önemsizliği idi. Haiti ordusu tarafından işlenen insan hakları ihlalleri ve Haiti halkının içinde bulunduğu kötü ekonomik durum, uluslararası kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. 31 Temmuz'da Güvenlik Konseyi 940 sayılı kararı oy birliğiyle kabul edilmiştir. Konsey, üye devletlere çok uluslu bir güç oluşturma ve Haiti'nin meşru otoritelerinin restorasyonunu kolaylaştırmak için “gerekli tüm araçları” kullanma yetkisi vermiştir (Reisman ve Stevick, 1998: 123).

2.5.4. Ruanda Müdahalesi

Ruanda üç farklı etnik kökenin bir araya gelmesiyle oluşan bir devlettir. Bu etnik kökenler Hutu, Tutsi ve Twa'dır. Hutuların her zaman çoğunlukta olduğu Ruanda'da Tutsilerin nüfusu tarihsel süreç içerisinde %9 ila %17 arasında değişkenlik göstermiştir. Twalar ise Ruanda'da nüfusun sadece %1'ini oluşturmaktadır (Kuperman, 2001: 5). Ruanda, İkinci Dünya Savaşı'na kadar Alman sömürgesinin altında yaşamış ve savaş sonrasında Belçika'nın güdümünde BM Güven Bölgesi'nin bir parçası olmuştur (<https://nationalunitygovernment.org/content/un-trust-and-non-self-governing-territories-1945-1999>). O yıllarda Tutsiler yönetici elit olarak görülürken Hutular ise onların hizmetkarlarıydı (Genç, 2015: 59).

Afrika'da 1950'li yılların başında yayılan sömürgecilik karşıtı hareketler Ruanda tarafından da benimsenmiştir. Ruanda'nın yönetici eliti Tutsiler bağımsızlık arayışına girmiş ve Belçikalılar bunu fark edince ülkedeki azınlık grup olan Hutuları orta sınıf olarak yetiştirmeye ve desteklemeye başlamışlardır. Sonuç olarak Hutular, “Tutsilerin yüzlerce yıldır Hutuları boyunduruk altına aldığına dair tarihsel iddialara dayanan” bir siyasi hareket yaratılmaya başlandı ve Hutu Kurtuluş Partisi (PARMEHUTU) kuruldu (Kuperman, 2001: 6). Bir yanda Tutsilerin komünist ülkelerin desteğiyle sömürge yönetiminden kurtulma mücadelesi, diğer yanda Hutuların Tutsi egemenliğine karşı mücadelesi başlamıştır. Bu mücadeleler 1959'da Hutu'nun iktidarı ele geçirmeye çalışmasıyla büyük bir şiddete yol açmıştır (Kuperman, 2001: 7). Bu süreçte Belçika'nın desteklediği Hutular evleri yakmış, yüzlerce Tutsiyi öldürmüş, binlerce Tutsi'yi Uganda, Burundi, Tanzanya ve Zaire'ye göç ettirmiştir. Sonunda iktidarı ele geçiren Hutu'nun elindeki Ruanda 1962'de bağımsızlığını kazanmıştır (Kuperman, 2001: 7). Bu arada Tutsi mülteciler ülkelerine geri dönmeye çalışmışlar ve güç kazanmak için saldırılara başlamışlardır. Bu saldırılar, Hutu rejimi tarafından Ruanda'da bulunan Tutsilere zulüm edilmesiyle karşılık bulmuştur. Aşırı Hutu yönetiminin temel amacı Tutsileri isyandan caydırmaktı (Kuperman, 2001: 7). Başkan Kayibanda yönetimindeki aşırılık yanlısı Hutu rejimi, en ciddi tehdidi Aralık 1963'te Burundi'den Tutsilerin Ruanda'nın başkenti Kigali'ye on mil kadar yaklaştığı sırada mülteci Tutsilerden tarafından algılamıştır. Ancak Cumhurbaşkanı

Kayıbada'nın buna cevabı, 1964'te "Eğer Tutsiler bir daha siyasi iktidar elde etmeye çalışırlarsa, tüm Tutsi ırkının silineceğini görecekle" şeklinde olmuştur (Grunfeld, 2007: 31) ve sonuç olarak, 1959'dan 1967'ye kadar 20.000 Tutsi öldürülmüş ve 300.000'i kaçırmıştır (Kuperman, 2001: 7).

1960'ların sonunda, Kayıbada yönetimine karşı Hutular arasında artan bir hoşnutsuzluk vardı. Hutular Kayıbada'nın ülkeyi yönetmekte iyi olmadığını farkındaydı ve elinde bulundurduğu kaynaklarla kendi bölgesini kayırıyordu. Bu hoşnutsuzluk Kayıbada'nın Genelkurmay Başkanı Juvénal Habyarimana tarafından devrilmesiyle sonuçlandı. Habyarimana iktidara geldiğinde PARMEHUTU dahil tüm siyasi partileri yasakladı ve 1975'te Mouvement Révolutionnaire National pour le Développement (MRND) adlı kendi siyasi partisini kurdu. Kurumsal ayrımcılığın başlangıcıyla Tutsiler marjinalleşti (Kuperman, 2001: 8). Kayıbada gibi yeni cumhurbaşkanı da kendi bölgesini, yani kuzeybatı Ruanda'yı tercih ediyor ve kendi bölgesindeki insanlara ayrıcalık tanımaktaydı. Bu bölgeden insanlar orduda, hükümette, MRND'de ve iş dünyasında kilit konumdaki kişiler arasındaydı. Bu arada, ülkenin diğer bölgeleri hükümetten yatırım alamamaktan muzdaripti. Bu yönetici davranışın bir parçası olarak, Ruanda'nın First Lady'si çok güçlüydü ve kaynakları kendi ırkı Abagoragu için de kullandı. Başkan Habyarimana ülkeyi eşiyle birlikte yönetiyordu ve siyasi kararlar bu ikisi tarafından alınıyordu. Cumhurbaşkanı ve eşi arasındaki uyum o kadar ileri seviyedeydi ki Prunier, "Kocası [Başkan Habyarimana] birçok şey için kendisine ve ailesine güvendi, ama o da yavaş yavaş onların tutsağı oldu ve sonunda kurbanı oldu" diyor (Prunier, 1997: 86).

Ruanda'da 1980'lerin ortalarından itibaren ekonomik kemer sıkma politikaları başlamıştır (Jefremovas, 2004: 30). Ruanda'nın dış ticaretinin yaklaşık %75'ini oluşturan kahve fiyatlarındaki keskin düşük ülke ekonomisini derinden sarsmıştır (Des Forges, 1999: 41). Aynı zamanda, Ruanda 1988-89'da mini bir kuraklıktan muzdaripti ve sosyal hizmetlerin kesilmesi için bir bütçe indirimi uygulandı, bu da ayaklanmalara yol açtı (Prunier, 1997: 87). Bütün bu kargaşalar, Tutsi mültecilerin Ruanda'ya saldırma kararı almasına yol açtı. 1 Ekim 1990'da Tutsi mültecilerin komutasındaki Ruanda Yurtsever Cephesi (RPF) Uganda'dan bir işgal başlattı (Prunier, 1997: 93). 2 Ekim'de Başkan Habyarimana Fransızlardan yardım istedi. Fransızlar, Başkanlık Muhafızlarını desteklemek için 150 adam ve Belçikalı 400 paraşütçü ile geldiğinde, görevleri yabancı uyrukluların olası bir tahliyesine hazırlanmaktaydı (Kuperman, 2001: 9). Bu nedenle Avrupa güçleri başlangıçta savaşa girmek istemediler; ancak, "durumun algılanan ciddiyetini dramatize etmek için, Başkanlık Muhafızları "düşman" birlikleri tarafından Kigali'ye sahte bir saldırı düzenledi" (Prunier, 1997: 101). Sonuç olarak, Fransa Ruanda'ya 600 asker gönderdi. Avrupalı güçlerin desteğiyle Habyarimana rejimi Tutsi avına başladı. Aslında operasyonlar sadece Tutsilere değil, muhalif Hutulara da yönelikti. Yaklaşık 10.000 eğitimli Tutsi tutuklandı ve ordu RPF'yi başkent Kigali'ye girmeleri halinde tüm tutukluların öldürüleceği tehdidinde bulundu (Prunier, 1997: 108-109). RPF savaşı kazanamadı; ancak askeri kapasitelerini kanıtladılar ve o andan itibaren Başkan Habyarimana siyasi reformları ele alırken bunları hesaba katmak zorunda kaldı (Prunier, 1997: 120).

Ağustos 1993'te iktidar kanadı MRND (National Republican Movement for Democracy and Development) ve RPF arasında Arusha Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla geçiş hükümetinin şartları belirlenmiştir. Akabinde 5 Ekim 1993 tarihli 872 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı uyarınca UNAMIR (United Nations Assistance Mission in Rwanda) bölgede görev almaya başlamıştır. UNAMIR, Belçika, Fransa ve Kanada'dan oluşan 2.500 kişilik bir barış gücüdür. Hutuların Tutsilere saldırıları devam edince RPF önce hükümetten çekilmiş daha sonra da saldırıları hızlandırmıştır. Tüm uyarılara rağmen gerekli tedbirler alınmamıştır. Uluslararası İnsan Hakları İnceleme Kurulu bölgede yaşanan katliamları belgelemiş ve Tutsilerin etnik ayrımcılığa tabi tutulup katledildiği saptanmıştır. Ayrıca BM tarafından hazırlanan özel bir raporda sivillere yönelik soykırım ve insan haklarının ihlallerine dikkat çekilmiştir (Reçber, 2016: 159-160).

Ruanda Devlet Başkanı Habyarimana ve Burundi'nin Hutu Devlet Başkanı Ntaryamira'nın Nisan 1994'te uçağının düşürülmesiyle Ruanda da tarihe geçecek bir insanı dramın başlangıcı olmuştur. Uçak kazası sonrasında Ruanda'da yaşayanların 1/6'sı ve Tutsilerin 2/3'ü olmak üzere yaklaşık bir milyon insan canice katledilmiştir. UNAMIR tarafından bildirilen raporda bölgeye 5.000 tane daha asker sevk edilerek soykırımın durdurulabileceği belirtilmiştir. Fakat 10 Belçikalı askerin öldürülmesi sonrası BM Güvenlik Konseyi'nin 21 Nisan 1994 tarihli 912 sayılı kararı uyarınca bölgedeki asker sayısı 2.700'den 270'e indirilmiştir. Dolayısıyla UNAMIR bölgedeki soykırımı durdurmakta daha da dezavantajlı hale gelmiştir. Dönemin BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından Güvenlik Konseyi'ne bölgeye asker takviyesi gönderilmesi hususunda çağrı yapılmış fakat Güvenlik Konseyi içerisinde Tutsileri destekleyen ABD ve Hutuları destekleyen Fransa arasında uzlaşma sağlanamadığı için bölgeye asker takviyesi gönderilememiştir. Devam eden çatışmalarda ülkede kontrolü Tutsi yanlısı RPF ele geçirmiş ve akabinde Hutular çevre ülkelere veya MNRD'nin elindeki bölgelere kaçmıştır. Bölgede yer alan kuvvetler yeterli olmadığı için yaşanan soykırım durdurulamamıştır. Altı aydan daha kısa bir sürede 3.500.000 Ruandalı yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Uluslararası toplum gerekli aksiyon adımlarını zamanında alamadığı için bölgede yaşanan kriz engellenememiştir (İnat ve Kalaycı, 2010: 154-156,159-160; Reçber, 2016: 156-161, 168).

BM Güvenlik Konseyi, Bölüm VII. kapsamında 5.500 askerin konuşlandırılmasıyla UNAMIR'in görev alanını genişleten 918 sayılı Kararı çıkarmak için toplanmıştır (Prunier, 1997: 276). Kararın kabulüne ilişkin görüşmelerde Umman, Pakistan ve Cibuti desteklerini açıkladılar (UN, S/PV.3377). Ancak, tüm bunlar Ruanda'da güvenli bir ortam sağlamak için hala yeterli değildi. Ruanda Dışişleri ve İşbirliği Bakanı'nın Güvenlik Konseyi başkanına 21 Nisan tarihli mektubunda belirttiği gibi, durum ciddiyetini korudu ve Ruanda Güvenlik Konseyi'ni "saldırganlığı sona erdirmek için Bölüm VII kapsamında harekete geçmeye" çağırmıştır (UN, S/1994/586). Felaket haberlerini yakından takip eden Avrupa Birliği, 16 Mayıs'ta bu tür bir yardım geldiğinde insani yardımlarını artırmaya istekli olduğunu belirtmiştir (UN, S/1994/598). Ayrıca İsrail heyetinden 23 Mayıs tarihli bir mektupta, "uluslararası toplumu katliamı durdurmak için acilen harekete geçmeye ve insani

faaliyetlere katılmaya çağırıldıklarını, çünkü Nazi soykırımını yaşadktan sonra yaşanan dehşetin etkisinde boş boş duramayacaklarını belirttiler (UN, S/1994/608).

Fransa yine de müdahale kararına sıcak bakmamıştır. Asker gönderme kararı alınmasına rağmen haftalarca asker göndermemiştir. Jakobsen, Fransa'nın müdahale etmek istemediğini çünkü Ruanda'nın birinci öncelikleri olmadığını iddia etmektedir çünkü Fransızlar için o bölge üzerindeki kontrolü kaybetmeleri kabul edilemezdir. BM Güvenlik Konseyi'nin 17 Mayıs tarihli 918 sayılı Kararı öncesinde, 11 Mayıs'ta o zamanki Dışişleri Bakanı Alain Juppe, “uluslararası toplumun küresel bir polis gücü olarak hareket edemeyeceğini ve insanların savaştığı her yere barış gücü gönderemeyeceğini” açıkça ilan etmiştir (Jakobsen, 1996: 210). Stephen Kinzer'in 25 Mayıs'ta New York Times'ta yayınlanan makalesine göre, Avrupa hükümetleri hala müdahale etmekte isteksizdi. Aynı yazıda Kinzer, yalnızca Gana, Etiyopya ve Senegal'in Ruanda'ya asker göndermeyi kabul ettiğini belirtmiştir (Kinzer, 1994: 1). Bu raporun ardından, 8 Haziran'da Güvenlik Konseyi'nin 3388 toplantısında kabul edilen 925 sayılı karar ile 29 Temmuz 1994'te sona eren UNAMIR'in görev süresinin 9 Aralık 1994'e kadar uzatılmasını uygun bulmuştur (UNSC, 925). Toplantıda Çek Cumhuriyeti ve İspanya temsilcileri de genel sekretere atıfta bulunarak katliamları soykırım olarak nitelendirmişlerdir. Fransa söz konusu olduğunda ise kontrolü elinde tutmaya daha istekliydi (UN, S/PV.3388).

Bölgedeki barışa yönelik tehditlerin büyük bir çoğunluğu Ruanda'nın iç işleyişle alakalıdır. Ülkede yaşanan iç savaş hukuku askıya almıştır (Wellhausen, 2002: 130). Buna ek olarak Güvenlik Konseyi'nin ülkedeki iç savaştan kaçan insanların çevre ülkelere doğru yayılması konusunda duyduğu endişenin temel sebebi de insanidir (Demirel, 2013: 162).

2.5.5. ECOWAS'ın Sierra Leone'ye Müdahalesi

23 Mart 1991'de Sierra Leone'de iç savaş patlak vermiştir. Eski ordu çavuşu ve profesyonel fotoğrafçı Foday Sankoh liderliğindeki yüz savaşıdan oluşan bilinmeyen bir grup olan Devrimci Birleşik Cephe (RUF), ülkenin güney ve doğusunda saldırmıştır (https://www.africa-confidential.com/special-report/id/4/Chronology_of_Sierra_Leone). Sierra Leone ordusunun sürdürdüğü ağır kayıplar da dahil olmak üzere, ardından gelen kaosu ortasında Genç bir ordu veznedarı olan Yüzbaşı Valentine Strasser, 1992'de popüler bir coşku dalgasıyla Freetown'da iktidarı ele geçirmiştir (<http://www.sierra-leone.org/Other-Conflict/pratt042399.html>). Çatışma uzun yıllar devam ederken, hükümet Güney Afrikalı paralı asker güvenlik şirketi Executive Outcomes'un yardımıyla RUF'a ciddi şekilde zarar vermiştir (Hooper, 1997: 91-93). Özgür demokratik seçimlerle Sierra Leone'de bulunmayan eski bir BM diplomatı olan Ahmed Kabbah, bu seçimler sonucunda Mart 1996'da cumhurbaşkanı olmuştur (Hecht, 1996). Yıl sonunda Kabbah ve Sankoh Abidjan Anlaşmalarını imzaladılar. Sierra Leone hükümeti ile RUF arasındaki bu barış anlaşması, savaşçıların silahsızlandırılmasını, RUF'un hükümetin ordusuna entegrasyonunu ve RUF'un siyasi

bir varlık olarak hükümete dahil edilmesini içeriyordu (<http://hrlibrary.umn.edu/resolutions/SC97/1132SC97.html>). Ne yazık ki, Abidjan Anlaşmaları harap olmuş ulusa barış getirmeyi başaramadı. RUF silahsızlanmadı (Nowrot ve Schabacker, 1998: 326) ve bunun yerine saldırılarına devam etti, Kabbah ise kendi ordusunun sayısız darbe girişimini güçlkle savuşturdu (Iziren, 1997: 15).

2.5.6. Doğu Timor Müdahalesi

Yaklaşık beş asırdır Portekiz himayesi altında yaşayan Doğu Timor, BM Şartı'nın XI. Başlığı uyarınca Portekiz Timor'unu kendini yönetemeyen bölge olarak nitelendirmiştir. 1974 Karanfil Devrimi sonra Portekiz hükümeti Doğu Timor'un kendi kaderini tayin etme sürecini desteklemiştir. Devrim sonrası Doğu Timor'daki siyasi partiler arasında çıkan çatışmalar sonrasında Portekiz bölgeden çekilmiştir. Yaşanan bu kaosu kendisi için tehdit olarak algılayan Suharto yönetimindeki Endonezya, Doğu Timor'u işgal etmiştir (Mann, 2005: 433-434). Suharto yönetiminin işgali, uzun sürecek bir gerilla savaşının başlangıcı olmuştur. Savaş boyunca yaklaşık 650.000 Doğu Timorlu toplu infazlar, açlık ve bombalama eylemleri sonucunda ölmüştür. Endonezya'da Suharto yönetiminin sona ermesinin ardından Doğu Timor'da plebisit yapılması yönünde karar alındı. Yapılan oylama sonucunda Doğu Timorlular iradesini ortaya koydu ve sandıktan %75 oranında bağımsızlık kararı çıktı. Endonezya ordusu oylama sonucunu tersine çevirmek için baskı uygulasa da bu kez uluslararası kamuoyu Doğu Timor'da yaşanan gelişmeleri yakından takip etmeye başlamıştır. Özellikle Ruanda ve Bosna'da yaşanan insani dramlar sonrasında dünya kamuoyu kararlı bir duruş sergiledi. Nihayetinde BM tarafından yapılan baskı sonucunda Avustralya'nın güdümünde çok uluslu bir BM gücü (Doğu Timor için Uluslararası Güç-INTERFET) bölgedeki barışın tesisi ve plebisit sonucunun uygulanması için Eylül 1999'da bölgeye intikal etti. Kısa sürede yönetimi BM devraldı ve 2001 yılında Kurucu Meclis için yapılan seçimlerin demokratik bir ortamda gerçekleşmesi için uygun zemini hazırladı. Akabinde 20 Mayıs 2002 tarihinde Doğu Timor bağımsızlığını ilan etti (Heywood, 2014: 383).

Doğu Timor müdahalesi ile uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilen bir müdahalenin başarılı olabileceği inancı doğmuştur. INTERFET sayesinde bölgede yaşanan kaos sona ermiştir ve Endonezya bölgeden el çektilmiş, gerilla saldırılı kontrol altına alınmıştır. Doğu Timor'un 2002'de bağımsızlığını kazanana kadar BM tarafından görevlendirilen geçici yönetim (United Nations Transitional Administration in East Timor-UNTAET) görev yapmıştır. Bölgedeki nizamı ve güvenliği sağlamak üzere bir barışı koruma gücü tahsis eden UNTAET, insani yardımı çabalarını organize etmiş, bölgedeki fiziki alt yapının modernize edilmesini sağlamış, istikrarlı bir yönetim ve hukukun üstünlüğüne riayet eden bir ortamın kurulmasına olanak sağlamıştır. Uluslararası toplumun müdahalesiyle bağımsızlığını kazanan ve Batı değerleri ekseninde modern bir devlet olan Doğu Timor, yapılan müdahalenin en azından bağımsızlığa giden süreçte ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir (Heywood, 2014: 383).

Doğu Timor'a yapılan müdahalenin bir takım eksik yanları da vardır. Bunlardan en önemlisi bölgedeki yeniden inşa sürecinin yeterince bölgesel dinamikleri göz önünde bulundurulmadan yapılmış olmasıdır. Bu eksiklik yüzünden 2009 yılına kadar bölgede insani krizler ve kaos devam etmiştir. Özellikle yerel halkın Doğu Timor'un yeniden inşa sürecine dahil edilmemesi hem geçici süreliğine bölgede bulunan yönetime karşı muhalif sesleri arttırmış hem de milis grupların çatışmaya devam etmesine sebep olmuştur. 2006 yılına kadar siyasi arenada partiler arası çekişmeler, çeteler arası mücadele ve kabileler arasındaki çatışmalar bölgede sürmüştür. Doğu Timor hükümeti Avustralya, Malezya, Portekiz ve Yeni Zelanda'dan yardım talep etmiş ve bu talep neticesinde Avustralya'nın organize ettiği uluslararası barış gücü bölgedeki çatışmaları kontrol altına almıştır. Tüm bunlara rağmen 17 Mayıs 2002 tarihli 1704 sayılı kararla kurulan UNMIT (United Nations Integrated Mission in East Timor), yeniden inşa sürecinde istikrar, güvenlik ve ekonomik alanda önemli işler yapmıştır. 2007 yılında hazırlanan ulusal kurtarma stratejisiyle özellikle yaşanan çatışmalar sonrası ülkeyi terk eden vatandaşların geri dönmesi amaçlanmıştır. Buna göre çatışmalar sonrası yerine terk etmek zorunda kalanların arazileri ve buna bağlı olarak geri dönüşlerin devam etmesi, güven, istikrar, sosyal yardımlar ve koruma hizmetleri gibi reformlar yapılmıştır. Doğu Timor'un seçilmiş Cumhurbaşkanı Jose Ramos Horta'ya karşı gerçekleştirilen suikast girişimi ülkedeki bazı sorunların hala devam ettiğini gösterse de Avustralya tarafından gönderilen ilave askerler sayesinde Doğu Timor'un yeniden inşa süreci devam etmiştir (Köse, 2010: 521-525).

2.5.7. Kosova Müdahalesi

Kosova eyaleti 10.887 kilometrekarelik bir idari birimdir ve tahmini nüfusu 1.800.000 ile 2.100.000 arasında olup, bunun yaklaşık %85-90'ı Kosovalı Arnavutlar ve %5-10'u Sırp'lardan oluşmaktadır. Kosova ihtilafı tartışmaları genellikle 1389'da Sırp'ların Osmanlı İmparatorluğu tarafından yenildikleri Kosova savaşıyla başlar. Bu zafer, bölgede Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine yol açmıştır. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Sırbistan'daki ulusal ayaklanma yavaş yavaş Osmanlı İmparatorluğu'nun geri çekilmesine yol açmıştır. 1878'de, Berlin Kongresi'nde Karadağ ve Sırbistan, büyük Avrupa güçleri tarafından resmi olarak bağımsızlıklarını tanımışlardır. Arnavut milliyetçiliğinin 1878'de Prizren Birliği'nin kuruluşundan bu yana zirveye çıkması ve esas olarak Müslüman Arnavutça konuşan nüfusun bölgelerini birleştirmeyi amaçla Arnavutların bir yanda Kosova'yı Arnavutluk ile birleştirmeye yönelik köklü istekleri ile Sırp'ların Kosova'ya, Sırp Patrikhanesi'ne ve birçok tarihi kilise gibi kutsal yerlerine olan duygusal bağlılığı arasında bir çatışma vardır (Batır, 2004: 192).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yaklaşık on yıl boyunca önce çok uluslu bir krallık kurulmuş ve ardından 1929 yılında Federal Yugoslavya adı altında tek bir çatı altında birleşme gerçekleşmiştir. Yugoslavya, İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte inişler çıkışlar yaşasa da devlet olarak mevcudiyetini muhafaza edebilmiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı sırasında mihver devletler tarafından işgale uğramıştır. İşgalle birlikte Hırvatlar Ustaçe adıyla Nazilere katılırken

Sırp Nazilerin tahakkümü altına girmek istememiş ve Sırp ulusunun yaklaşık dördte birinin yok olacağı kanlı bir direniş başlamıştır. Buna ek olarak Arnavutluk'un bir parçası olan Kosova da İtalya tarafından işgale uğramıştır. Yugoslavya'da mücadalenin fitili Tito'nun önderliğinde Yugoslav Partizan Kuvvetleri adı altında başlamış ve başarıya ulaşmıştır. Bunun üzerine savaş sonrası toplanan Yalta Konferansı'ndan Tito'ya davet gelmiş ve kendisi Yugoslavya'nın lideri olarak kabul edilmiştir (Radan, 2002: 142).

Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (FDR), 1946 yılında Tito'nun önderliğinde Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya ve Karadağ olmak üzere toplam altı cumhuriyeti tanıyan bir anayasa metni kabul etmişlerdir. Bu anayasa metnine göre Kosova ve Voyvodina, Sırbistan'a bağlı birimler kabul edilmiştir. Sırbistan'ın tahakkümü altında da olsa bu anayasada Kosova'ya özerk haklar tanınmıştır (Poulton, 1993: 16). Bu anayasa ile Yugoslav tüm vatandaşların ait olduğu dinler tanımış ve azınlıklara güvence verilmiştir (Radan, 2002: 147).

1974 Anayasası, Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerine altı cumhuriyetin neredeyse eşdeğeri olan bir statü vermiştir. 1971'de yapılan değişikliklerle halihazırda yapılan önemli değişiklikler anayasaya dahil edilmiştir. Bu değişiklikler, özerk bölgeler için çoğu ekonomik karar alma biçiminde ve hatta bazı dış politika alanlarında cumhuriyetlerle eşit bir statü yaratmıştır. Özerk bölgelerin her birinin kendi merkez bankası ve ayrı polisi, eğitim sistemleri, yargısı, il meclisi ve Sırp hükümetinde temsili kabiliyeti vardı. Tüm cumhuriyetler gibi, Kosova Meclisi de federal anayasada yapılacak herhangi bir değişikliği veto etme yetkisine sahipti. Ayrıca, federal anayasa eyaletlere kendi anayasalarını çıkarma hakkı vermiştir. Cumhuriyetlerin ayrılması mümkün olmasına rağmen, 1974 Anayasası bölgelere ayrılma hakkı vermemiştir. Bunun en önemli nedeni, Kosova Cumhuriyeti'nin Arnavutluk ile birleşmek için Yugoslavya'dan ayrılacağı korkusuydu. Malcolm'un belirttiği gibi, Yugoslav Federal sisteminin tüm temeli, cumhuriyetlerin milliyetler için değil, milletler için varlıklar olduğu ayrımına dayanıyordu; Kosovalı Arnavutlar bir milliyetti, çünkü Arnavut milletinin Arnavutluk'ta kendi devleti vardı (Malcolm, 1998: 308).

Marshall Tito'nun ölümünün ardından, Mart ve Nisan 1981'de Kosovalı Arnavutlar için bir "talih tersine döndü". 11 Mart'ta Priştine, Prizren ve Projujevo'da yaşam koşullarını protesto eden öğrenciler huzursuzluk çıkarmıştır. Mart ayında Arnavutların Kosova'ya Federatif Cumhuriyet statüsü verilmesini talep etmesiyle gerginlik daha da tırmanmış hatta Arnavutluk ile birleşme çağrısı bile yapılmıştır. Federal Ordu, acımasız bir şekilde protestoları bastırmıştır. Bu protestolar sonrasında ölüm sayısı 500-1000 arasında olmuştur (Batır, 2004: 194).

Veremis'in belirttiği gibi, 1987'de Kosova, 60.000 Kosovalı Sırp'ın kendi türlerine karşı 'soykırım' iddiasında bulunan bir dilekçeyi imzalamasıyla Sırp milliyetçiliğinin temel taşı haline gelmiştir. Slobodan Miloseviç'in Sırp Komünist Partisi'nde iktidara gelmesi, milliyetçi kanadı güçlendirmiş ve Tito'nun çok ırklı siyasetine son vermiştir (Veremis, 1998: 25-26). Miloseviç, ulusal

sorunu gündeminin en üst sıralarına taşıyarak ve milliyetçi aydınlardan destek almıştır. Kosova'yı Sırp kontrolü altına alma ve 1974 anayasasının özerk statüsünü değiştirme amaçlı milliyetçi kampanyası, gelecekteki gelişmelerin bir göstergesi niteliğinde olmuştur. Nihayetinde Mart 1989'da Sırp parlamentosu oybirliğiyle Sırp anayasasını değiştirme önerilerini onaylamıştır. Kosova kendi yasalarını çıkarma yetkisini kaybetmiş ve 5 Temmuz 1990'da Sırp parlamentosu eyaletin tam ve doğrudan kontrolünü ele geçirmiştir (Batır, 2004: 194).

1980'lerde ve 1990'larda Slobodan Miloseviç'in hükümet güçleri ile bağımsızlık yanlısı isyancı grup Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO) arasında artan çatışmalar yaşanmıştır. 1992'de Bush Yönetimi, Yugoslav hükümetine, Yugoslav hükümetinin Kosovalıların haklarını ihlal etmeye devam etmesi halinde ABD'nin Kosova halkı adına güç kullanmaya hazır olduğunu bildiren sözde "Noel Uyarısı"nı yayınladı. Bununla birlikte, Kosova'daki durum giderek kötüleşti, şiddet tırmandı. ABD ilk olarak Dayton Anlaşmalarının mimarı Richard Holbrooke liderliğinde bir diplomatik girişim başlatmıştır. Başlangıçta, Holbrooke Miloseviç'i ikna etmeyi başarmış gibi görünse de zamanla çatışmalar yeniden başlamış ve şiddet tırmanmıştır (Kocaman, 2008: 79).

1997'nin sonlarına kadar, uluslararası toplum Kosova'daki hızla tırmanan savaşla başa çıkamamıştır. Eylül 1997'de önde gelen uluslararası aktörler konuyu siyasi gündemlerine aldıklarında, Belgrad Kosova'nın bir iç mesele olduğunu ve kimsenin işi olmadığını ilan etmiştir. 1998'de şiddetin tırmanmasına yanıt olarak, BM Güvenlik Konseyi, FDR'ye silah ambargosunun yanı sıra diplomatik ve ekonomik yaptırımlar da uygulamıştır. Haziran 1998'de NATO da devreye girmiş ve Belgrad'ı askeri harekâtle tehdit etmeye başlamıştır (Calic, 2000: 11-12).

ABD ve NATO son kez bir diplomatik girişimde daha bulunmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Fransa'da Rambouillet Anlaşmaları adı verilen anlaşmayı sunmuştur. Anlaşmaya göre eyalet halkı için önemli ölçüde siyasi özerkliğin restorasyonu, KKO'nun silahsızlandırılması, üç yıllık bir geçiş dönemi ve geçiş döneminde Kosova'da silahlı bir NATO barış gücünün konuşlandırılması. Görüşmelerin devam ettiği sırada Sırpların dünyaya gövde gösterisi yaparak 15 Mart 1999 tarihinde Kosova'ya çıkarma yaparak 40.000 kişiyi evlerinden etmesi Milosevic ile diyalog kurulamayacağını göstergesi niteliğinde olmuştur. Nihayetinde KKO anlaşmayı kabul edip Sırbistan anlaşmaya uymayı reddedince, ABD ve NATO Miloseviç'i askeri harekâtle tehdit etmiştir. Sonuç olarak NATO hava operasyonunu 24 Mart 1999'da başlatmıştır (Haass, 1999: 164-174; Türkmen, 2006: 199).

Sırbistan ile yakın bağları olan Rusya, bölgedeki gelişmelere müdahil olmak istemiştir. Nitekim Moskova, müzakere süreçlerinde yer alarak uluslararası toplumun çabalarını desteklemiştir. Ancak Rusya, Kosova sorununu çözmeye yönelik her türlü girişimin Sırbistan'ın rızasına dayanması gerektiğini savunarak Sırbistan'a karşı güç kullanımına karşı çıkmıştır (Secrieru, 2019: 2). Çin, Sırbistan'a karşı güç kullanımına karşı çıkan BM Güvenlik Konseyi'nin bir diğer daimi üyesiydi. Çin,

Kosova'nın Tayvan konusunda emsal olarak kullanılmasını engellemek için konuya temkinli yaklaşıyordu. 25 Şubat'ta Çin, BM Önleyici Konuşlandırma Gücü'nün (UNPREDEP) Makedonya'da genişletilmesini önlemek için BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakkını kullanmıştır. Çin'in vetosu, Makedon Hükümeti'nin aynı ay Tayvan ile diplomatik ilişkiler kurma kararıyla doğrudan bağlantılıydı (Philips, 2004: 61).

Miloseviç müdahale olasılığının farkındaydı ve güçlerindeki Sırp gönüllülerin sayısını artırıyordu (Judah, 2008: 87). Hemen Romanya, Arnavutluk, Macaristan, Bulgaristan ve Makedonya'yı NATO bombardımanı başladığında NATO'yu desteklememeleri konusunda uyarmıştır. Ancak bundan hemen önce NATO bu ülkelere mektuplar göndererek olası Sırp düşmanca eylemlerine karşı onlara etkili güvenceler vermiştir (Bideleux ve Jeffries, 2007: 547). Aslında NATO, bombalamanın Bosna örneğinde olduğu gibi birkaç günden fazla sürmeyeceğini düşünüyordu. Ancak planlandığı gibi gitmedi ve müdahale yetmiş sekiz gün sürdü. Miloseviç koalisyonun bu kadar uzun süreceğini düşünmüyordu. Miloseviç, Rusya'nın Sırbistan'a askeri destek olasılığını da açıkça yanlış hesaplamıştır (Judah, 2008: 87).

NATO'ya karşı savaş, aslında NATO Şartı'nın 5. Maddesi nedeniyle Batı ittifakına karşı bir savaş anlamına gelmekteydi. Miloseviç bu bildiriyle Kosova'nın Sırp için önemini bir kez daha vurgulamıştır. Aslında, Nal Operasyonu Kosova'da da hâlâ yürürlükteydi. Kosovalı Arnavutların evlerinden göç ettirilmeleri ve komşu ülkelere zorla sınır dışı edilmeleri bu gizli operasyonun sonucuydu. Sırp güçleri, Kosovalı Arnavutların geri dönmemelerini sağlamak için ülkeden ayrılırken resmi belgelerine de el koydu. Kosova'nın Arnavutlardan sistematik bir şekilde etnik temizlik politikası Miloseviç için savaş sırasında bile önemli bir görevdi (Judah, 2008: 88-89).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana NATO, kendisini bir toplu savunma örgütünden barışın uygulanması alanında güçlü bir oyuncuya dönüştürmüştür. Kosova savaşında NATO, İttifak sınırları dışında, İttifak topraklarına doğrudan tehdit oluşturmayan egemen bir devlete karşı en büyük ve en karmaşık askeri operasyonunu gerçekleştirmiştir. NATO'nun belirtilen hedefleri, Kosova'da bir insani felaketi durdurmak veya önlemek ve Kosova halkı için güvenli bir ortam sağlamaya yönelik uluslararası çabaları desteklemektir. Kosova'daki savaş sonrası durum, NATO'nun çok etnik gruptan oluşan bir Kosova'ya barış ve istikrar getirme hedefine ulaşmaktan hala uzak olduğunu gösteriyor. KFOR'un (Kosova Gücü) farklı unsurları, tarafsız barış gücü olarak görülmemektedir. Pek çok Sırp, NATO'nun kendilerine karşı önyargılı olduğuna inanmaktadır. NATO Müttefikleri arasında Kosovalı Arnavutlara gelecekte verilmesi gereken bağımsızlık düzeyi konusunda görüş ayrılıkları artıyor (Butler, 2000: 32-35).

Uluslararası barış ve güvenliğe yönelik en büyük tehditlerin, insan haklarının yoğun şekilde kötüye kullanılmasının eşlik ettiği sivil çatışmalardan kaynaklandığı artık yaygın olarak kabul edilmektedir. 1990'lar ve sonrasında insani müdahalelerin sayısı oldukça fazla artmıştır. Bununla

birlikte, insani müdahale bazen sorunludur, çünkü uluslararası ilişkilerin normlarına, özellikle de devlet egemenliği ilkesine uygun olup olmadığı konusunda şüphe vardır. 20. yüzyılda, insan haklarının kitlesel olarak kötüye kullanılması, müdahale etmeme ilkesinin ihlalini haklı gösterebilir. Kosova davası, insani müdahalenin meşruiyeti tartışmasını yeniden alevlendirdi (Mayall, 2000: 36-38).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SİYASAL VE HUKUKSAL BOYUTLARIYLA İNSANİ MÜDAHALE OLGUSUNUN TARTIŞILMASI

3.1. Kavramsal ve Olgusal Olarak Tartışma

“İnsani” ve “müdahale” kelimelerinin uluslararası ilişkiler terminolojisinde birbirlerinden uzak olması, bu iki kelimenin bir araya gelerek kavram haline gelmesine zorlaştırmaktadır. “İnsani” kelimesi daha çok insan hakları gibi manevi olgulara atıf yapmaktayken “müdahale” kelimesi ise uluslararası sistem tarafından yasaklanan olgulara atıf yapmaktadır. Dolayısıyla nispeten bu iki zıt kelimedenden bir kavram türetmek ve bunun tanımını yapmak oldukça zordur. En az kavramın tanımı kadar önemli olan bir diğer husus ise kavramın meşruiyetidir.

İnsani müdahale kavramı, üzerinde uluslararası mutabakata varılan bir tanımdan yoksundur. Bunun en önemli sebepleri arasında suiistimale oldukça açık olması ve ciddi sonuçlar doğuracak olması gösterilebilir. Özellikle Soğuk Savaş dönemi sonrasında ivme kazanan insani müdahale örnekleri, bu alanda çalışan bilim insanlarını insani müdahale ile ilgili düşünmeye sevk etmiştir. Nihayetinde her biri insani müdahale için kendi tanımlarını yapmaya çalışmış ve birçok insani müdahale tanımı literatüre katkı olarak sunulmuştur. Böyle bir ortamda üzerinde tamamen uzlaşılacak bir tanım yapmak oldukça zordur. Fakat zaman içerisinde artan insani müdahale örnekleri sayesinde kavramın eksik yönleri belirlenmeye başlanmıştır.

İnsani müdahale kavramının tanımına atfedilen diğer önemli husus ise kavramın geleceği üzerinde müdahalecilerin etkisinin artacağı endişesidir. Bir başka ifadeyle insani müdahale kavramının herkes tarafından kabul edilen bir tanım yapılacaksa bunun müdahalecilerin eline bırakılmaması gerekmektedir çünkü büyük oranda güç ve çıkar ekseninde şekillenen devletler arası mücadelede herkes kendi çıkarını maksimize etme eğilimi içerisinde olacaktır. Bu durum insani müdahale kavramının gerekliliğine olan inancı sarsacağı gibi meşruiyetini de büyük oranda gölgeleyecektir. Nihayetinde insani müdahale kavramının tanımının BM gibi genel kabul gören bir uluslararası örgüt tarafından yapılması en isabetli karar olarak görülse de BM'nin dönemin şartlarına ayak uyduramaması ve reforma muhtaç yapısı bu ve buna benzer görevleri yerine getirme noktasında yetersiz görülmektedir. Sonuç olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde yükselişe geçen insani müdahale kavramıyla ilgili sorunları Soğuk Savaş döneminin icadı BM aracılığıyla çözüme kavuşturmaya çalışmak sonuç vermemiş ve hatta sorunu daha da derinleştirmiştir. BM ile ilgili bu sorunlar çözüme

kavuşturulursa insani müdahale ile ilgili doğru otorite sorunu da çözülecektir çünkü zamanın şartlarına uygun şekilde reform edilmiş BM sistemi, mevcut evrensel temsil yetkisiyle insani müdahaleye karar verme konusunda en uygun kurum olacaktır.

İnsani müdahaleye ilişkin tartışmadaki ana konular, ya müdahale etmek için hangi motivasyonların, yani ilgi veya empati/yardım, müdahalenin arkasındaki itici güç olduğu sorusuna ya da egemen bir devlete müdahalenin yasal olarak haklı olup olmadığı sorusuna odaklanır. İnsani müdahaleye ilişkin tartışma hem etik ve yasallık üzerine hem de uluslararası devletler toplumunun egemen bir devletin içişlerine ne zaman ve hangi amaçlarla müdahale ettiğini anlamaya odaklanmıştır. İnsani müdahale, devlet otoritesinin dağılmasından veya büyük ölçüde kötüye kullanılmasından kaynaklanan fiziksel acıyı sona erdirmek ve uygulanabilir bir sivil otorite yapısının oluşturulmasına yardımcı olmak amacıyla başka bir ülkenin içişlerine müdahale eylemidir. Zulmün ve acının durdurulması her zaman insani müdahalenin başarılı olduğunu kanıtlamaz. Aynı krizin yeniden ortaya çıkmaması için çatışma nedenlerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Dolayısıyla insani müdahale, yalnızca acıları dindirmeye odaklanan insani yardımla veya belirli bir sivil otorite yapısı dayatmaya çalışan siyasi müdahaleyle karıştırılmamalıdır. İnsani müdahale, mevcut dinamikleri göz önünde bulundurularak bölgede yaşayan insanların kabul edebileceği bir sivil otorite yapısının oluşturulmasına elverişli koşulların yaratılmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Yapının dışarıdan empoze edilmeden, tüm taraflarla işbirliği içinde geliştirilmesini sağlamayı amaçlaması bakımından diğer müdahale biçimlerinden farklıdır. İşbirliğinin kalıcı olması için ekonomik destek çok önemlidir. İstihdam yaratarak öncelikle hedef devletin ekonomik yapısı güçlendirilmelidir. Bu, çatışmanın tekrarlanmasını önlemede önemli bir rol oynayabilir. Uluslararası aktörler ve özellikle finans kuruluşları bu konuda önemli roller ve görevler üstlenmelidir.

Günümüzde devletler arasında insani müdahale amacıyla hareket etme fikri oldukça yaygın hale gelmeye başlamıştır. Özellikle devletler insani müdahale üzerinden dış politika eylemlerini açıklamakta ve böylece hem dünya kamuoyu nezdinde olumlu bir imaj bırakmaya çalışmakta hem de uluslararası sistemin kurallarına uygun hareket etmektedirler. Ayrıca geleneksel olarak kullanılan ulusal çıkar ve meşru müdafaa gibi terimlere nazaran kulağa daha hoş geldiğinden kısa sürede kullanım sıklığı da artmıştır. İnsani müdahale güzellemesi kısa sürede etkisini yitirmiş ve dünya kamuoyunun bir kısmı tarafından kavramın devletlerin eylemleri için bir meşruiyet aracı olarak kullanıldığı düşünülmeye başlanmıştır.

Müdahale, Westphalia Barış'ından bu yana ulus-devlet yapısının oluşturulmasıyla hakim olan mevcut siyasi dinamiklerin devamı için kilit bir unsur olan egemenliğe yönelik bir tehdittir. Bu nedenle, uluslararası siyasette insani müdahale tartışması, insani gerekçelerle müdahale lehine ve aleyhine yapılan tartışmaları kapsamalıdır. Bunun yanı sıra müdahalenin bir görev mi yoksa bir hak mı olduğu tartışmaları da vardır. Bir tiranın kendi halkına uyguladığı şiddet koşullarında diğer devletlerin müdahale etme hakkı olduğu ve kitlesel insan hakları ihlallerinde diğer devletlerin

insanları kurtarmakla yükümlü olduğu iddia edilmektedir. İnsanların ıstırabını durdurmak ister bir görev ister bir hak olsun bunu yapmanın ahlaki olduğu söylenebilir. Bunun tam aksine bir toplumun özgürlük mücadelesine kimsenin karışmaması ve her toplumun kendi toplumları içinde kendi mücadelesini vermesi gerektiği argümanı ile müdahale fikrine karşı çıkanlar da mevcuttur.

3.2. Doktrinel Olarak Tartışma

Bugün anlaşıldığı şekliyle insani müdahalenin ilk örnekleri soğuk savaş döneminde görülmüştür. Fakat dönemin müdahaleci devletleri eylemlerini insani müdahale doktrini dışındaki gerekçelerle de haklı göstermeye çalışmışlardır. Bu gerekçeler arasında en yaygın olanı meşru müdafaadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise insani müdahale doktrininin kullanım sıklığı oldukça artmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, BM Güvenlik Konseyi insani gerekçelerle bir dizi askeri müdahaleye izin vermiş ve müdahale etmeme ilkesinin kapsamı, devlet olmanın ve demokratik hükümetin Evrensel İnsan Hakları gereklilikleri ile sınırlandırılmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve bunların tamamlayıcıları olan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi insan haklarının evrenselliğini de göstermektedir.

Devletler, insan hakları hukukunun kendilerini bağlamadığını ve istedikleri gibi hükmetmekte özgür olduklarını iddia edemezler. Soğuk Savaş sona ermeden önce BM, insan haklarının korunması hakkı yerine “devlet egemenliği” ve “müdahale etmeme” ilkesini ön plana çıkarmıştır. Bu durum Rusya ve Çin'in veto etme olasılığının yüksek olmasından kaynaklanıyordu. Fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra BM, insan haklarının gerekliliklerine “müdahale etmeme” ilkesinden daha fazla önem vermeye başlamış ve egemen bir devletin topraklarında ağır insan hakları ihlalleri ile karşılaşıldığında, insan hakları ihlallerini durdurmak ve o devlette barış ve düzeni yeniden sağlamak için güç kullanmanın önünü açmıştır. Dolayısıyla uluslararası toplumun ilke ve normların önceliğine ilişkin anlayışını şekillendiren, devletlerin ve uluslararası kuruluşların uygulamalarıdır. Uluslararası toplum, BM'nin devlet içi çatışmalardaki rolünü sürekli olarak yeniden yorumlamakta ve tanımlamaktadır. BM'nin devlet içi çatışmalar konusunda nasıl davranması gerektiğine dair uluslararası beklentiler, zamanın tarihsel bağlamının özelliklerinden çok etkilenmiştir. 1960'lardan 1990'lara kadar, BM'nin insani müdahalelerdeki rolünün normatif bağlamında bazı değişiklikler olmuştur. Uluslararası toplumun normatif tercihlerinin sürekli olarak yeniden tanımlanması, uluslararası toplumun BM'den beklentilerinin yeniden tanımlanmasına yardımcı olmuştur. BM'nin barış ve güvenlikteki rolü, içinde faaliyet gösterdiği tarihsel bağlam değişikçe değişir ve gelişir.

İnsan hakları normlarının gelişmesi ve insani müdahale vakalarının sayısındaki artış, uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde ve dolayısıyla uluslararası toplum devlet egemenliği anlayışında bazı değişikliklere neden olmuştur. Devlet egemenliği kavramındaki bu değişikliklerin güvenlik açısından hem uluslararası güvenlik ve devlet güvenliği hem de insan güvenliği düzeyinde

bazı önemli sonuçları olmuştur. Özellikle küreselleşmenin de etkisiyle bazı teorisyenler tarafından insan güvenliğinin devlet egemenliğine üstün geldiği savunulmaktadır. Terörizm, kitle imha silahları, “başarısız” veya “kötü” devletler gibi daha yeni güvenlik tehditlerinin insani müdahale kapsamına alınması yeni bir gelişmedir ve Güvenlik Konseyi bu durumlarda da askeri operasyonlara izin vermeye başlamıştır. Artık insan güvenliği ve çevre güvenliğini de içine alan güvenlik gündeminin genişletilmesi, insani müdahalelerin yürütülmesini kolaylaştırırken aynı zamanda müdahaleleri suiistimallere daha açık hale getirmektedir.

Uluslararası hukuk sadece müdahale etmeme ve egemenliğe saygı ilkelerine dayanmaz. Uluslararası hukuk sisteminin dayandığı değerler BM Şartı Başlangıç'ın "insan kişiliğinin onuru ve değerine" saygı duyma çağrısını da içermektedir. Devlet egemenliği sorumluluk anlamına gelir ve halkının korunmasına ilişkin birincil sorumluluk devletin kendisine aittir. Bir halk, iç savaş, isyan, baskı veya devlet başarısızlığı nedeniyle ciddi zarar görüyorsa ve söz konusu devlet bunu durdurmak ya da önlemek istemiyorsa veya bunu durduramıyorsa müdahale etmeme ilkesi yerini uluslararası sorumluluğa bırakır. Bir başka ifadeyle insani kriz durumunda müdahale etmeme ilkesi mutlak bir ilke olarak değerlendirilmemelidir.

Devletlerin insani müdahale uygulaması, BM Şartı öncesi vakaların günümüz dünyasında çözüme kavuşturulmaya çalışılan doktrinden uzak olduğunu göstermektedir. Devlet pratiği, zamanın büyük güçleri tarafından diğer devletlerin iç işlerine karışmak için bir araç olarak kullanıldığını göstermiştir. Tarihi veriler, hakkın varlığını kanıtlama çabalarına yardımcı olmamaktadır. Ayrıca insani müdahale doktrininin olumsuz imajı, güncel tartışmalarda aleyhte iddialar türetmektedir. Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında merkezi rol BM Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir. Bu rol, askeri eylemlerin yetkilendirilmesini ve genel komuta gerektirir. Geçici bir hak olan meşru müdafaa, güç kullanmaya devam etmek için Güvenlik Konseyi'nin iznine ihtiyaç duymakta dolayısıyla her türlü güç kullanımı Güvenlik Konseyi'nin iznini gerektirmektedir. Bu bakımdan Güvenlik Konseyi'nin izni olmaksızın insani müdahale yapılması Şart'ın amaçlarına aykırıdır.

İnsani felaketlerde güç kullanma kararı, hukuki kaygılardan ziyade siyasi kaygılarla alınmaktadır. Ciddi insan hakları ihlalleri ve insani felaketler karşısında, müdahale eden devletlerin çıkarlarına uygun olmadığı sürece silahlı müdahale etkili bir biçimde gerçekleştirilmeyecektir. Bunun en iyi örneği Ruanda örneğidir. Devletlerin isteksizliği, çatışma sırasında BM gücünün etkisiz kalmasına neden olmuştur. Ruanda soykırımını sona erdirmek için herhangi bir müdahale yapılmamasının nedeni, BM üye devletlerinin insani ve diğer müdahale masraflarını ödeme konusunda isteksiz olmalarından kaynaklanmaktadır.

Uluslararası sistemdeki mevcut hegemonik güçler gelecekte elini kolunu bağlayabilecek insani müdahale kriterlerine oluşturulmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Hegemonik güçlerin insani müdahale için herhangi bir yazılı yönergeyi destekleme konusundaki isteksizliğinin iki farklı sebebi

vardır. Birincisi, ulusal çıkarlarını doğrudan etkilemeyen durumlarda müdahalenin getireceği masraflardan kaçınma arzusudur. İkincisi ise insani müdahale kriterlerinin ulusal çıkarları için uygun gördüğü müdahaleleri engelleyebileceği endişesidir. Hegemonik güçlerin özellikle de Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin bu şekilde hareket etmesi insani müdahale doktrininin meşruiyetini gölgelemektedir.

Soğuk Savaş döneminde yapılan müdahalelerin çoğu saf insani müdahale örnekleri değildir. Müdahale eden devletlerin büyük çoğunluğu komşu devletlerdir ve insani amaçlar geri plandadır. ABD tarafından yapılan müdahaleler genellikle ideolojik kaygılarla gerçekleşirken diğer örneklerde ise komşu ülkelerin birbirlerinden tehdit algılamaları sebebiyle meşru müdafaa olarak gerekçelendirilen müdahaleler olmuştur. Bu ülkeler insanlık adına müdahale ederek diğer çıkarlarını güvence altına almaktadırlar. Saf insani müdahale örnekleri daha çok soğuk savaş sonrası dönemde görülmüştür. Fakat Güvenlik Konseyi'nin müdahale için gerekli izni vermesi gerekmektedir. Devletler acil müdahale edilmesi gereken durumlarda Güvenlik Konseyi'nden izin almadan hareket etmişler ve bu durum müdahalenin meşruiyeti üzerinde tartışmalara neden olmuştur. Ruanda'da buna benzer bir durum olmuş ve Güvenlik Konseyi müdahale sonrasında karar almış ve müdahaleyi meşrulaştırmıştır. Güvenlik Konseyi'nin karar alma yapısının karmaşıklığı birçok sivil insanın ölümüne yol açmıştır. BM'nin karar alma organının karmaşık yapısı insani müdahaleye izin verilmesini zorlaştırmakta ve bu bürokratik engellerin bedelini masum insanlar canlarıyla ödemektedir. Ayrıca BM'nin kendine ait bir ordusu olmaması sebebiyle NATO ya da devletlerden yardım almakta ve bu sebeple BM'nin operasyonlar üzerindeki denetlemek yetkisi kısmen azalmaktadır.

NATO, BM Güvenlik Konseyi'nin yerine geçemez. Kosova müdahalesi sonrasında yaşanan tartışmalar sırasında genel kanı 19 üyeden oluşan NATO'nun eyleminin 'tek taraflı' sayılamayacağını, müdahale kararının NATO'da oylanarak alındığını ve bu nedenle toplu bir eylem olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu argüman iyi temellendirilmemiştir. NATO'nun en büyük savunma örgütü olduğu ve BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden üçünün de NATO üyesi olduğu doğrudur fakat bu gerçekler Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmadan NATO'nun müdahale edeceğini meşrulaştırmaz. Yaşanan insani felaketler sonrasında NATO ancak Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesinden sonra müdahale edebilir.

Toparlayacak olursak insani müdahalelerin yasallığı ve meşruiyeti konusundaki tartışmalar halen devam etmektedir. Uluslararası hukuk araştırmacıları ve uygulayıcıları arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bununla birlikte 20. yüzyılın başlarında, insani müdahale doktrini geniş bir kabul görmüştür. Pek çok yazar devlet egemenliğini mutlak olarak tanımayı reddetmiş ve uluslararası toplumun barış ve güvenliği yeniden tesis etmek için müdahale etme hakkına sahip olduğunu iddia etmiştir. Tehdidin ağır ve geniş çaplı insan hakları ihlalleri olması, güç kullanımının son çare olması, güç kullanımının amacının durdurma ile sınırlı olması gibi insani müdahalelerin

yürütülmesine ilişkin bazı objektif kriterler belirlenmelidir. İnsan hakları ihlalleri ve güç kullanımı bu hedeflere ulaşılmasıyla orantılı olmalıdır. Fakat insani müdahaleler için nesnel kriterler belirlemek devletler ve uluslararası toplumun bir bütün olarak bu kriterlere saygı gösterecek ve insani müdahaleler yürütürken bunları uygulayacak siyasi iradeye sahip olmadıkça yeterli olmayacaktır. İnsani müdahalelerin geçmişte bazı devletler tarafından suistimal edildiği açıktır ve bazı uluslararası teorisyenler ve uygulayıcılar, insani gerekçelere dayalı müdahalelerin bazı devletler tarafından askeri müdahalelerin ardındaki gerçek stratejik ve siyasi amaçları örtmek için bir kalkan olarak kullanılabileceğinden korkmaktadır. Nihayetinde insani müdahaleler doktrininin evrimi, devletlerin çıkarlarını ilerletmesini kolaylaştırabilir. Fakat şimdiye kadar insani müdahalelerin meşruiyeti konusunda uluslararası toplumun tam olarak bir fikir birliğine vardığını söylemek zordur.

3.3. Koruma Sorumluluğu Raporu ve Analizi

Raporun en önemli özelliği ‘‘koruma sorumluluğu’’ kavramının temelini oluşturmasıdır. Bir başka ifadeyle bundan sonra koruma sorumluluğu kavramıyla ilgili yapılacak bütün çalışmaların temel dayanak noktasını bu rapor oluşturacaktır. Dolayısıyla oldukça detaylı hazırlanan bu rapor, önsöz ve özet ile birlikte on bölümden oluşmaktadır.

Her ne kadar rapor 11 Eylül 2001 saldırıları öncesinde tamamlanmış olsa da, önsöz bölümünde bu konuya değinilmiştir. Uluslararası teröre karşı verilecek mücadelenin de en az insan haklarını korumak amacıyla yapılan müdahaleler kadar önemli ve çözümlenmesi zor bir konu olduğu vurgulanmıştır. Herhangi bir uluslarüstü otorite olmadığı için de müdahale meşru kabul edilse dahi kimin nezaretinde gerçekleşeceği hususunda fikir ayrılıkları mevcuttur. Ayrıca önsöz bölümünde Kofi Annan’ın geçmiş yıllarda yaptığı BM Genel Kurulu konuşmalarına atıf yapıp, Ruanda ve Srebrenitsa’da yaşanan insani kıyım göz önüne alınarak insani müdahalenin devlet egemenliğine yapılmış bir saldırı olarak düşünülmesinin ahlaki açıdan sorgulanması gerektiği vurgulanmıştır (ICISS, 2001: VII).

Koruma sorumluluğu ile kastedilen şey insanlığa karşı işlenen suçlar ve kitlesel katliamlar gibi hassas konularda devletlerin kendi vatandaşlarını koruma noktasında çekimser kalması veya koruyamaması durumunda tüm uluslararası toplumun bundan sorumlu olduğudur. Tam da atfedilen bu sorumluluğun icrası kısmında olası suiistimalleri önleyebilmek adına yapılacak müdahalelerin belirli kurallara bağlanması gerektiği hususu ön plana çıkmıştır (ICISS, 2001: VII-VIII). Raporunda, koruma sorumluluğu kavramının üç önemli saçı ayağından bahsedilmiştir. Bunlardan ilki, önleme sorumluluğudur. Buna göre vatandaşların iç çatışmalar veya buna benzer tehditlerin var olduğu bir ortamda önceden alınacak önlemler sayesinde korunması amaçlanmıştır. İkincisi ise tepki verme sorumluluğudur. Özellikle ciddi insani krizlerin ortasında bu insani krizi sona erdirmek için gereken cevabın verilmesi gerektiği hususu vurgulanmıştır. Nihayetinde sonuncu olarak ise yeniden inşa etme sorumluluğu üzerinde durulmuştur. Bölgeye yapılan müdahaleler sonrasında bölgede yaşayan

vatandaşlara gerek maddi ve manevi açıdan destek olmak gerekse de ileride çıkabilecek potansiyel çatışmaları önleyebilmek adına bölgede güçlü bir yapı inşa etmek amaçlanmıştır (ICISS, 2001: XI).

Askeri müdahalelerin prensipleri kısmının ilk bendinde, insanları koruma amaçlı askeri müdahalelerin istisnai ve olağanüstü bir önlem olduğu belirtilmiştir. Askeri bir müdahale yapılabilmesi için gerekli şartlar iki maddede açıklanmıştır. Buna göre:

- Kasıtlı olup olmamasına bakılmaksızın devlet ihmalinin varlığı ya da eyleme geçememe durumu sonrasında gerçekleşen büyük ölçekli can kaybı ya da,
- Öldürme, zorla sınır dışı etme, terör eylemleri veya tecavüz yoluyla yapılmış büyük ölçekli etnik temizlik. (ICISS, 2001: XII).

Prensipin ikinci bendinde ise tedbir ilkelerinden dört maddede söz edilmiştir:

- **Doğru Niyet:** Müdahalenin ilk önceliği, her ne olursa olsun insanların acısını durdurmak veya önlemek olmalıdır. Özellikle birden fazla devletin ortak yaptığı ve bölge tarafından da destek gören operasyonlar doğru niyet ilkesine göre daha başarılıdır.
- **Son Çare:** Askeri müdahale, krizin önlenmesi adına her şey denendikten sonra son çare olarak başvurulması gereken bir yöntemdir.
- **Ölçülü Önlemler:** Askeri müdahalenin boyutu insani koruma hedefini sağlayacak yeterli düzeyde olmalıdır.
- **Makul Beklentiler:** Müdahalenin meşru kabul edilebilmesi için müdahale sonrasında bölgede yaşanan insani kriz sona ermeli veya müdahalenin sonuçları hareketsiz kalmaktan geride olmamalıdır (ICISS, 2001: XII).

Prensipin üçüncü bendinde ise doğru yetkinin ilkeleri altı başlıkta ele alınmıştır:

- İnsanları koruma amacıyla askeri müdahaleye izin vermek için BM Güvenlik Konseyi'nden daha iyi ve daha uygun bir yapı yoktur. Koruma sorumluluğu raporu BM Güvenlik Konseyi'ne bir alternatif bulmak için değil, daha iyi çalışması için hazırlanmıştır.
- Güvenlik Konseyi'nin izni herhangi bir askeri müdahale eylemi gerçekleştirilmeden önce muhakkak alınmalıdır. Müdahale çağrısında bulunanlar, resmi olarak müdahale yetkisi talep etmeli veya Güvenlik Konseyi'nin konuyu kendi inisiyatifiyle gündeme getirmesini sağlamalıdır. Buna ek olarak BM Genel Sekreteri'nin BM Şartı'nın 99. maddesi uyarınca konuyu gündeme getirmesi sağlanabilir.
- Güvenlik Konseyi, büyük çapta insan kaybının yaşandığı veya etnik temizlik iddialarının olduğu durumlarda, müdahale yetkisi taleplerini derhal gündemine almalı ve iddialar doğruysa müdahaleye destek vermelidir.

- Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi hayati derecede kendi ulusal çıkarlarıyla ters düşmeyen konularda çoğunluğun desteklediği müdahaleye ilişkin veto yetkisini kullanmamalıdır.
- Güvenlik Konseyi'nin teklifi reddetmesi veya makul sürede ele almaması durumunda ise ilk olarak konunun "Barış için Birleşme" prosedürü çerçevesinde Genel Kurul nezdinde özel olarak görüşülmesi sağlanabilir, ikinci olarak ise BM Şartı'nın VII. Bölümü içerisinde yer alan yetki kapsamı içerisinde bölgesel veya bölgesel altı oluşumlara yetki tanınabilir.
- Güvenlik Konseyi, insani krizler karşısında gelen müdahale taleplerine olumlu cevap vermemesi durumunda ilgili devletler durumun aciliyeti ve ciddiyetini dikkate alarak izinsiz harekete geçebilir. Bu durum BM'nin güvenilirliğine ve itibarına zarar verecektir (ICISS, 2001: XII-XIII).

Prensiplerin dördüncü ve son bendinde ise yapılacak olan müdahalenin ilkeleri sayılmıştır:

- Müdahale yetkisi kesin, amaçlar net olmalıdır.
- Müdahalede bulununlar arasında ortak askeri yaklaşım, komuta birliği, açık ve net iletişim olmalıdır.
- Amaç devletin yıkılması değil, nüfusun korunması olmalıdır. Bu anlamda uygulanacak güç aşamalı olarak ve gerektiği ölçüde arttırılmalıdır.
- Operasyon, uluslararası insani hukuk kurallarına riayet etmelidir.
- Güç kullanımı, koruma sorumluluğunun ilk amacı olmamalıdır.
- İnsani organizasyonlarla mümkün olan en yüksek düzeyde koordinasyon sağlanmalıdır (ICISS, 2001: XIII).

Raporda uluslararası toplumun yapılacak müdahaleler konusunda ikiye bölündüğü vurgulanmıştır. Bir grup zorlayıcı müdahale sayısının daha da arttırılmasını ve bu müdahalelerin etkili olması gerektiğini savunurken diğer taraf ise zorlayıcı müdahalelerin azaltılmasını ve daha da önemlisi yapılan müdahalelerin hukuki dayanağının olması gerektiğini aksi takdirde müdahalenin olumsuz emsal olabileceği üzerinde durmuştur. Gene bir kısım yapılan müdahalelerin insan haklarının devlet egemenliğine baskın çıktığı yeni bir dünya düzenin habercisi olduğunu iddia ederken diğerleri ise insan hakları söylemlerinin manipüle edilerek devlet egemenliği üzerindeki aşındırmanın büyük devletlerin küçük devletler üzerinde tahakküm kuracağı bir dünyanın habercisi olduğunu savunur. Netice itibarıyla söz konusu tartışmanın devam etmesinin özellikle insan hakları ihlal edilen mağdurlar için bir felakete sebep olabileceği ve bu tartışmanın bir an önce son bulması gerektiği vurgulanmıştır (ICISS, 2001: 2.1.5).

Asimetrik güç dengesinin olduğu bir uluslararası sistemde devlet egemenliği ilkesi zayıf devletler için sadakat odağıdır. Ancak egemenlik, uluslararası ilişkilerin işlevsel bir ilkesinden daha

fazlasıdır. Geniş anlamda egemenlik, uluslararası evrensel hukuk ilkelerinin kabul edildiği, ulusal özgürlüklerin korunduğu ve kendi kaderini tayin etme hakkının bulunduğu bir yapıyı önermektedir. Bu bilinçle bütün devletlerin uluslararası hukukta egemen ve eşit olduğu ilkesi, BM Şartı ile güvence altına alınmıştır. Bununla birlikte 1945 yılı sonrası değişen uluslararası sistemin bir gereği olarak egemenlik ilkesi de bir dönüşüme uğramıştır. Devletlerin uluslararası insan haklarına riayet etmesinin bir zorunluluk olduğu ve bu sebeple devlet egemenliği üzerinde bir kısıtlamaya gidilmesi gerektiği görüşü güç kazanmıştır (ICISS, 2001: 7 1.32-1.33).

Komisyon, uzun bir tarihsel geçmişe sahip "insani müdahale" kavramının tanımını yaparken kavramı belirli kalıplara oturtmak istememiş ve asıl amacın tehlike altında bulunan insanlara yardım edilmesinin ve korunmasının gerektiği üzerinde durmuştur. (ICISS, 2001: 9 1.39). Bu sorumluluk askeri müdahaleyi her ne kadar gerekli kılsa da müdahaleye ilişkin tutarlı, güvenilir ve uygulanabilir standartlar getirilmesi gerekmektedir (ICISS, 2001: 11. 2.2). İnsani amaçlarla yapılacak müdahalenin dört temel hedefi karşılaması önemlidir;

- Müdahale edilip edilemeyeceğini eğer müdahale edilecekse ne zaman ve nasıl müdahale edileceğini belirlemek için net kurallar, prosedürler ve kriterler oluşturulmalıdır;
- Geri kalan bütün yöntemlerin başarısız olması durumunda askeri müdahalenin meşruiyeti tesis edilmelidir;
- Yapılacak askeri müdahalenin belirlenen amaçlarının dışına çıkmaması, etkili olması, insani maliyetleri ve kurumsal hasarı en aza indirmek için gereken özen gösterilmelidir;
- Kalıcı ve sürekli barış tesis edilmeli, mümkün olduğunca çatışma nedenleri ortadan kaldırılmalıdır (ICISS, 2001: 11 2.3).

İnsani koruma operasyonları, açıkça aşağıdaki ilkelere dayanmaktadır:

- Operasyon, kesin olarak tanımlanmış bir siyasi hedefe yönelik olmalıdır. Angajman kuralları net olarak belirlenmelidir;
- Müdahale siyasi olarak denetime tabi tutulmalı, görevini yerine getirmek için gerekli kaynaklara sahip askeri komutan tarafından tek bir emir komuta zinciri içerisinde yürütülmelidir;
- İnsani koruma operasyonunun amacı, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü en kısa sürede sağlamak olmalıdır;
- Operasyonun yürütülmesi safhasında, sivil nüfusun maksimum koruma altında olması taahhüt edilmelidir;
- Uluslararası insani hukuk ilkelerine riayet edilmelidir;
- Müdahale eden kuvvet için güç kullanımı asla diğer görevlerin önüne geçmemelidir;

- Askeri, sivil otoriteler ve diğer kuruluşlar arasında maksimum koordinasyon sağlanmalıdır (ICISS, 2001: 67 7.51).

Komsiyon, BM Genel Kuruluna koruma sorumluluğunun temel ilkelerini içeren dört temel unsuru kabul etmesini tavsiye etmiştir:

- Sorumluluk olarak egemenlik fikrinin kabul edilmesi;
- Uluslararası devletler topluluğunun, koruma sorumluluklarını yerine getiremeyen veya yerine getirmek istemeyen devletlerde insan koruma talepleriyle karşı karşıya kaldığında önlemek, tepki vermek ve yeniden inşa etmek başlıkları altında üç adet sorumluluğunun olması;
- Askeri müdahaleyi gerektiren insan koruma taleplerinin meşruluğunun sağlanması için gereken eşğin büyük ölçekli can kaybı veya etnik temizlik şeklinde olması;
- İnsani koruma amacıyla askeri güç kullanıldığında uyulması gereken ihtiyat ilkelerinin doğru niyet, son çare, ölçülü önlemler ve makul beklentiler olması (ICISS, 2001: 74 8.28).

İnsani müdahale, uluslararası kamuoyu nezdinde popülaritesini koruyan tartışmalı bir uluslararası politika konusudur çünkü hem onu gerektiren hem de sorgulayan koşullar hiçbir zaman sona ermemiştir. Bu durum katılımcıların farklı ahlaki konumlarıyla şekillenen sonu gelmeyen tartışmalara yol açmıştır. “Koruma Sorumluluğu” fikri Soğuk Savaş sonrası dönemde insani müdahale ile ilgili sorun ve açmazları çözmek amacıyla bazı akademisyenler ve politikacılar tarafından ortaya atılmıştır. Koruma sorumluluğu doktrininin uluslararası barış ve güvenlikle ilgili konularda karar verme yetkisine sahip BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin eylem ve söylemlerinde herhangi bir farklılık getirip getirmediği hususu oldukça önemlidir.

Koruma Sorumluluğu kavramını savunanlar kavramın sadece askeri müdahale ayağına odaklanarak değerlendirilmemesi gerektiğini ayrıca önleme ve çatışma sonrası inşa etme stratejileri gibi çatışma çözümüne yönelik kapsamlı araçları da dikkate alınması gerektiğini iddia etmektedirler. BM Güvenlik Konseyi'nin gerçekleştirdiği askeri müdahaleler çatışma sonrası inşa mekanizmalarının yetersizliği nedeniyle en iyi çözümü getirmemiştir. Fakat kanlı çatışmaların tekrarlandığı bir dünyada, çatışmanın boyutlarını büyütmemek için şiddet olaylarına kayıtsız kalmak optimal bir çözüm değildir.

Koruma Sorumluluğu kavramının misyonu, uluslararası sorumlulukla toplumlara vahşetten korumaktır. Egemenlik kavramı bir sorumluluk olarak anlaşılır ve soykırımlar ya da savaş suçları gibi mezalimler söz konusu olduğunda Güvenlik Konseyi harekete geçer ve zulmü durdurmak için yaptırımlar uygular veya çatışmaya müdahale eder. Kavramın misyonu Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkmış, liberal sistem küresel sistem haline gelmiş, Soğuk Savaş dönemine göre tüm dünya

tek blok haline gelmiş ve egemenlik kavramı sorgulanmıştır. Uygulamada Koruma Sorumluluğu her durumda beş devletin çıkarlarına göre şekillenmektedir. Bu devletlerin uluslararası yapı ve güç dengelerindeki durumları kavramın kaderini tayin etmektedir.

Birleşmiş Milletler kolektif eylem alanı uluslararası toplumun temsilcisi olan bir kurum olduğu için oldukça önemlidir. Bununla birlikte BM'nin üyelerinin çoğunluğu BM'nin işleyiş mekanizmasına eleştirel yaklaşmaktadır. BM Güvenlik Konseyi üyelerinin askeri müdahale gerektiren konulardaki ayrıcalıklı konumu, BM üyeleri nezdinde haksız ve adaletsiz olarak görülmekte ve uluslararası siyasetteki Kuzey-Güney ayrımını hatırlatmaktadır. Önemli olan hassas uluslararası konularda BM Güvenlik Konseyi'nin karar alma mekanizmasında tüm üye devletlerin daha fazla söz sahibi olmalarını sağlayacak bir düzenleme yapılmalıdır. İnsan haklarını ihlal eden ve suiistimal eden hükümetlere karşı caydırıcılık sağlamak için BM'nin uluslararası toplum arasında geniş destek gören daha fazla yasal kural ve sözleşmeye ihtiyacı vardır. Çatışmayı önleme mekanizması zaten savaş alanına dönüşmüş bir ülkeye askeri müdahale yapmaktan daha etkili olabilir. Dolayısıyla insani müdahaleyi daha standart hale getiren ve tiran devletler için daha caydırıcı sonuçlar doğuracak evrensel olarak bağlayıcı normlara acilen ihtiyaç duyulmaktadır.

ICISS'in Koruma Sorumluluğu doktrini, evrensel insan hakları taahhüdü ile kozmopolit çağrışımlarda bulunmuştur fakat BM Güvenlik Konseyi'nin daimi beş üyesinin jeopolitik kararlarının müdahale gerektiren en acil durumlarda bile etkili olması doktrinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır. İnsanların çektiği acılar için küresel empati yaratma mücadelesi mevcut sistemin engelleriyle çevrili çetin bir görevdir. Bununla birlikte, ortak insanlığımız adına insani müdahalenin sorunlu yönlerinin çözümlenmesi çabalarına katkıda bulunmak için daha fazla çaba sarf edilmeli ve çözüm önerileri tartışılmalıdır.

3.4. İnsani Müdahale Örneklerinin Analizi

İnsani müdahale örneklerinin sayısı ile ilgili net bir veriye ulaşmak mümkün değildir. Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi insani müdahalenin büyük ölçüde meşruiyet aracı olarak kullanılmasıdır. Bir başka ifadeyle insani müdahale doktrini, müdahale eden tarafın kendisine uluslararası alanda destekçi bulabilmesi için çoğunlukla başvurduğu bir gerekçedir. Müdahale edilen taraf ise çoğunlukla bunun bir egemenlik ihlali olduğunu savunmaktadır. Hatta müdahaleci devletlerin müdahale etmek istedikleri coğrafyalar üzerinde önceden gayri resmi yollarla yerel halk arasında karışıklıklar çıkararak mevcut hükümetlere karşı ayaklanmaları ve dolayısıyla müdahale için uygun zeminin hazırlanmasına destek oldukları iddia edilmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi Doğu Türkistan ve Suriye gibi örneklerde hareketsiz kalınması müdahaleci devletlerin seçici davrandıkları iddialarını desteklemektedir. Nihayetinde insani müdahale kavramı üzerinde yaşanan bu tartışmaları en aza indirmek için çalışmalar devam etmektedir. Bununla birlikte tarihsel süreç içerisinde insani müdahale tartışmalarının gölgesinde birçok müdahale gerçekleştirilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin liderliğinde gerçekleştirilen Dominik Cumhuriyeti, Grenada ve Panama müdahalelerinin temel motivasyonunun insani amaçlar olduğu vurgulanmıştır. Fakat dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda kendi bulunduğu kıtada herhangi bir komünist yönetimin olmamasını arzu eden ABD'nin insani gerekçeler öne sürerek bu müdahaleleri gerçekleştirdiği iddia edilmektedir. Bir başka ifadeyle ABD, insani müdahaleyi kullanarak kendi çıkarları doğrultusunda çevresindeki ülkelere müdahale ettiği noktasında eleştirilmektedir.

Hindistan'ın Doğu Pakistan'a yapmış olduğu müdahaleyi günümüz şartlarına göre değerlendirirsek insani müdahale için bazı gerekli şartların oluştuğu söylenebilir. Uluslararası Hukukçular Komisyonu Raporu tarafından özellikle vurgulanan yapılan müdahalenin ihlallere göre orantılı olduğu, gerçekleşen insani kıyım ve ortaya çıkan kaosun bölgedeki ülkeleri istikrarsızlaştıracak boyutlara gelmesi insani müdahalenin gerekliliğini ortaya koyan sebepler arasındadır. Hindistan'ın yapmış olduğu müdahale sonrası bu durumdan muzdarip birçok insanı kurtarması ve BM Genel Sekreteri'nin de benzer düşüncede olması bu görüşü desteklemektedir (Teson, 2000: 187). Buna rağmen insani müdahale yapılmadan önce tüm barışçıl yolların denenmemiş olması eleştirilmiştir. Hindistan hükümetinin olayların başlangıcından uzun süre ancak göç dalgası ile karşı karşıya kalınca aksiyon adımı alması, yapılan müdahalenin insani amaçlardan çok kendi çıkarları ekseninde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Wheeler, 2000: 65).

Hindistan'ın Doğu Pakistan'a yapmış olduğu müdahale geniş bir perspektiften ele alındığında tarihsel süreç içerisinde iki ülke arasındaki ihtilafların insani amaçlarla yapılan müdahaleyi arka planda bıraktığı görülmektedir. Hindistan sınır komşusu Pakistan'da yaşanan bu iç karışıklık ve sonrasında oluşan rejim değişikliğinden hem siyasi hem de ekonomik açıdan karlı çıkmıştır. Bir başka ifadeyle Pakistan'da ortaya çıkan insani krizin Hindistan tarafından bölgeye müdahale etmek için bir fırsat olarak değerlendirildiği iddia edilmiştir (Verwey, 1985: 402). Hindistan'ın Doğu Pakistan'a yaptığı müdahalenin insani müdahale kriterleri açısından değerlendirildiğinde en önemli getirisi devlet egemenliğine atfedilen dokunulmazlığın oldukça güçlü bir şekilde savunulduğu bir dönemde insan haklarına yapılan vurgudur (Türkmen, 2006: 99).

Vietnam, Kamboçya'ya müdahalesini "çifte savaş" olarak uluslararası topluma anlatmış ve yapmış olduğu müdahaleyi bu sebeple meşrulaştırmak istemiştir. Bu yüzden Vietnam'ın Kamboçya'yı işgalinin insani müdahale başlığı altında değerlendirilmesi mümkün değildir. Ayrıca Vietnam'da Kamboçya'ya yapmış olduğu müdahaleyi hiçbir zaman insan hakları ihlallerine son vermek maksadıyla yaptığını iddia etmemiştir (Arend ve Beck, 1993: 122).

Çifte savaş teziyle işgalin meşru müdafaa kapsamında olduğunu savunan Vietnam'ın işgalle birlikte ülkedeki mevcut yönetimi yıkması orantısız olarak değerlendirilse de bu işgalin önleyici bir önlem olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunan bilim insanları mevcuttur (Türkmen, 2006: 120). Vietnam ve Kamboçya arasında özellikle Pol Pot iktidarı sonrasında oldukça kötü bir hal almış ve

Vietnam Pol Pot iktidarını devirmek için uygun zemini bulunca bu fırsatı değerlendirmiştir. Ayrıca Vietnam işgal sonrası uzun süre Kamboçya'dan çekilmemiştir (Abiew, 1999: 130).

Tüm bunlara rağmen Vietnam'ın müdahalesi sonrasında Kamboçya'da yaşanan insan hakları ihlalleri geçici süreliğine sona ermiştir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde Vietnam'ın Kamboçya müdahalesi insani müdahale kapsamında değerlendirilebilir. Vietnam'ın Kamboçya'yı işgal etmesinin sebebinin orda yaşayan insanların hayatını kurtarmak olmasa da özellikle Pol Pot yönetiminin yaptığı katliamları durdurmak amacıyla yerinde bir müdahale olduğu söylenebilir (Türkmen, 2006: 122).

Tanzanya'nın Uganda'ya olan müdahalesi, Tanzanya hükümetinin müdahaleyi hem insani müdahale adı altında meşrulaştırma çabasının olmaması hem de İdi Amin'in iktidardan devrilmesini Ugandalı muhaliflerin sağlamış olması dolayısıyla insani müdahale olarak değerlendirmek mümkün değildir. Hem dünyada devam eden Soğuk Savaş ile ilgili yeni gelişmelerin meydana gelmesi hem de ABÖ'nün İdi Amin'e karşı olmasının Tanzanya'ya olan tepkinin uluslararası arenada azalmasına neden olmuştur (Türkmen, 2006: 125). Bu olayın Afrika kıtası içerisinde sınırlı kalması ve uluslararası alanda etkisi olmaması ve İdi Amin yönetiminin çok sayıda insani katletmesi Uganda'nın başvurmasına rağmen konunun BM Güvenlik Konseyi'nde gündeme alınmamasına sebep olmuştur. Ayrıca BM üyesi hiçbir devlet Tanzanya'nın bu konudan ötürü cezalandırılmasını talep etmemiştir (Arend ve Beck, 1993: 124).

Uganda'da yaşanan insani kıyıma verilen reaksiyonun insani müdahale kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini söylemek son derece doğaldır. Bunun en önemli sebebi insani müdahale şartlarının en temel kıstaslarından insanların canice katledilmesi Uganda'da fazlasıyla gerçekleşmiştir. Müdahale öncesinde Tanzanya ve Uganda arasında çatışmaların olması müdahalenin meşruiyetine gölge düşürse de insani gerekçeler göz ardı edilmemelidir. Buna ek olarak Tanzanya müdahale sonrasında Uganda'dan herhangi bir kazanım elde etmemiş ve sadece İdi Amin'in despot yönetimine son verilmek istenmiştir. Nihayetinde müdahale sonrasında Uganda halkı kurtarılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde müdahale için en meşru dayanak insani zorunluluklardır (Teson, 2000: 185).

Tanzanya'nın Uganda'ya müdahalesi hukuki olarak meşru olmasa da Uganda'da var olan İdi Amin iktidarının aşırılıkları yüzünden Tanzanya'ya karşı uluslararası toplumda bir tepki oluşmamış hatta kendisine destekçi bile bulmuştur. Bu örnekte görüldüğü üzere evrensel insan haklarının ihlal edilmesi uluslararası toplumda büyük bir tepki ile karşılanmakta ve devlet egemenliği ilkesini ikinci plana atmaktadır.

ECOWAS'ın Liberya'ya yapmış olduğu insani müdahalenin yegane amacı insani kaygılardır. Ayrıca insani müdahalenin ruhuna uygun ve tüm şartlarını taşıdığı için üzerinde mutabakat sağlanmış

nadir insani müdahale örneklerindedir (Wippman, 1993: 179). Müdahalenin meşruiyeti üzerine yapılan tartışmalarda Güvenlik Konseyi'nin müdahaleye izin vermediği halde bu müdahalenin gerçekleştiği üzerinde durulmuştur. Buna rağmen Güvenlik Konseyi aldığı 788 sayılı kararda ECOWAS'ı takdir etmiş ve tüm devletlerin ECOWAS'a destek olmasını isteyerek müdahaleyi meşrulaştırmıştır. Güvenlik Konseyi'nin böyle bir yol izleyerek hem devlet egemenliği ilkesini korumak istemiş hem de insani müdahalenin gerekli olduğu bu olayı meşrulaştırdığı iddia edilmiştir (Abiew, 1999: 208).

ECOWAS tarafından özen gösterilen bölgesel kimlik olgusu, Liberya'ya yapılan insani müdahalenin halk tarafından kabul edilmesini kolaylaştırmıştır. Liberya örneği, bilhassa Afrika kıtası özelinde bölgesel kuruluşların müdahale edilecek coğrafyadaki kültürü, toplumsal değerleri ve orada yaşayan halkın özelliklerini iyi bilmeyen uluslararası kuruluşlara nazaran çok daha başarılı olduğu söylenebilir. Bu araştırmadan üç ana sonuç çıkarılabilir;

- Öncelikle Liberya örneği, operasyonun kimliğinin operasyonun başarısı için önemli bir bağımsız değişken olduğunu göstermektedir. ECOWAS, bölgesel bir örgüt olarak, etkin müdahaleyi uygulayabilen, haklı bir uluslararası örgüt olarak algılanmıştır. Müdahale sürecinin analizi, Liberya'ya yapılan müdahalenin başarılı bir vaka olarak görülmesi anlamında bu argümanı doğrulamaktadır. ECOWAS bu süreçte hem müdahale uygulamalarında lokomotif rolü oynamış hem de Liberya iç savaşında uluslararası toplumun ilgisini çekmiştir. ECOWAS'ın Liberya'nın kırsal bölgelerindeki varlığı hem sıradan insanlar hem de bölgedeki daha küçük savaşan gruplar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu karşılamadaki en etkili unsur, ECOWAS'ın müdahale gündeminin arkasında barışı pekiştirmekten farklı bir motivasyona sahip olan uluslararası bir kuruluşun ziyade bölgesel bir aktör olduğu duygusuydu.

- İkinci olarak, birinci noktayla bağlantılı olarak, ECOWAS, daha geniş barış inşası operasyonu bağlamında Birleşmiş Milletler'in iyi ve etkili bir ortağı olmuştur. BM tarafından kurulan izleme grubu, ECOWAS askerlerinin korumasıyla bölgeye girmiştir. Ayrıca, güvenliğin farklı barış ve güvenlik sektörlerine hitap edecek şekilde pekiştirilmesini amaçlayan projelerin fonlarının adil dağılımında da ECOWAS önemli bir rol oynamıştır. Cinsiyet güvenliği, yargı mekanizmalarında kapasite geliştirme, polis ve jandarma eğitimleri konularında projeler ECOWAS temsilcileri tarafından organize edilmekte ve izlenmektedir. Bu projeler, Liberya barış inşası operasyonlarının, güvenlik inşasında toplumsal kesimi göz ardı eden ve daha çok devlet güvenliğine odaklanan önceki müdahale uygulamalarından farklılaşmasına yardımcı oldu.

- Son olarak, müdahalede bölgesel bir organizasyonun varlığı, barış inşası faaliyetlerinde yerel sahiplenme ölçeğinin artmasına da yardımcı olmuştur (Halistoprak, 2015: 18-19).

Irak'a yapılan müdahale BM Genel Kurulu'nda tartışılmıştır. Bazı devletler müdahaleyi Irak'ın egemenliğinin ihlali olarak görürken bazıları da müdahale lehinde konuşmuştur. Nihayetinde hiçbir kınama kararı kabul edilmemiştir (Murphy, 1996: 193). Tüm eleştirilere rağmen Irak'a yapılan müdahale, insani müdahale kriterlerini karşılaması bakımından oldukça yeterli düzeydedir. Geniş çapta insan hakları ihlalleri, tüm diplomatik yolların tüketildikten sonra kuvvet kullanımına başvurulması, orantılılık, yaşanan çatışmadan tüm bölgeyi etkileyecek boyutta olması, müdahalenin başarılı olması ve mağdurların kurtarılmış olması 1991 Irak müdahalesinin başarısının bir yansımasıdır (Türkmen, 2006: 144).

Somali, BM Güvenlik Konseyi kararı ile gerçekleştirilen ilk insani müdahale olma özelliğini taşıdığı için kavramın tarihindeki dönüm noktalarından biridir. Bununla beraber Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin tek başına dünya polisliğine soyunmasının dünya kamuoyunda yansımaları da test edilmiştir. Özellikle BM Güvenlik Konseyi'nden çıkan insani müdahale kararının uygulanması aşamasında sorumluluğun önemli bir bölümünü üstlenen ABD'nin bölgeye yapılan müdahale insani amaçların dışına çıkarak kendi politikalarını uygulaması kamuoyunda rahatsızlık yaratmıştır. Bir başka ifade ile insanları kurtarma amaçlı ahlaki sorumluluk üstlenilerek yapılan müdahale, çıkar ve güç siyasetine dönüşmüş dolayısıyla insani müdahale meşruiyeti üzerindeki şüpheleri arttırmıştır.

Haiti'de mevcut cunta liderliğinin bir ABD işgal gücünün bölgeye doğru yola çıktığını farketmesinden sonra, Eylül 1994'te ABD temsilcileri, eski ABD Başkanı Jimmy Carter ve Senatör Sam Nunn'un yardımıyla bir anlaşma sağlanmıştır. Akabinde ABD birlikleri 19 Eylül 1994'te Haiti'ye girmiştir. Anlaşmanın sonucunda operasyon herhangi bir askeri muhalefet tarafından karşılanmamıştır. Uluslararası kamuoyu da anlaşmaya ve ABD müdahalesine büyük oranda olumlu tepki vermiştir. ADÖ'nün yeni Genel Sekreteri, "siyasi tedbirlerin ve diplomasinin üstün geleceğini varsayan anlaşmadan derin memnuniyet duyduğunu" dile getirmiştir. Venezuela, ABD'nin Haiti'deki eylemini kınayan tek Latin Amerika ülkesi olarak bir istisna oluşturmuştur (Teson, 1996: 357).

Güvenlik Konseyi tarafından 8 Haziran 1994 tarihli 925 sayılı karar uyarınca belirtilen insani hedefler ve 22 Haziran 1994 tarihli 929 sayılı karar ile Ruanda'ya müdahale edilebilmesi için üye devletlere yetki tanınması birlikte ele alındığında Ruanda müdahalesinin insani müdahale olduğu aşikardır. Ruanda'da yaşanan insan hakları ihlalleri Güvenlik Konseyi tarafından tarihte ilk kez BM Şartı'nın 39. Maddesine atıf yapılarak barış tehdidi olarak değerlendirilmiştir. Nihayetinde 1994 tarihli 925 sayılı kararla Ruanda'da yaşanan insan hakları ihlallerine vurgu yapılarak "Turquoise" operasyonu kararlaştırılmıştır (Demirel, 2013: 162).

ECOWAS tıpkı Liberya'da olduğu gibi bir kez daha Güvenlik Konseyi'nin izni dışında 1998 yılında Sierra Leone'ye askeri müdahale bulunmuştur. Demokratik bir seçim sonucu 1996 yılında iktidara gelen Ahmet Kabbah'ın aradan sadece bir yıl geçmesinin ardından askeri darbeye devrilmesinin müteakip mevcut hükümeti koruma adına bu askeri müdahale gerçekleşmiştir.

Müdahale öncesinde Güvenlik Konseyi 8 Ekim 1997 tarihli 1132 sayılı kararı alarak askeri müdahaleyi kınamış, Sierra Leone'ye ekonomik yaptırımlar uygulamış ve seçilmiş hükümetin tekrar göreve dönmesini talep etmiştir. Bu girişimler sonuç vermeyince ECOWAS 1998 yılında yaptığı müdahale ile darbeci askerleri iktidardan uzaklaştırmıştır. Güvenlik Konseyi ECOWAS'ın yapmış olduğu askeri müdahale üzerine darbecilerin iktidardan uzaklaştırılmasını memnuniyetle karşılamış ve ECOWAS'ın çabalarını takdir etmiştir. Akabinde Güvenlik Konseyi 16 Mart 1998 tarihli 1156 sayılı kararıyla Sierra Leone'de iktidara tekrar seçilmiş lider Ahmet Kabbah'ın gelmesinden memnuniyet duyduklarını ve Sierra Leone'ye yönelik ekonomik yaptırımların kaldırılacağını açıklamıştır. ECOWAS askeri müdahaleyi sürgünde bulunan devrik iktidar Ahmet Kabbah'ın talebi üzerine gerçekleştirmiştir. İnsani müdahale açısından değerlendirildiğinde ECOWAS'ın yaptığı müdahalenin davet üzerine gerçekleştirildiği aşikardır. Bu açıdan bakıldığında zaman yapılan müdahalenin hukuki zemini de mevcuttur (Çakır, 2003: 104-105).

Doğu Timor müdahalesi insani müdahalenin disiplin içerisinde en çok konuşulduğu dönemde gerçekleşmiş bir olaydır. Uluslararası toplum bir süre Doğu Timor'a yapılması gereken müdahale konusunda adım atmasa da Ruanda ve Bosna'da yaşanan insani kriz tüm uluslararası topluma hareketsiz kalınması halinde yaşanacak dramı gözler önüne sermiştir. Bu acı tecrübe Doğu Timor'da yaşananlara karşı uluslararası toplumun daha duyarlı olmasını sağlamıştır. Bu sayede Doğu Timor'da yaşanacak potansiyel can kayıplarının önüne geçilmiş ve dünya kamuoyu vicdanı bir nebze olsun rahatlamıştır. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen Doğu Timor müdahalesiyle ilgili olumsuz gelişmelerde meydana gelmiştir. Özellikle müdahale sonrası kurulan bağımsız devletin karşılaşıacağı zorluklar öngörülemediği ve iç karışıklıklar çıkmıştır. Bu durum insani müdahale kadar müdahale sonrasında bölgedeki kalıcı barışın tesisi için atılacak adımların da ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir. Nihayetinde Doğu Timor müdahalesi hem insani müdahale doktrini tarihindeki önemli örneklerden biri olmuş hem de doktrine katkı sağlamıştır.

NATO'nun Kosova'ya yaptığı müdahale insani müdahale tarihi açısından oldukça tartışmalıdır. Her ne kadar insani amaçlarla yapılsa da bu müdahale uluslararası hukuka aykırıdır. NATO, uluslararası toplumun hızlı hareket edememesi sebebiyle sorumluluk alarak Miloseviç'in Kosovalılara yaptığı baskıyı sona erdirmek istemiştir. Bununla birlikte NATO'nun müdahalesini meşrulaştırmak isteyenlerin iddia ettiği gibi bu müdahale meşru müdafaa değildir çünkü herhangi bir NATO üyesi devlete saldırılmamıştır. NATO'nun müdahaleyi yaparken BM'den izin almamış olması da bu müdahalenin en çok tartışılan yanını oluşturduğu iddia edilmektedir (Ceylan, 2021: 59).

Tezin içerisinde yer alan on dört insani müdahale örneği üzerinden değerlendirilmeler yapılmış ve tabloya yansıtılmıştır. Tablo oluşturulurken "müdahale başarılı olmuş mudur?", "suistimal var mı?" gibi subjektif sorular göz ardı edilerek objektif olarak değerlendirilmeler yapılmıştır.

Tablo 1: İnsani Müdahale Örneklerinin Analizi

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ			
İnsani Müdahale Örnekleri	BM Güvenlik Konseyi'nin izni var mı?	Müdahale sonrası iktidar değişikliği oldu mu?	Bölgesel örgütlerden destek alındı mı?
Dominik Cumhuriyeti	Hayır	Evet	Evet
Doğu Pakistan	Hayır	Hayır	Hayır
Kamboçya	Hayır	Evet	Hayır
Uganda	Hayır	Evet	Evet
Grenada	Hayır	Evet	Evet
Panama	Hayır	Evet	Hayır
Liberya	Hayır	Evet	Evet
SOĞUK SAVAŞ SONRASI			
Irak	Evet	Hayır	Evet
Somali	Evet	Hayır	Evet
Haiti	Evet	Evet	Hayır
Ruanda	Evet	Evet	Hayır
Sierra Leone	Hayır	Evet	Evet
Doğu Timor	Evet	Evet	Hayır
Kosova	Hayır	Evet	Evet

3.5. İnsani Müdahale Kavramının Uluslararası Hukuktaki Yeri ve Geleceği

Soğuk Savaş sonrası yapılan insani müdahalelerin sayısının artması, insani müdahale kavramının uluslararası hukuka aykırı olup olmadığına ilişkin sorular gündeme getirmiştir. Devletlerin vatandaşlarına karşı yapmış olduğu insan hakları ihlalleri sonucunda ortaya çıkan dramatik görüntüler ve bunun sonucunda oluşan göç krizlerini sona erdirmek için bir başka devletin kuvvet kullanarak insan hakları ihlallerini sona erdirmek istemesi, devletlerin egemenliğine bir müdahale olup olmadığı konusunu tartışmaya açmıştır. BM Şartı'nın ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin kabulünden sonra insan haklarına ilişkin uluslararası ortak teamüller inşa edilmeye çalışılsa da bu durum tüm devletler tarafından kabul edilmemiştir. İnsan haklarına riayet etmeye mesafeli şekilde yaklaşan devletler, iç işlerine müdahale edilmemesi için yaptıkları eylemleri kendi egemenliklerine dayandırmaktadır. Uluslararası kamuoyu böyle bir durumda yaşanan insan hakları ihlallerine ve bu ihlallerin tüm dünyada ortaya çıkaracağı sorunlara sessiz kalmamıştır. Bunun sonucunda yapılan insani müdahalelerin hukuki meşruiyeti sorgulanır hale gelmiştir (Sak, 2015: 122).

İnsani amaçlarla yapılan müdahalelerin BM Şartı'nda yazılı olan kuvvet kullanma yasağına aykırı olup olmadığı hususu ile yapılan insani müdahalelerin hukuka aykırı olsa dahi meşru olup olmadığına ilişkin tartışmalar Soğuk Savaş sonrası dönemde artmış ve birçok farklı bakış açısı ortaya çıkmıştır. İnsani müdahalenin kısa tarihindeki vakalar incelendiğinde devletlerin kimi zaman

müdahalelerde seçici davranması veya çekimser kalması, insani müdahaleye ilişkin hukuki tartışmaları daha da derinleştirmiştir (Sak, 2015: 122).

İnsani müdahalenin uluslararası hukuk içerisinde değerlendirilmesi zaruridir. İnsani müdahale, herhangi bir uluslararası antlaşma ile teminat altına alınmamıştır ve üzerinde net bir uzlaşma olmadığı için literatürde bir doktrin olarak kabul edilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde insani müdahaleye ilişkin doktrinden başka çalışmalar da olmuştur. 1987 yılında imzalanan Dış İlişkiler Hukuk Anlaşması ile bir devletin insan haklarını muhafaza etmek ve mağdurları korumak için herhangi bir izin almaksızın kuvvet kullanabileceği kabul edilmiştir (Caplan, 2000: 27).

İnsani müdahale en basit haliyle uluslararası hukuka aykırı olsa da belli şartlar altında meşruiyet kazanması mümkündür. Bu meşruiyetin kazanılması için insani müdahaleye ilişkin herkes tarafından kabul görecekararlar alınmalıdır. Özellikle yapılacak müdahalenin ne zaman, nasıl ve kimin yetkisine dayanarak yapılacağı gibi temel noktalarda uzlaşma gerekmektedir. Bu uzlaşma devletlerin kendi çıkarlarına göre müdahalede bulunup bulunmamasının önüne geçerek insani müdahaleye ilişkin soru işaretlerini azaltacaktır. İnsani müdahale kavramının mevcut haliyle böyle bir uzlaşmadan bahsetmek mümkün olmadığı için uluslararası hukuka aykırı olduğu gerçeği hala geçerliliğini sürdürmektedir (Ertuğrul, 2011: 664). Devletlerin üzerinde bir üst otoritenin bulunmadığı bir sistemde uluslararası hukukun gücü, kuralları takip edenler ve kuralları çiğneyenler arasında ayırım yapmaktan ziyade, uluslararası ilişkilerde siyasi güç dengesi için zemini şekillendirme kapasitesinden gelmektedir. Bu kapsamda uluslararası hukuk, devletlerin davranışını değerlendirmek için sabit bir standart yerine devletlerin kullanımına yönelik bir kaynak olarak algılanmalıdır. Böylece devletlerin uluslararası hukuku ihlal ettiği dönemlerde, uluslararası hukuka olan inanç azalmayacaktır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde yapılan insani müdahaleler ivme kazanmış ve uluslararası toplumun gündemini bir hayli meşgul etmiştir. Buna bağlı olarak insani müdahaleye ilişkin akademik çalışmalar da artmıştır. Yapılan çalışmalarda tam bir konsensusun sağlandığını söylemek zordur çünkü insani müdahaleyi devletlerin egemenliğine bir tehdit olarak görenler olduğu gibi bunu sadece insan haklarını korumak için yapılan ahlaki bir sorumluluk olarak görenler de vardır. Netice itibariyle insani müdahalenin tanımından hangi şartlar altında yapılabileceğine kadar herhangi bir konuda uzlaşma yoktur.

Gelişen teknoloji ve buna bağlı artan haberleşme imkanları sayesinde günümüzde iletişim oldukça hızlı bir hal almıştır. Twitter, Instagram, WhatsApp ve Facebook gibi sosyal medya uygulamaları sayesinde dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen olumlu ya da olumsuz bir olay saniyeler içerisinde on binlerce kilometre uzaklıktaki insanlara ulaşabilmektedir. Bu sayede dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen insan hakları ihlalleri çok hızlı bir şekilde dünyaya yayılmakta ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmektedir. Devletlerin müdahalede isteksiz

davranmaları durumunda bu tutum kendi vatandaşları tarafından tepki çekebilmekte ve özellikle demokratik devletlerde tekrar seçilme kaygısı ağır bastığı için isteksiz de olsalar devletler müdahalede bulunmaktadır.

İnsani müdahale konusunda birçok tutarsızlık mevcuttur. Hem devlet egemenliğini ihlal eden hem de ahlaki açıdan uluslararası sistemde yer alan bütün aktörlere ağır bir sorumluluk yükleyen insani müdahale kavramına ilişkin bu kadar belirsizliklerin olması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu belirsizlikleri bir nebze de olsa ortadan kaldırabilmek için 2000'lerin başından itibaren derinlikli bir çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar neticesinde ‘‘Koruma Sorumluluğu’’ kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavramla birlikte insani müdahaleye çeşitli kısıtlar getirilerek bir nizam sağlanmaya çalışılmıştır.

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Westphalia Barışı sonrası oluşan klasik anlamda devlet egemenliği ilkesi artık geçerli değildir çünkü devletlerin uluslararası topluluğa karşı sorumluluğu mevcuttur. BM Güvenlik Konseyi neyin “uluslararası barış ve güvenliğe tehdit” oluşturduğuna dair artık daha tecrübelidir. Bu geniş yorumun askeri müdahalelerin sayısında artışa yol açmasından ve tüm müdahalelerin “uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehditler” adı altında meşrulaştırılmaya çalışılmasından korkulmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, BM Güvenlik Konseyi insani gerekçelerle bir dizi askeri müdahaleye izin vermiş ve müdahale etmeme ilkesinin kapsamı, devlet olmanın ve demokratik yönetimin Evrensel İnsan Hakları gereklilikleriyle sınırlandırılmıştır. Tüm bu düzenlemelere rağmen insani müdahale ile ilgili hukuki tartışmalar devam etmektedir.

Devletler insan hakları hukukunun kendilerini bağlamadığını ve istedikleri gibi yönetmekte özgür olduklarını iddia edemezler. Soğuk Savaş sona ermeden önce BM, insan haklarının korunması hakkının önüne “devlet egemenliği” ve “müdahale etmeme” ilkesini koymuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra BM, “müdahale etmeme” ilkesi yerine insan haklarının gereklerine öncelik vermeye başlamış ve egemen bir devletin sınırları içinde kitlesel insan hakları ihlalleri ile karşı karşıya kalındığında insan hakları ihlallerini durdurmak ve o devlette barış ve düzeni yeniden sağlamak için kuvvet kullanımına bazı durumlarda izin vermiştir. İnsan haklarına önceleyen bu yaklaşım devletlerin egemenlik anlayışları üzerinde etkili olmuştur. Uluslararası toplumun ilke ve normların önceliği konusundaki anlayışını şekillendiren devletlerin ve uluslararası kuruluşların uygulamaları gelecek için emsal teşkil etmektedir.

Uluslararası toplum, devletlerin içerisindeki çatışmalarda BM'nin rolünü sürekli olarak yeniden yorumlamakta ve yeniden tanımlamaktadır. BM'nin devletler içerisindeki çatışmalar konusunda nasıl hareket etmesi gerektiğine ilişkin uluslararası beklentiler, dönemin tarihsel bağlamının özelliklerinden oldukça etkilenmiştir. 1960'lardan 1990'lara kadar, BM'nin insani müdahalelerdeki rolünün normatif bağlamında bazı değişiklikler olmuştur. Uluslararası toplumun normatif tercihlerinin sürekli olarak yeniden tanımlanması aynı zamanda uluslararası toplumun BM'den beklentilerinin yeniden tanımlanmasına da sebep olmuştur. BM'nin barış ve güvenlikteki rolünün sürekli kendini güncelleyen dinamik bir yapısı söz konusudur. Son yıllarda, özellikle insan hakları normlarının evrimi ve insani müdahale vakalarının sayısındaki ciddi artış, uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde de bazı değişikliklere ve dolayısıyla uluslararası toplum devlet egemenliği anlayışında değişikliklere neden olmuştur. Devlet egemenliği kavramındaki bu değişikliklerin hem uluslararası güvenlik, hem devlet güvenliği hem de insan güvenliği düzeyinde güvenlik açısından

bazı önemli sonuçları mevcuttur. Özellikle küreselleşmenin etkisiyle insan güvenliğinin devlet egemenliğinin önüne geçtiği bazı teorisyenler tarafından tartışılmaktadır. Terörizm, kitle imha silahları, “başarısız” veya “kötü” devletler gibi daha yeni güvenlik sorunlarının insani müdahale kapsamına alınması yeni bir gelişmedir ve Güvenlik Konseyi bu durumlarda da askeri operasyonlara yetki vermeye başlamıştır. Güvenlik gündeminin artık insan güvenliği ve çevre güvenliğini de içine alan genişlemesi, insani müdahalelerin yürütülmesini kolaylaştırmakla birlikte, müdahaleleri suiistimallere daha da açık hale getirmeye başlamıştır. Önemli olan insani müdahalenin alanının genişletilmesi değil, sağlıklı bir şekilde uygulanmasının sağlanmasıdır.

İnsani müdahalelerin yasallığı ve meşruluğu konusundaki tartışmalar halen devam etmektedir. Uluslararası hukuk uzmanları ve uygulayıcıları arasında bazı anlaşmazlıklar mevcuttur. Bununla birlikte, 20. yüzyılın başlarında, insani müdahale doktrini geniş bir kabul görmüştür. Birçok yazar devlet egemenliğini mutlak olarak tanımayı reddetmiş ve uluslararası toplumun barış ve güvenliği yeniden sağlamak için müdahale etme hakkına sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Devlet egemenliği ilkesi sorumluluk gerektirir. Bir devletin kendi halkını koruması öncelikli olarak kendisine aittir. Bununla beraber bir halk isyanlar, iç savaş veya kendi devletlerinin başarısız yönetim biçimi yüzünden mağdur oluyorsa ve kendi devletleri bu mağduriyeti gidermek için adım atmıyorsa veya atamıyorsa bu durumda müdahale yetkisi uluslararası bir aktör tarafından devralınabilir. İnsani müdahalenin gerekliliği, mevcut tehdidin ağır ve büyük ölçekli insan hakları ihlallerine neden olması, kuvvet kullanımının son çare olarak görülmesi, kuvvet kullanma amacının durdurma ile sınırlı olması gibi insani müdahalelerin yürütülmesine ilişkin objektif kriterler belirlenmelidir. Ancak, devletler ve bir bütün olarak uluslararası toplum, bu kriterlere saygı göstererek insani müdahalelerin gerçekleştirildiği esnada uygulanacak siyasi iradeye sahip olmadıkça insani müdahaleler için objektif kriterler belirlemek yeterli olmayacaktır.

Sonuç olarak insani müdahale kavramı günümüzde gelişimini sürdürmektedir. Kavramın lehte ve aleyhte olan taraftarları arasındaki tartışmalar kavramın gelişimine katkı sağlamıştır. Her iki taraf arasındaki fikir alışverişi kavramın eksik yönlerinin giderilmesini sağlamıştır. Özellikle 2001 yılında yayınlanan Koruma Sorumluluğu raporu ile insani müdahaleye ilişkin objektif kriterler getirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte devlet egemenliği ilkesine şerh düşen insani müdahale kavramı tüm devletler tarafından kabul edilmemiştir. Realistlerin deyimiyle güç ve çıkar ekseninde şekillenen uluslararası sistemde devletlerin insani müdahale konusunda samimi davranacaklarından emin olmak mümkün değildir. İnsani müdahalenin gerek siyasal olarak suiistimale açık olması gerekse de hukuki bir zemine oturtulamamış olması kavramın zayıf yönlerini oluşturmaktadır. Bu zayıflıklardan faydalanmak isteyen devletlerin olması kaçınılmazdır fakat bununla birlikte insani müdahale kavramını tamamen reddetmek hem evrensel insan hakları değerleri açısından hem de uluslararası sistemin sağlıklı işleyişi açısından bir felakete sebep olabilir.

KAYNAKÇA

- Abdulai, Jamilat (2011), "Security Sector Reform in Liberia: Challenges & Lessons Learned", War, Conflict, **State Failure & Democratization in Sub-Saharan Africa** (I).
- Abiew, Francis Kofi (1999), **The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention**, Kluwer Law International, The Hague, Boston.
- Africa Confidential, https://www.africa-confidential.com/special-report/id/4/Chronology_of_Sierra_Leone, (14.03.2022).
- Ağaoğulları, Mehmet Ali (2006), "Aşırı Milliyetçi Sağ", Schick, Irvin C. ve E. Ahmet Tonak (Der.), **Geçiş Sürecinde Türkiye, içinde** 189-236, , Belge Yayınları, İstanbul.
- Akal, Cemal Bali (1995), **Sivil Toplumun Tanrısı**, 2. Baskı, Engin Yayınları, İstanbul.
- Akıncı, Abdülvahap (2012), "Modern Ulus-Devletlerin Doğuşu", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (34), 61-70.
- Arend, Antony Clark ve Beck, Robert J (1993), **International Law and the Use of Force**, Routledge, New York.
- Arı, Tayyar (2000), **Global Politika ve Güney Asya Keşmir Sorunu ve Nükleer Yarış**, 2. Baskı, Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- Armaoğlu, Fahir (1997), **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi** (1789-1914), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Armaoğlu, Fahir (2004), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)**, 14. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Arsava, Ayşe Füsün (2011), "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 15(1), 101-124.
- _____ (2013), "Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, 0(12), 82-97.
- Bağçe, Hüseyin Emre (1999), "Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi", **Amme İdaresi Dergisi**, 32(4), 3-14.
- Bainton, Roland H. (1960), **Christian Attitudes Toward War and Peace: A Historical Survey and Critical Re-evaluation**, Abingdon Press, New York.
- Balcı, Ali (2019), "Realizm", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.) **Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular**, içinde 119-146, 8. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.

- Batır, Kerem (2004), **Humanitarian Intervention in International Law: European Conflicts**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi - Avrupa Topluluğu Enstitüsü.
- Batır, Kerem (2011), ‘‘Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Müdahaleciliği ve Uluslararası Hukuk’’, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 9(1) 119-134.
- Bellamy, Alex J. (2011), **Global Politics and the Responsibility To Protect**, Routledge, London.
- Bellamy, Alex J., Williams, Paul ve Griffin, Stuart (2004), **Understanding Peacekeeping**, Published by Polity, Cambridge.
- Beriş, Ahmet Emrah (2006), **Küreselleşme Çağında Egemenlik**, Lotus, İstanbul.
- Best, Antony vd. (2012), **20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi**, (Çev. Taciser Ulaş Belge), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Birinci, Görkem (2017), ‘‘İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin Kısa Tarihi I: Milletler Cemiyeti’nden Birleşmiş Milletler’e, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, 7(2), 50-81.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/ankara_charter_turkish.pdf (20.06.2021).
- Bodin, Jean (2003), **On Sovereignty**, (Çev. J. H. Franklin), 6. Baskı, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bozkurt, Enver (2006), **Uluslararası İnsan Hakları Hukuku**, Asil Yayıncılık, Ankara.
- _____ (2007), **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, Asil Yayıncılık, Ankara.
- Bradbury, Mark ve Healy, Sally (2010), ‘‘Whose peace is it anyway? Connecting Somali and international peacemaking’’ **Accord**, (21).
- Burgess, J. Peter, (2002), ‘‘Ethics of Humanitarian Intervention: The Circle Closes. Security Dialogue’’, **Sage Publications, Inc.** 33(3), 261-264.
- Çakır, Mustafa (2003), **İnsani Müdahale Hakkı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakmak, Cenap (2014), **Uluslararası Hukuk**, 1. Baskı, Ekim Basın Yayın, Bursa.
- Calic, Marrie-Jannie (2000), ‘‘Kosovo in the Twentieth Century: A Historical Account’’, Albrecht Schnabel & Ramesh Thakur (Ed.), **Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action and International Citizenship**, , United Nations University Press, Tokyo.
- Ceylan, Selen (2021), **The Legitimacy of NATO’s 1999 Intervention in Kosovo and Russia’s 2014 Annexation of Crimea: The Use of Force and The Right to Self Determination**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Chris Brown ve Kirsten Ainley (2008), **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, (Çev. Arzu Oyacıoğlu), Yayınodası Yayınları, İstanbul.
- Christine, Gray (1995), "After the Ceasefire: Iraq, the Security Council and the Use of Force", **British Yearbook of International Law**, 64, 135-174.
- Çebi, Emrin (2018), "Keşmir Raporu: Tarihi Süreç ve Bölgeye Dair Çözüm Önerileri", **İNSAMER**, (75), https://www.insamer.com/tr/kesmir-raporu-tarihi-surec-ve-bolgeye-dair-cozum-onerileri_1584.html (30.06.2022).
- Çelik, Kadir Ertaç ve Erol, Mehmet Seyfettin (2018), "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi Bağlamında ABD'nin Karadeniz Politikası ve Türkiye", **KARAM**, 15(60), 100-123.
- Çuçen, A. Kadir (2003), "İnsan hakları düşüncesinin gelişimi". Kaygı, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 2, 27-35.
- David, J.Scheffer (1989), "Use of Force After the Cold War: Panama, Iraq and the New World Order", Louis Henkin (ed), **Right v. Might: International Law and the Use of Force**, Council of Foreign Relations Press, New York.
- Dede, Alper Yılmaz (2011), "The Arab Uprisings: Debating the Turkish Model", **Insight Turkey**, 13(2), 23-32.
- Demirel, Naim (2013), "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 0(1) , 152-172.
- DesForges, Alison Liebhafsky (1999), **Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda**, Human Rights Watch, New York.
- Duman, Melih (2019), "1965 Pakistan-Hindistan Savaşı Ekseninde Keşmir Olayları ve Türkiye'nin Dış Politikası", **History Studies**, 11(5), 1509-1523.
- Dunne, Tim (1998), **Inventing international society: A history of the English School**. Macmillan, London.
- Eisner, Douglas (1993), "Humanitarian Intervention in the Post-Cold War Era", **Boston University International Law Journal**, 11,195-222.
- Ellis, Stephen (2005), "How to Rebuild Africa", **Foreign Affairs**, 84(5), 135-148.
- Foster, Dulce vd. (2009), **A House with Two Rooms: Final Report of the Truth and Reconciliation Commission of Liberia Diaspora Project**, The Advocates For Human Rights, Dispute Resolution Institute, Minnesota.
- Gaddafi Battles for West, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/02/110223_gaddafi_battles_for_west.sht, (15.03.2022).
- Galtung, Johan (1999), **Bir Başka Açıdan İnsan Hakları**, Metis Yayınları, İstanbul.

- Gareth, Evans (2009), "The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and for All", **Irish Studies in International Affairs**, 83(6), 1039-1054.
- Genç, Nadire Pınar (2015), **Humanitarian intervention realist concerns of liberal aims: A comparative study of Somalia and Rwanda**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gismondi, Mark D. (2008), **Ethics, Liberalism and Realism in International Relations**, Routledge, New York.
- Gordon, Ruth A. (1996), "Humanitarian Intervention by the United Nations: Iraq, Somalia, and Haiti", **Texas International Law Journal**, 31(1), 43-56.
- Gramsci, Antonio (1971), **Selections From The Prison Notebooks of Antonio Gramsci**, International Publishers, New York.
- Grant, Evans ve Kelvin, Rowley (1990), **Red Brotherhood at War: Vietnam, Cambodia and Laos since 1975**, Verso, London.
- Grunfeld, Fred ve Huijboom, Anke (2007), **The Failure to Prevent Genocide in Rwanda: The Role of Bystanders**, Koninklijke Brill NV, Leiden.
- Güneş, Burak (2018), "Libya İç Savaşı ve Kriz Yönetimi", **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 7(2), 263-291.
- Haass, Richard (1999), **Intervention: The Use Of American Military Force in the Post-Cold War**, Brooking Institution Pres, Washington.
- Halistoprak, Burak Toygar (2015), "The Role of Regional Organizations in Humanitarian Intervention: The Case of Liberia Peacebuilding Operation and ECOWAS Intervention", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 16(35), 1-22.
- Hecht, David (1996), "Sierra Leone Changes Power Without Coup, Despite Ongoing War", **The Christian Science Monitor**, <https://www.csmonitor.com/1996/0401/01061.html> (10.08.2022).
- Heywood, Andrew (2011), **Siyasi İdeolojiler**, Adres Yayınları, Ankara.
- _____ (2013), **Küresel Siyaset** (Çev: Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir), 1. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- _____ (2014), **Küresel Siyaset**, 2. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Hilarie, Max (1997), **International Law and the United States Military Intervention in the Western Hemisphere**, Kluwer Law International, Lahey.
- Hobbes, Thomas (2019), **Leviathan**, (Çev: Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- Hobsbawm, Eric (2003), **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991: Aşırıhklar Çağı**, (Çev. Yavuz Alogan), Everest Yayınları, İstanbul.
- Hooper, Jim (1997), "Peace in Sierra Leone: a temporary outcome?", **Janes Intelligence Review**, 9, 91-94.
- ICISS (2001), *The Responsibility To Protect*, Ottawa.
- Iziren, Adeline (1997), "Give Kabbah Democracy a Chance": Sierra Leone Defuses Third Coup Plot in 4 Months", **The Voice**, 15.
- Jakobsen, Peter (1996), "National Interest, Humanitarianism or CNN: What Triggers UN Peace Enforcement After the Cold War?", **Journal Of Peace Research**, 33(2), 205-215.
- James, Mayall (2000), "The Concept of Humanitarian Intervention Revisited", Albrecht Schnabel & Ramesh Thakur (Ed.), **Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action and International Citizenship**, içinde 36-38, United Nations University Press, Tokyo.
- Jefremovas, Villia (2004), "Socioeconomic Factors, Not Ethnic Hatred, Led to the Genocid", C. Fisanick (Ed.), **The Rwanda Genocide: At Issue in History**, içinde 29-39, Greenhaven Press, Chicago.
- Johnson, James Tumer (1991), "Historical Roots and Sources of the Just War Tradition in Western Culture", John Kelsay ve James Turner Johnson (der.), **Just War and Jihad**, Greenwood Press, New York.
- Jorgensen, F. Aslı Ergül (2019), "İngiliz Okulu", Şaban Kardeş ve Ali Balcı (ed.) **Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular**, içinde 187-206, 8. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul.
- Judah, Tim (2008), **Kosovo: What Everyone Needs to Know**, Oxford University Press, New York.
- Kaboğlu, İbrahim (1994), **Özgürlükler Hukuku**, Afa Yayınları, İstanbul.
- Kalaycı, Rıdvan (2010), "Kore: Doğu Asya'da Yükselen Çatışma ya da Kısıtlı Tırmandırma", İnat K., Duran B., Aratan M. (Ed.), **Dünya Çatışmaları-Çatışma Bölgeleri ve Konuları**, içinde 389-416, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Keskin, Funda (1998), **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve BM**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- _____ (2005), **Birleşmiş Milletler ve Türkiye: Uluslararası Barış ve Güvenliğe İlişkin Sorunlar**, Ekin Yayınları, Ankara.
- _____ (2006), "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3(12), 49-70.

- Kılıç, Ali Şahin (2009), “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 58 (3), 615-650.
- Kinzer, Stephen (1994), “European Leaders Reluctant to Send Troops to Rwanda”, **New York Times**, <https://www.nytimes.com/1994/05/25/world/european-leaders-reluctant-to-send-troops-to-rwanda.html> (01.07.2022)
- Kirkpatrick, Jeane J. ve Gerson, Allan (1991), “The Reagan Doctrine, Human Rights and International Law”, Louis Henkin (Ed.), **Right v. Might: International Law and the Use of Force**, içinde 19-23, Council of Foreign Relations Press, New York.
- Klintworth, Gary (1984), **Vietnam’s Intervention in International Law**, Australian National University Press, Canberra.
- Kocaman, Ayşegül (2008), **Doctrine and Practice of Humanitarian Interventions**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kotzsch, Lothar (1956), **The Concept of War in Contemporary History’and International Law**, Librarie E. Droz, Cenevre.
- Krasner, Stephen D. (1999), **Sovereignty: Organized Hypocrisy**, Princeton University Press, Princeton.
- Kuper, Leo (1985), **The Prevention of Genocide**, Yale University Press, New Hawen.
- Kuperman, Alan J. (2001), **The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda**. Brookings Institutio, Washington.
- Kurtbağ, Ömer (2010), **Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politika: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz**, USAK Yayınları, Ankara.
- Leich, Marian Nash (1984), “Contemporary Practice of United States Relating to International Law” **AJIL**, 78(1), 200-216.
- Letter dated 94/05/16 from the Permanent Representative of Rwanda to the United Nations addressed to the President of the Security Council, <https://digitallibrary.un.org/record/197577> (20.07.2022).
- Levitin, Michael J. (1986), “The Law of Force and Force of Law: Grenada, Falklands, and Humanitarian Intervention”, **Harvard International Law Journal**, 27(2), 621- 657.
- Malcolm, Noel (1998), **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, Sabah Yayınları, İstanbul.
- Mann, Michael (2005), **The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing**, Cambridge University Press, New York.

- Mattias, Falk (1996), ‘‘The Legality of Humanitarian Intervention: A Review in the Light of Recent UN Practice’’, **Juridiska fakulteen vid Stockholms universitet**, Stockholm.
- Mercia, Sichol (1990), **The Making of a Nuclear Peace**, Georgetown University Press, Washington.
- Michael, Walzer (2010), **Haklı Savaş Haksız Savaş**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Munive, Jairo (2011), ‘‘A Political Economic History of the Liberian State, Forced Labour and Armed Mobilization’’, **Journal of Agrarian Change**, 11(3), 357–376.
- Murphy, Sean D. (1996), **Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia
- NATO https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr (16.04.2022).
- Nicola, Butler (2000), ‘‘NATO: From Collective Defense to Peace Enforcement’’, Albrecht Schnabel & Ramesh Thakur (Ed.), **Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action and International Citizenship**, içinde 32-35, United Nations University Press, Tokyo.
- Örnek, Serdar (2013), **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı: 1991 ve 2003 Irak Harekatları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Özel, Özcan ve Suna, Merve (2019), ‘‘Westphalian Devletler Sistemi ve Modernleşmenin Geleneksel Dünyanın Büyük Güçleri Olan İmparatorluklara Etkisi’’, **Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 5(1) , 49-62.
- Öznaneci, Murat (2015), **Birleşmiş Milletler Sistemi Cercevesinde İnsani Müdahale**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, Zerrin A., (2011), ‘‘İnsani Müdahale: Ne Kadar insani, Ne Kadar Siyasi?’’, **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Dergisi**, 30, 23-28.
- Özyakışır, Deniz (2006), ‘‘Ulus-Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir Küreselleşme Eleştirisi’’, **Jeopolitik Dergisi**, 5(31).
- Pazarcı, Hüseyin (2005), **Uluslararası Hukuk Dersleri- II. Kitap**, 8. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Philips, John (2004), **Macedonia: Warlords&Rebels in the Balkans**, I.B. Tauris, London.
- Poulton, Hugh (1993), **Balkanlar/Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Provisional verbatim record of the 3145th meeting, held at Headquarters, New York, on Thursday, 3 December 1992: Security Council, <https://digitallibrary.un.org/record/157165> (05.08.2022).

- Prunier, Gerard (1997), **The Rwanda Crisis: History of a genocide**, Columbia University Press, New York.
- Radan, Peter (2002), **The Break-up of Yugoslavia and International Law**, Routledge, London.
- Reçber, Sercan (2016), **İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu**, 1. Baskı, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Robert Bideleux and Ian Jeffries (2007), **A History of Eastern Europe: Crisis and Change**, İkinci Baskı, Routledge, , London.
- Sak, Yıldırım (2015), "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye’de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 11(44), 121-153.
- Salihpaşaoğlu, Yaşar ve Gümüş Boyacı, Özgem Tuğçe (2020), "Bir Modern Devlet ve Egemenlik Miti: Westphalia Barışı", **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 15(1) 191-224.
- Schnelzer, Nadine (2016), **Libya in the Arab Spring: The Constitutional Discourse since the fall of Gaddafi**, Springer, Erlangen.
- Secieru, Stanislav (2019), "Russia in the Western Balkans", **European Union Institute of Security Studies**.
- Security Council Resolution 1132 (1997), <http://hrlibrary.umn.edu/resolutions/SC97/1132SC97.html>, (10.03.2022).
- Security Council Resolution 661 (1990), <https://digitallibrary.un.org/record/94221> (10.07.2022).
- Security Council Resolution 662 (1990), <https://digitallibrary.un.org/record/94573> (10.07.2022).
- Security Council Resolution 665 (1990), <https://digitallibrary.un.org/record/95664> (10.07.2022).
- Security Council Resolution 794 (1992), <https://digitallibrary.un.org/record/154648> (12.08.2022).
- Security Council Resolution 925 (1994), <https://digitallibrary.un.org/record/197578> (20.07.2022).
- Security Council, 49th year: 3377 meeting, <https://digitallibrary.un.org/record/188689> (05.08.2022).
- Security Council, 49th year: 3388th meeting, <https://digitallibrary.un.org/record/190331> (05.08.2022).
- Security Council, <https://library.un.org/sites/library.un.org/files/itp/s49.pdf> (22.07.2022).
- Seval, Hasan Fatih. (2017), "Soğuk Savaş’tan Günümüze İnsani Müdahale: Neo-Realist Perspektif," **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 9(22), 469-481.
- Seyom, Brown (2003), **The Illusion of Control, Force and Foreign Policy in the 21st Century**, Brookings Institution Pub, Washington.
- Silander, Daniel (2013), "R2P-principle and practice? The UNSC on Libya", **Journal of Applied Security Research**, 8 (2), 262-284.

- Sovereign Union – First Nations Asserting Sovereignty, <https://nationalunitygovernment.org/content/untrust-and-non-self-governing-territories-1945-1999>, (13.03.2022).
- Stedman, Stephen John (1992), ‘The New Interventions’, **Foreign Affairs (JSTOR)**, (1)1, 1-16.
- Stevick, W. Michael Reisman ve Douglas L. Stevick (1998), ‘The Applicability of International Law Standards to United Nations Economic Sanctions Programmes’, **European Journal of International Law**, 9(1), 86-141.
- Şahin, Adil (2015), **Batılı Anlamda Özgürlük Versus İktidar**, Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- Şaylan, G. (2003), **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Şenel, Alaeddin (1995), **Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde, İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş**, 4.Kısaltılmış Basım, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Tancredi, Antonello (2014), "Secession and Use of Force", Cristian Walter (Ed.) vd., **Self Determination and Secession in International Law**, Oxford University Press, Oxford.
- Tanja, Gerard J. (1995), ‘Humanitarian Intervention and Humanitarian Assistance: An Echo from the Past and a Prospect for the Future’, **Law in Humanitarian Crises**, 2, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Tanör, Bülent (1994), **Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**, 3. Baskı, BDS Yayınları, İstanbul.
- Tesón, Fernando (1997), **Humanitarian Intervention: An Inquiry Into Law And Morality**, Brill.
- Tesón, Fernando (2000), ‘Remarks by Fernando Tesón’, **Proceedings of the ASIL Annual Meeting**, 94, 78-79.
- Tesón, Fernando (2003), ‘The liberal case for humanitarian intervention’, J. Holzgrefe & R. Keohane (Ed.), **Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas**, içinde 93-129, Cambridge University Press, Cambridge.
- Tesón, Fernando (1996), ‘Collective Humanitarian Intervention’, **Michigan Journal of International Law**, 17(2), 323-371.
- _____ (2003), ‘The liberal case for humanitarian intervention’, J. Holzgrefe & R. Keohane (Ed.), **Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas**, içinde 93-129, Cambridge University Press, Cambridge.
- _____ (2014), ‘The Moral Structure of Human Intervention’. A. I. Cohen ve C. H. Wellman (Ed.), **Contemporary Debates in Applied Ethics**, içinde 391-403, 2. Baskı, Wiley-Blackwell, Chischester.

- The Hunger of War: The Somali Famine of 1991-92, <https://seanmunger.com/2015/02/25/the-hunger-of-war-the-somali-famine-of-1991-92/>, (14.03.2022).
- The Sierra Leone Web, <http://www.sierra-leone.org/OtherConflict/pratt042399.html>, (10.03.2022).
- The US Invades Panama, <https://www.history.com/this-day-in-history/the-u-s-invades-panama>, (16.03.2022).
- Topal, Ahmet Hamdi (2005), **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, Beta Yayınları, İstanbul
- Türkmen, Füsun (2006), **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul.
- Türkmenoğlu Köse ,Dilşad (2010), “Doğu Timor: Yeni Devlet: Eski Kaos”, İnâat K., Duran B., Aratan M. (Ed.), **Dünya Çatışmaları-Çatışma Bölgeleri ve Konuları**, içinde 517-530, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Ulusoy Halatçı, Ülkü (2013), “Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, 0(14), 269 - 297.
- United Nations Digital Library, <https://digitallibrary.un.org/record/153983>, (10.03.2022).
- United Nations Digital Library, <https://digitallibrary.un.org/record/81030?ln=ru>, (13.03.2022).
- United Nations, <https://www.un.org/documents/ga/res/46/a46r007.html>, (17.03.2022).
- United Nations, <https://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/domrepbackgr.html>, (17.03.2022).
- United States Invades Grenada, <https://www.history.com/this-day-in-history/united-states-invades-grenada>, (16.03.2022).
- Uygun, Oktay (1996), “Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları”, **İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi**, TODAİE, Ankara.
- Ünal, Şeref (1997), **Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Veremis, Thonas (1998), “The Kosovo Puzzle”, Thonas Veremis and Evangelos Kofos (Ed.), **Kosovo: Avoiding Another Balkan War**, içinde 17-42, University of Athens Publication, Athens.
- Verwey, D. Will (1985), “Humanitarian Intervention Under International Law”, **Netherlands International Law Review**, 32(3), 357-418.
- Wellhausen, Malte (2002), **Humanitaere Intervention**, Nomos, Baden-Baden.
- Wheeler, Nicholas (2000), **Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford University Press, New York.

Wippman, D. (1993), **Enforcing Peace: ECOWAS and the Liberian Civil War**, (Ed) Damrosch, L. F.: Enforcing Restraint, Collective Interventions in Internal Conflicts *içinde* 157-203 Council on Foreign Relations Pub, New York.

ÖZGEÇMİŞ

Oğuzhan BAL, 2008 yılında Akçaabat Atatürk İlköğretim Okulu'nu; 2012 yılında 17 Şubat Akçaabat Anadolu Lisesi'ni; 2017 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. 2018 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı.

BAL, bekar olup İngilizce bilmektedir.

